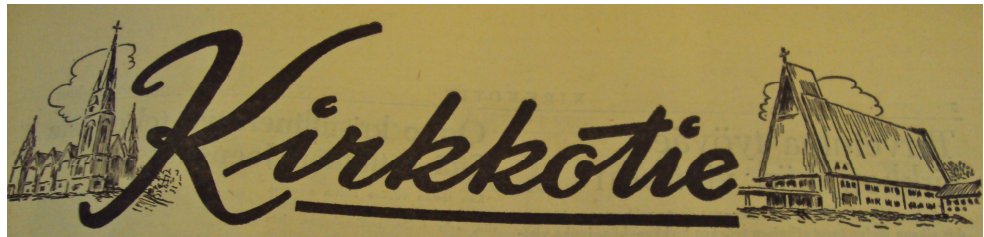

Mukana muutoksessa? Kirkkotie Joensuun seurakuntalehtenä vuosina 1958–1979

Itä-Suomen yliopisto
Filosofinen tiedekunta
Teologian osasto
Läntinen teologia
Pro gradu -tutkielma
Syksy 2012
Kirkkohistoria
Laura Kankkunen 170383

Tiedekunta – Faculty Filosofinen tiedekunta		Osasto – School Teologian osasto, läntinen teologia	
Tekijät – Author Laura Kankkunen			
Työn nimi – Title Mukana muutoksessa? Kirkkotie Joensuun seurakuntalehtenä vuosina 1958–1979			
Pääaine – Main subject		Työn laji – Level	
Kirkkohistoria		Pro gradu - tutkielma	
		Sivuainetutkielma	
		Kandidaatin tutkielma	
		Aineopintojen tutkielma	
		Päivämäärä – Date	
		15.10. 2012	
		Sivumäärä – Number of pages	
		79	
Tiivistelmä – Abstract Joensuun seurakunnan kirkkoherra Olavi Tarvainen ilmoitti seurakuntalehden perustamisesta Joensuun maistraattiin maaliskuussa 1958. <i>Kirkkotie</i> oli Joensuun ja Pielisensuun seurakuntien yhteinen lehti, jonka ensimmäisenä päätoimittaja oli kirkkoherra Tarvainen. Hänen lisäksi lehden voimahahmoihin kuului Pielisensuun kirkkoherra Olavi Krogerus. <i>Kirkkotien</i> ensimmäinen numero ilmestyi huhtikuussa 1958. Lehden kannessa päätoimittaja Tarvainen selitti uuden seurakuntalehden tarkoitusta. Hänen mukaansa <i>Kirkkotie</i> oli perustettu toimimaan seurakuntien ilmoitus- ja tiedotuskanavana sekä lujittamaan seurakuntalaisten yhteyttä kirkkoon. Perustamalla oman seurakuntalehden Joensuun seurakunnat halusivat seurata niiden kaupunkiseurakuntien esimerkkiä, joissa seurakuntalehti oli perustettu edeltävinä vuosina. <i>Kirkkotien</i> sisältö koostui karkeasti jaoteltuna kolmenlaisista kirjoituksista: seurakuntien ilmoituksista, hengellisistä kirjoituksista sekä seurakuntien toimintaa koskevista kertomuksista. Aluksi seurakuntien ilmoitukset koostuivat tiedotteista, eivät tapahtumien etukäteistiedoista, koska <i>Kirkkotie</i> ilmestyi vain kerran vuodessa. Toimintatapahtumien tiedot julkaistiin joensuulaisissa päivälehdissä <i>Karjalaisessa</i> ja <i>Karjalan Maassa</i> kerran viikossa. <i>Kirkkotien</i> tiedotusfunktiota pyrittiin jatkuvasti vahvistamaan ja vuosittaisten ilmestymiskertojen määrää lisäämään, mutta tässä ei onnistuttu. Vuodesta 1963 lähtien tapahtumatiedot julkaistiin päivälehtien lisäksi <i>Kirkkotien</i> jokaisessa numerossa. Vuoden 1973 lopussa <i>Kirkkotien</i> toimitus koki merkittävän muutoksen, kun sekä päätoimittaja Tarvainen että toimitussihteeri Elina Jantunen luopuivat tehtävistään. Tarvainen jäi tuolloin eläkkeelle kirkkoherran virastaan. Hänen seuraajakseen Joensuun seurakunnan kirkkoherrana valittiin kappalainen Risto Ruskomaa, joka valittiin myös <i>Kirkkotien</i> päätoimittajaksi. Ruskomaa ja Pielisensuun kirkkoherra Samuli Ranta vuorottelivat päätoimittajina lähes joka numerossa. Lehdessä julkaistiin ajankohtaisia kirkkoon liittyviä uutisia ja kirjoituksia. Seurakuntien toimintaan liittymättömiä paikallisia asioita käsiteltiin hyvin vähän eikä valtakunnallisia uutisia julkaistu lainkaan. Paljon huomiota 1950-luvulla ja 1960-luvulla saivat kirkossa käynnin väheneminen ja kirkosta eroaminen, avioerokehitys ja nuorisokulttuurin muutos. Samat teemat nousivat pinnalle <i>Kirkkotiessä</i> myös 1970-luvulla, mutta lisäksi uskonnonopetuksen asemaa puolustettiin ahkerasti. Kirjoitukset olivat luonteeltaan perinteisiä kristillisiä arvoja korostavia. Lehden sisältö ei muuttunut merkittävästi vuosien aikana. Vuodesta 1974 lähtien <i>Kirkkotien</i> ulkoasu oli kuitenkin entistä selkeämpi: pääkirjoituspalsta ilmestyi toiselle sivulle ja pari vuotta myöhemmin hengellinen kirjoitus lehden loppuosaan. <i>Kirkkotien</i> avustajat olivat useimmiten seurakuntien työntekijöitä. Myös aktiiviset seurakuntalaiset laativat kirjoituksia jonkin verran. Eniten lehteen kirjoittivat silloiset ja entiset päätoimittajat ja toimitussihteerit.			
Avainsanat – Keywords kirkollinen lehdistö, kirkosta eroaminen, kirkossa käynti, avioerot			

SISÄLLYS

I JOHDANTO	4
1. Tutkimustehtävä	4
2. Joensuun yhteiskunnallinen ja kirkollinen tilanne 1950-luvulla	5
3. Seurakuntien tiedotustoiminnan modernisoituminen	9
II SEURAKUNTALEHDEN ALKUVAIHEET 1958–1965	13
1. Kirkkotie tiedotus- ja seurakuntalehdeksi	13
a) Ensimmäinen numero näkee päivänvalon	13
b) Rahavaikeudet esteenä ilmestymistiheyden kasvulle	15
c) Seurakuntien uutiset pääosassa	16
2. Maallistumiskehitys etenee Joensuussa	19
a) Kirkkotie korostaa kirkossakäynnin ja pyhäpäivän merkitystä	19
b) Kirkkotie kirjoittaa kirkosta eroamisesta	21
3. Kirkkotie moraalinvartijana	26
a) Kristillisen avioliiton ihanne	26
b) Kristityn raittiusvastuu ja nuorison pahat tavat	28
III KEHITTÄMISPYRKIMYKSET EIVÄT TUOTA TULOSTA 1966–1973	31
1. Muutokset lehden rakenteessa ja toimituksessa	31
a) Kirkkotien laajentaminen epäonnistuu	31
b) Tiedotustoimikunta perustetaan tiedottamisen kehittämiseksi	34
c) Sisällön muutokset	37
2. Kirkosta eroaminen kiihtyy jälleen	39
a) Kirkkotie kirjoittaa kirkosta vieraantumisesta	39
b) Puolustuspuheita kirkon arvostelijoita vastaan	43
3. Huoli nuorisosta	46
a) Kirkkotie kantaa huolta nuorten sukupuolimoraalista	46
b) Vapaan kasvatuksen kirous	48
4. Kirkkotie puuttuu lisääntyneisiin avio-ongelmiin	50
IV TOIMITUKSEN VAIHTUMINEN EI POISTA LEHDEN ONGELMIA 1974–1979	53
1. Muutokset lehden rakenteessa ja toimituksessa	53
a) Päävastuu Kirkkotiestä Risto Ruskomaalle	53
b) Tiedotussihteerin viran luonne haittaa toimittamista	55
c) Muutokset lehden sisällössä	57

2. Maallistumiskehitys	59
a) Kirkossa käynnin väheneminen	59
b) Kirkkotien puolustaa uskonnonopetuksen asemaa ja pyhäpäivän merkitystä	63
3. Kirkkotie huolissaan perheestä	66
a) Avio-ongelmien lisääntyminen	66
b) Huoli lapsista ja nuorista	67
V JOHTOPÄÄTÖKSET	71
LYHENTEET	74
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	75

Kuviot

1. Kirkkotien sivumäärän kehitys vuosina 1958 – 1965	18
2. Päiväjumalanpalveluksiin viikoittain osallistuneiden osuus väkiluvusta Joensuun seurakunnissa vuosina 1958 – 1965	20
3. Kirkkotien sivumäärän kehitys vuosina 1966 – 1973	39
4. Päiväjumalanpalveluksiin osallistuneet Joensuun seurakunnissa vuosina 1966 – 1973	41
5. Kirkkotien sivumäärien kehittyminen vuosina 1974 – 1979	58
6. Päiväjumalanpalveluksiin osallistuneet Joensuun seurakunnissa vuosina 1974 – 1979	60

Taulukot

1. Kirkosta eronneet ja kirkkoon liittyneet Joensuussa vuosina 1954 – 1965	22
2. Avioliitot ja avioerot Joensuussa vuosina 1954 – 1964	27
3. Kirkkotie-lehden vuosittaiset ilmestymiskerrat	31
4. Kirkosta eronneet ja kirkkoon liittyneet Joensuussa vuosina 1966 – 1973	40
5. Avioliitot ja avioerot Joensuussa vuosina 1965 – 1974	50
6. Kirkkotie-lehden vuosittaiset ilmestymiskerrat	55
7. Kirkosta eronneet ja kirkkoon liittyneet Joensuussa vuosina 1974 – 1979	59

I JOHDANTO

1. Tutkimustehtävä

Selvitän tässä tutkimuksessa Joensuussa ilmestyvän Kirkkotie-lehden luonnetta seurakuntalehtenä sen perustamisesta vuodesta 1958 vuoteen 1979. Tutkin, millä tavoin lehti muuttui tutkimusajanjakson aikana. Selvitän, oliko Kirkkotie lähinnä seurakunnan tiedotuskanava vai käytiinkö lehdessä keskustelua myös ajankohtaisista aiheista. Tutkimukseni alkaa Kirkkotien perustamisesta vuonna 1958 ja päättyy vuoteen 1979, koska silloin tehtiin päätös lehden ilmestymiskertojen kaksinkertaistamisesta. Tästä voi päätellä, että lehden funktio muuttui vuonna 1979 ratkaisevasti. Tämän jälkeen lehdessä voitiin julkaista enemmän esimerkiksi ajankohtaisia artikkeleita.

Tutkimuksessani selvitän myös, millä tavoin lehden sisällössä tapahtuneet muutokset heijastelivat yhteiskunnan muutoksia. Selvitän, millä tavoin esimerkiksi 1960-luvulla alkaneet maallistumiskehitys, kaupungistuminen ja nuorisokulttuurin muutos näkyivät Kirkkotie-lehdessä. Lisäksi tutkin kvantitatiivisin menetelmin lehden sivumäärän kasvua ja kirjoitusten luonnetta. Tarkastelen, miten hartauskirjoitusten, mielipidekirjoitusten, uutisten ja kirkollisten ilmoitusten määrät jakaantuivat. Pyrin selvittämään myös Kirkkotien budjetin ja siihen liittyvät muutokset. Selvitän, ketkä vastasivat lehdestä, ketkä kuuluivat sen toimituskuntaan ja ketkä kirjoittivat siihen.

Lähdeaineistoni koostuu Kirkkotie-lehdistä, Joensuun ja Pielisensuun seurakuntien yhteisen kirkkohallintokunnan, yhteisen kirkkovaltuuston ja yhteisen tiedotustoimikunnan pöytäkirjoista sekä Joensuun ja Pielisensuun seurakuntien kirkkoneuvostojen pöytäkirjoista. Nämä löytyvät Joensuun seurakuntien arkistosta. Kirkkotien tiedotustoimikunta perustettiin vuonna 1972 ja pian tämän jälkeen myös tiedotustoimikunnan työvaliokunta alkoi kokoontua. Kirkkotie-lehdet ovat luettavissa lehden toimituksessa. Ajanjaksosta puuttuu 4 – 5 numeroa, kun lehtiä kyseisiltä vuosilta on käytettävissä yhteensä 80 numeroa.

Kirjallisuudesta merkittävin teos tutkimukseni kannalta on Erkki Kinnusen *Joensuun uskonnollinen elämä 1954–1999* (2000). Kinnunen valaisee Joensuun seurakuntien elämää ja yleensä uskonnollista elämää Joensuussa hyvin monipuolisesti. Hän kuvaa seurakuntien hallintorakenteita, papistoa, rakentamista ja

toimintaa, mutta myös asukkaiden uskonnollista käyttäytymistä, kuten kirkossakäynnin aktiivisuutta. Oulun seurakuntalehden Rauhan Tervehdyksen historiaa on tutkinut Liisa Saarela teoksessaan *Hartauslehdestä monipuoliseksi seurakuntalehdeksi. Rauhan Tervehdys 1907 – 2007* (2007).

2. Joensuun yhteiskunnallinen ja kirkollinen tilanne 1950-luvulla

Joensuun kaupunki ja Pielisensuun kunta yhdistyivät vuonna 1954. Liitoksen myötä Joensuun alue viisinkertaistui ja siitä tuli 24 000 asukkaan teollisuuspaikkakunta. Muutos merkitsi Joensuun asutukselle ja elinkeinoelämälle aivan uudenlaisia kasvumahdollisuuksia. Ennen kuntaliitosta kaupungin alueella oli ollut vain vähän teollisuutta ja tuotantolaitokset olivat olleet pieniä. Ennen porvarienemmistöinen Joensuu muuttui liitoksen myötä poliittiselta ilmapiiriltään vasemmistoenemmistöiseksi kaupungiksi, koska Pielisensuun kunta oli työläisvaltaisena muodostunut vasemmiston vankaksi kannatusalueeksi.¹

Joensuu kuului vielä 1950-luvulla Kuopion lääniin, mitä pidettiin Pohjois-Karjalassa esteenä maakunnan kehitykselle. Pohjoiskarjalaiset poliitikot olivat jo pitkään pyrkineet eduskunnassa vaikuttamaan oman läänin perustamiseen. Vuonna 1945 hallitus oli tehnyt esityksen lääninjaon muuttamisesta, koska Pohjois-Karjalan kuntien hallinnon ohjaaminen Kuopiosta käsin oli osoittautunut vaikeaksi. Ehdotus äänestettiin kuitenkin lepäämään seuraavien vaalien yli ja lopulta uusi eduskunta hylkäsi lain. Asia nousi esille eduskunnassa uudestaan 1950-luvulla, jolloin eteneminen oli tuloksetta. Aluejakomitean mukaan Pohjois-Karjalan alue muodosti ehyen sivistyksellisen ja taloudellisen kokonaisuuden. Yksimielisyys läänin perustamisesta eduskunnassa syntyi ja presidentti vahvisti lain vuonna 1956. Pohjois-Karjalan läänin toiminta alkoi vuonna 1960 ja sen pääkaupungiksi tuli Joensuu. Uuden läänin maaherraksi siirtyi entinen Kuopion läänin maaherra Lauri Riikonen.²

Vuoden 1954 kuntaliitoksen myötä myös seurakunnat keskustelivat yhdistymisestä, mutta päätyivät lopulta vain yhteistalouteen, joka toteutui vuoden 1955 alussa. Seurakuntien täydellisen yhdistymisen kannattajat olivat perustelleet kantaansa käytännöllisillä syillä: yhdistymisellä vältettäisiin edessä oleva, kallis projekti kirkon rakentamiseksi Pielisensuun puolelle. Yhdistymisen vastustajat

¹ Elsinen 1998, 15, 77, 92; Kinnunen 2000, 11.

² Elsinen 1998, 17–19.

puolestaan olivat kauaskatseisempia. Heidän mukaansa Joensuun väkiluku tulisi kasvamaan lähitulevaisuudessa runsaasti, jolloin edessä olisi jälleen seurakuntien jakaminen. Lisäksi molemmilla alueilla seurakuntatietoisuus oli ilmeisen voimakas. Kirkkovaltuustot päättivät, että seurakuntien toiminta säilyisi erillisenä, mutta ne olisivat yhteistaloudessa vuoden 1955 alusta lähtien. Yhteistalouteen siirtyminen tarkoitti, että seurakunnille perustettiin yhteinen kirkkovaltuusto ja kirkkohallintokunta sekä järjestettiin yhteinen varainhoito ja yhtäläinen kirkollinen verotus. Lisäksi kummallakin seurakunnalla oli omat kirkkoneuvostot. Uuden aluejaon jälkeen Joensuun seurakunnan alueeseen kuuluivat keskustan lisäksi Ilosaari, Niskasaari ja joen toiselta puolelta asema-alue, Tikkamäki ja Peltola. Pielisensuussa kirkkoherrana toimi Olavi Krogerus ja Joensuussa Olavi Tarvainen.³

Olavi Tarvainen oli syntynyt junailijaperheeseen Sortavalassa vuonna 1909. Tarvainen kirjoitti ylioppilaaksi Joensuun lyseosta vuonna 1929, papiksi hänet vihittiin 1933 Viipurissa ja teologian tohtoriksi hän valmistui 1944. Tarvainen siirtyi pappisvihkimyksensä jälkeen ylimääräiseksi papiksi Valkjärvelle, mistä hän muutti samana vuonna Lappeen seurakuntaan. Vuonna 1939 hän sai viran Karunan seurakunnan kirkkoherrana, mutta siirtyi Iisalmen maaseurakunnan kirkkoherran virkaan muutamaa vuotta myöhemmin. Tarvainen toimi myös Iisalmen rovastikunnan vt. lääninrovastina vuonna 1950 ja Kuopion tuomiokapitulin asessorina tämän jälkeen.⁴

Olavi Tarvainen tuli vt. kirkkoherraksi Joensuuhun vuonna 1954, ja kirkkoherrana hän toimi vuosina 1955 – 1973. Hän toimi yhteisen kirkkovaltuuston puheenjohtajana vuodesta 1956 lähtien. Virkansa ohella Tarvainen toimi Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin asessorina vuodesta 1951 lähtien ja Joensuun rovastikunnan lääninrovastina.⁵

Tarvaisen kirkkoherrakautena Joensuun seurakunta kasvoi väkiluvultaan merkittävästi ja uusia toimintamuotoja syntyi. Seurakunnallinen päiväkerhotoiminta ja kutsukokouksien järjestäminen seurakuntaan muuttaneille aloitettiin Tarvaisen aloitteesta. Tarvainen oli jo ennen Joensuuhun tuloaan tullut tunnetuksi herännäispappina. Kirkkoherrakaudellaan hän aloitti säännölliset siioninvirsiseurat ja

³ Rimpiläinen 1975, 59; Kinnunen 2000, 11, 12, 18–20.

⁴ Suomen kirkon matrikkeli 1953, 513.

⁵ Kinnunen 2000, 51, 52.

perusti Herättäjä-Yhdistyksen paikallisosaston. Nämä toimet vaikuttivat herännäisyyden voimistumiseen Joensuussa.⁶

Pielisensuun kirkkoherra Olavi Krogerus oli valittu virkaan vuonna 1952. Hän oli syntynyt vuonna 1913 Konginkankaalla ja valmistunut ylioppilaaksi Haapamäen yhteiskoulusta 1930. Krogerus oli vihitty papiksi Kuopiossa vuonna 1939, minkä jälkeen hän oli toiminut pappina eri seurakunnissa sekä Kuopion hiippakunnan hiippakunta-apulaisena Outokummussa. Lisäksi hän oli toiminut ennen kirkkoherraksi tuloaan Outokummun keskikoulun uskonnonopettajana ja rehtorina. Kirkkoherrakautensa aikana hän toimi uskonnonopettajana Joensuun lyseossa sekä opettajana Pohjois-Karjalan sairaanhoitajaopistossa.⁷

Kirkkoherra Tarvaisen lisäksi Joensuun seurakunnan papistoon kuuluivat 1950-luvun lopussa ensimmäinen kappalainen (komministeri) Elis Manninen ja nuorisopastori Jorma Palkama. Pielisensuussa oli kirkkoherra Krogeruksen lisäksi vain virallinen apulainen Tapani Pukkila.⁸

Joensuun uskonnollisuuden pohjasävynä oli 1950-luvulla kirkollinen herätyskristillisuus. Kaupunki ei ollut minkään perinteisen herätysliikkeen valta- aluetta, mutta niiden vaikutus Joensuun hengellisessä elämässä oli merkittävä. Herännäisyydellä, evankelisuudella, lestadiolaisuudella ja viidesläisyydellä oli omat ystäväpiirinsä kaupungissa. Herätysliikkeistä lestadiolaisuus, jonka haaroista merkittävin oli vanhoillisuus, ja viides herätysliike olivat saavuttaneet vankimmat asemat Joensuussa. Joensuun kirkkoherra Tarvainen suhtautui viidesläisyyteen hieman epäillen, minkä vuoksi he keskittivät toimintaansa Pielisensuun seurakuntaan, jossa kirkkoherra Krogeruksella oli avoimempi asenne. Herätyskristillisyyden lisäksi kaupungissa vaikuttivat useat eri kirkkokunnat, merkittävimpana ortodoksinen kirkko, sekä erilaiset uskonnolliset vähemmistöyhteisöt, jotka olivat lähinnä angloamerikkalaisperäisiä liikkeitä. Joensuulaiset kävivät suhteellisen avoimesti ja runsaasti kuuntelemassa erilaisten uskonnollisten liikkeiden saarnaajia ja ottivat vaikutteita myös heiltä.⁹

Joensuun seudun seurakuntaelämässä oli koettu maallistumis- ja vieraantumiskehitystä 1930-luvulta lähtien. Aluksi se näkyi osallistumisen vähenemisenä eri toimintamuotojen piirissä, ei niinkään kirkosta eroamisena. Vielä

⁶ Rimpiläinen 1975, 116; Kinnunen 2000, 51; Kesola 2004, 12, 13.

⁷ Suomen kirkon matrikkeli 1963, 212; Kinnunen 2000, 56, 57.

⁸ Kinnunen 2000, 61, 62; Mannisesta poliittisena vaikuttajana Soranta 2012

⁹ Kinnunen 2000, 12, 13; Kesola 2004, 11.

vuonna 1955 Joensuun seurakuntaan kuului 10 067 henkeä ja Pielisensuun seurakuntaan 12 043 henkeä eli Joensuun väestöstä 88,2 % oli luterilaisen kirkon jäseniä ja vain 4,4 % kuului siviilirekisteriin. Kun piispa Eino Sormunen 1950-luvun puolivälissä toimitti piispantarkastuksen Joensuussa, hän luonnehti seurakunnan uskonnollista elämää vilkkaaksi ja monisäikeiseksi. Sormusen mukaan jumalanpalveluksiin osallistuminen ja ehtoollisella käynti oli kiitettävää. Hän antoi kiitosta myös aktiiviselle nuorisotyölle, elävälle kuorotoiminnalle ja Joensuun seurakunnan saavutuksille yhteisvastuukeräyksessä. Ainoastaan pyhäkoulutyön piispa toivoi olevan vilkkaampaa ja siveellisen kurin tiukempaa.¹⁰

Pielisensuun seurakunnassa jumalanpalveluksiin osallistuminen oli tilastojen valossa heikkoa, koska suurin osa seurakuntalaisista kävi Utran kirkon sijasta Joensuun kirkossa sen läheisemmän sijainnin vuoksi. Iso epäkohta Pielisensuussa oli oman kirkon tai seurakuntatalon puuttuminen. Seurakuntien kirkossakäymisaktiivisuus rupesi tasapainottumaan vuonna 1957, jolloin yhteinen kirkkovaltuusto päätti, että uuden kirkon valmistumiseen asti Pielisensuun seurakunta saisi pitää jumalanpalveluksensa vuoropyhin Joensuun kirkossa. Muutoksen jälkeen Pielisensuun seurakunnan jumalanpalveluksiin osallistuminen vilkastui huomattavasti.¹¹

Kirkosta eroaminen lisääntyi Joensuussa selkeästi 1950-luvun loppupuolella. Vuosikymmenen huippuluku erotilastoissa saavutettiin vuonna 1957, jolloin kirkosta erosi 7,1 promillea seurakunnan keskiväkiluvusta. Tulos oli selvästi Kuopion hiippakunnan ja koko maan keskiarvon yläpuolella. Yleisimmin eroamisen syyksi ilmoitettiin kirkollisverot. Pielisensuussa papisto totesi lisäksi kirkonvastaista kiihotusta esiintyneen työmailla. Jumalanpalveluksissa käyminen ja ehtoolliselle osallistuminen oli heikentynyt Joensuun alueella koko 1950-luvun ajan. Tavan ja perinteen vuoksi kirkossa käyminen ja kirkkoon kuuluminen väheni.¹²

Sotavuodet olivat aiheuttaneet suomalaisessa yhteiskunnassa monenlaisia henkisiä ja sosiaalisia ongelmia. Lukuisat sotavuosien pika-avioliitot purkautuivat rauhan oloissa. Yksi kirkon vastauksista avioerokehitykseen oli vuonna 1948 vireille pantu kirkkolain muutosehdotus. Papeille haluttiin taata oikeus kieltäytyä vihkimästä henkilöä uudelleen avioliittoon, jos entinen puoliso vielä eli.

¹⁰ Rimpiläinen 1975, 121; Kinnunen 2000, 13, 15, 208.

¹¹ Kinnunen 2000, 15, 16, 118.

¹² Rimpiläinen 1975, 69, 70; Kinnunen 2000, 207, 208.

Valtiovalta ei kuitenkaan hyväksynyt lakiehdotusta. Joensuussa eräs ongelma oli kirkon perheneuvonnan organisoimattomuus. Perheneuvonta rajoittui 1950-luvun lopulla lähinnä siihen, että papit jakoivat avioliittoon aikoville pareille Matti Joensuun kirjan *Luottamuksellisesti kuulutusparille*. Toisaalta 1950-luvulla yhteiskunta muuttui jälleen perhekeskeisemmäksi. Avioerot vähenivät sotien jälkeisistä vuosista ja perhekasvatusta käsittelevät tilaisuudet olivat suosiossa.¹³

1950-luvun alussa suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtui myös muunlaisia nopeita muutoksia. Kaupungistuminen ja yhteiskunnan muutos maatalousvaltaisesta teollistuneeksi vähensi alkutuotannossa ollutta maatalousväestöä, samalla kun kaupunkien teollisuus- ja palveluelinkeinoihin tarvittiin uutta työvoimaa. Muuton suunta oli jo 1940-luvun lopulta lähtien ollut selvä: maaseudulta muutettiin kaupunkiin ja pohjoisesta etelään. Pohjois-Karjalassa muuttovirta suuntautui maakunnista Joensuuhun, mikä kasvatti ennen muuta Joensuun seurakunnan väkilukua.¹⁴

3. Seurakuntien tiedotustoiminnan modernisoituminen

Seurakuntien tehtäviin on aina kuulunut kirkon sanoman välittäminen. Kirkon viestinnän tarkoituksena on ollut välittää vastaanottajalle osallisuus kirkon sanomasta, mutta myös informaatiota siitä, kuinka toimintaan pystyy osallistumaan. Tiedottaminen on muun toiminnan edellytys, koska seurakuntalainen tarvitsee tietoja toimintamuodoista voidakseen osallistua niihin. Seurakuntalehtien perustaminen oli yksi tapa, jolla kirkko pyrki modernisoimaan tiedottamistaan muuttuvan yhteiskunnan tarpeisiin sopivaksi.¹⁵

Ensimmäiset seurakuntalehdet perustettiin jo 1900-luvun alussa yhdistysten voimin. Vuoden 1905 suurlakon jälkeinen murrosvaihe antoi virikkeitä seurakuntalehtien julkaisemiseen. Vuonna 1906 paikallinen kaupunkilähetysyhdistys alkoi julkaista Tampereella viikoittain ilmestyvää seurakuntalehteä, jonka nimenä oli aluksi Tampereen Kaupunki-lähetys ja myöhemmin Sunnuntaitervehdys. Oulun seurakuntalehti Rauhan Tervehdys perustettiin pastori Uno Wegeliuksen johtaman allianssikristillisen veljeyspiirin voimin vuonna 1907. Wegelius korosti maallikoiden

¹³ Heikkilä 1990, 329; Viika 1994, 36,37; Kinnunen 2000, 133–134.

¹⁴ Kinnunen 2000, 20–22, 26, 27; Niiranen 2008, 71.

¹⁵ Lindqvist 1973, 7, 8.

osallistumista kristilliseen toimintaan ja perusti kirkon piiriin uusia työmuotoja. Rauhan Tervehdyksen tavoitteena oli julistaa evankeliumia sekä ilmoittaa seurakunnan toiminnasta. Lehti määriteltiin Oulun veljeyspiirin lauantaisin ilmestyväksi hengelliseksi viikkolehdeksi. Muutamaa vuotta myöhemmin, vuonna 1912 paikallinen sisälähetysyhdistys ryhtyi julkaisemaan Kuopiossa Siunausta koteihin –nimistä seurakuntalehteä, jonka vaikutusalue laajeni myöhemmin muuallekin Pohjois-Savoon. Ensimmäisten seurakuntalehtien perustaminen oli osa nuorkirkollista toimintaohjelmaa. Niitä julkaisevat yhdistykset huolehtivat ikään kuin seurakuntien puolesta kirkollisesta tiedottamisesta.¹⁶

Seurakunnat itse perustivat ensimmäiset seurakuntalehtensä 1920-luvulla vastauksena ihmisten vieraantumiseen kirkosta. Kirkon uudistusmielinen rintama oli ajanut seurakuntatietoisuuden elvyttämistä erityisesti suurissa kaupungeissa, joissa kirkosta vieraantuminen koettiin todelliseksi ongelmaksi. Ensimmäiset paikallisseurakuntien julkaisemat lehdet syntyivät Helsingissä vuonna 1926. Vuosikymmenen lopussa jo kuudella helsinkiläisseurakunnalla oli oma lehti, mutta muualla maassa pääkaupungin esimerkkiä seurattiin vasta 1930-luvulla.¹⁷

Seurakuntalehdet olivat yleensä ulkoisesti vaatimattomia, muutaman numeron vuositahdilla ilmestyviä ilmaisjakelulehtiä. Niitä levitettiin pääosin seurakunnan tilaisuuksien yhteydessä, mutta joitakin lehtiä jaettiin myös seurakunnan alueen koteihin. Ensimmäisten seurakuntalehtien merkitys tiedottajina jäi vähäiseksi, koska ne ilmestyivät vain muutaman kerran vuodessa ja niitä ei yleensä jaettu seurakuntalaisten koteihin. Paikallisseurakunnat eivät 1920- ja 1930-luvuilla osoittautuneet yhteisöiksi, joilla olisi riittäviä taloudellisia ja henkisiä voimavaroja menestyvän lehden julkaisemiseen.¹⁸

Suomessa oli taloudellisesti vaikea tilanne toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeisinä vuosina. Suomen osalta sota päättyi 1945, mutta paluu rauhanoloihin ei käynyt hetkessä. Elintarviketilanne oli heikko ja sotakorvaukset painoivat valtion taloutta. Myös lehdistön osalta poikkeukselliset olot jatkuivat ja jopa huononivat sodan jälkeen. Paperintuotanto laski huomattavasti maailmansodan puhjettua. Paperia pyrittiin silti viemään ulkomaille niin paljon kuin mahdollista, joten kotimaassa kulutusta rajoitettiin säännöstelyllä. Vuodesta 1943 vuoteen 1949 sanomalehtipaperi

¹⁶ Marjokorpi 1977, 187, 198; Mustakallio 2000, 167; Saarela 2007, 11, 12.

¹⁷ Marjokorpi 1977, 197.

¹⁸ Huotari & Askola 1977, 10; Marjokorpi 1977, 197–198.

oli kansanhuoltoministeriön päätöksellä säännöstelyn alaisena.¹⁹ Tiukoissa oloissa oli selvää, ettei uusien seurakuntalehtien perustaminen ollut helppoa, joten monilla paikkakunnilla oman lehden saaminen kesti kauan.

Seurakuntalehtiä haluttiin perustaa paitsi tiedotusfunktion vuoksi myös yhteisön kiinteyttämiseksi. Maassamuutto ja kaupungistuminen kiihtyivät Suomessa 1950-luvulla. Voimakkaan teollistumiskehityksen myötä syntyneet kaupunkiyhteisöt erosivat merkittävästi vanhasta maaseutuyhteisöstä. Perinteiset maaseutuyhteisöt olivat kiinteitä, homogeenisia ja tiukan sosiaalisen kontrollin hallitsemia. Kaupungeissa oli heterogeenisempaa ja ihmiset olivat sosiaaliselta vuorovaikutukseltaan jäykempiä. Kirkon piirissä nähtiin, että uskonnolla saattoi olla kiinteyttävä ja yhteisön jäseniä toisiinsa sitova funktio. Seurakuntalehti oli kaupungeissa sopiva keino tavoittaa asukkaat, erityisesti passiivisesti seurakuntaan suhtautuvat.²⁰

Seurakuntien lisäksi järjestöt toimivat esimerkkinä viestinnän modernisoinnista 1950-luvulla. Esimerkiksi Suomen kirkon sisälähetysseura panosti runsaasti hengellisten traktaattien ja oman jäsenlehden julkaisemiseen ja levittämiseen. Sisälähetysseuran Raamattutalossa Pieksämäellä painettiin samaan aikaan enenevässä määrin myös muita kristillisiä aikakaus- ja tiedotuslehtiä kuten Pieksämäen seurakuntalehteä. Tällä tavoin sodanjälkeisessä Suomessa pyrittiin mahdollisimman laajasti tavoittamaan kirkosta vieraantunutta ja kasvavan muuttoliikkeen kourissa olevaa väestöä. Seurakuntien ja järjestöjen tiedotustoiminta uudistui 1950-luvulta lähtien myös modernin viestintäteknikan, kuten filmien, väridiojen ja puhelinalvelun, käyttöön otolla. Edelläkävijänä niiden käytössä oli helluntaiherätys, eivät niinkään kirkolliset tahot. Myös lehtien visuaaliseen ilmeeseen alettiin kiinnittää entistä enemmän huomiota, mikä lisäsi lehtien kustannuksia.²¹

Yhteinen kirkkohallintokunta suunnitteli seurakuntalehden perustamista Joensuuhun jo 1950-luvun puolivälissä, kunta- ja seurakuntaliitoksen toteuduttua. Lehdelle oli varattu seurakuntien talousarviossa vuodesta 1955 lähtien pieni määräraha, 885 euroa (30 000 markkaa). Lehtiajatuksen isä oli Joensuun kirkkoherra Olavi Tarvainen, joka oli saanut idean seurakuntalehden perustamiseksi Lappeenrannasta ja kehittänyt sitä Joensuuhun sopivaksi. Vaikka Tarvainen oli lehti-idean moottori, myös muut henkilöt

¹⁹ Tommila & Raitio 1977, 15–16.

²⁰ Lindqvist 1973, 11; Reiman & Tolvanen 1983, 7, 10.

²¹ Huhta & Malkavaara 2005, 88, 89, 158, 159.

halusivat seurakuntalehden Joensuuhun ja pitivät asiaa kirkkohallintokunnassa esillä. Vuonna 1957 kirkkohallintokunta päätti esittää seurakuntien kirkkoherroille, että vuoden loppuun mennessä seurakuntalehteä julkaistaisiin ainakin yksi numero. Seurakuntalehden perustamista suunniteltiin siis jo vuonna 1957, mutta vasta seuraavana keväänä suunnitelma toteutui.²² Asiakirjoista ei selviä, ketkä olivat viemässä hanketta eteenpäin, mutta kyseessä olivat jotkut toiset kuin kirkkoherrat Tarvainen ja Krogerus.

²² JSA II Cd 6 khkptk 14.6. 1957; talousarviot vuosilta 1955 – 1962.

II SEURAKUNTALEHDEN ALKUVAIHEET 1958 – 1965

1. Kirkkotie tiedotus- ja seurakuntalehdeksi

a) Kirkkotien ensimmäinen numero näkee päivänvalon

Maaliskuussa 1958 Joensuun seurakunnan kirkkoherra Olavi Tarvainen ilmoitti seurakuntalehden perustamisesta virallisesti Joensuun maistraattiin. Maistraatin pöytäkirjasta selviää, että lehti oli Joensuun ja Pielisensuun seurakuntien yhteinen hanke ja päätoimittajana toimisi Tarvainen. Samalle vuodelle varattu lehden budjetti nousi roimasti aiemmista suunnitelmista: 885 eurosta (30 000 markkaa) 2 672 euroon (120 000 markkaa). Seurakuntalehden painopaikaksi valittiin Pohjois-Karjalan kirjapaino Oy, joka oli myös Kokoomuksen äänenkannattajana tunnetun päivälehti Karjalaisen painopaikka, eli lehtiprojekti oli kokonaisuudessaan täysin paikallinen.²³

Seurakuntalehden ensimmäinen numero ilmestyi huhtikuussa 1958.²⁴ Lehden nimenä oli Kirkkotie. Jo ensimmäisen Kirkkotien alaotsikosta kävi ilmi, että lehti oli Joensuun ja Pielisensuun seurakuntien yhteinen lehti. Päätoimittajana toimi Joensuun seurakunnan kirkkoherra Olavi Tarvainen. Tarvaisen lisäksi lehtihankkeessa oli voimakkaasti mukana Pielisensuun seurakunnan kirkkoherra Olavi Krogerus, joka otti osaa toimittamiseen ainakin laatimalla lehteen kirjoituksia. Yksittäisistä henkilöistä Krogerus kirjoitti lehteen selvästi eniten, 17 kertaa vuosina 1958 – 1965. Tarvainen kirjoitti omalla nimellään saman ajanjakson aikana vain 13 kertaa, mutta päätoimittajana hänen nimiinsä voi laskea myös monia anonyymeja kirjoituksia.

Ensimmäisen numeron kannessa Tarvainen selitti uuden seurakuntalehden tarkoitusta. Hänen mukaansa Kirkkotie-lehti oli perustettu toimimaan seurakunnan ilmoitus- ja tiedotuskanavana sekä lujittamaan seurakuntalaisten yhteyttä kirkkoon ja sen sanomaan. Lehden tavoitteena oli olla yhdyssiteenä seurakuntaan ja antaa tietoja sen toiminnasta. Joensuun seurakunnat halusivat vastata yleiseen kansalliseen trendiin, koska useissa muissa Suomen kaupungeissa oli edeltävinä vuosina perustettu seurakuntalehtiä, joilla oli sama tarkoitus.²⁵

²³ JSA II Ec 1 Joensuun maistraatin ptk 2.4. 1958 §5; Suomen lehdistön historia 5 1988, 287.

²⁴ JSA II Ec 1 Joensuun maistraatin ptk 2.4. 1958 §5.

²⁵ Kt 1/1958 Seurakuntalehden tarkoitus.

Kirkkotien ensimmäinen numero oli mustavalkoinen ja nelisivuinen. Lehdessä oli vain kaksi kuvaa: toinen esitti Pielisensuun tyttökerholaisia hiihtoretkeillä ja toinen vastavalittua Joensuun seurakunnan kanttoria. Lehti sisälsi myös yhden ilmoituksen, jossa mainostettiin seurakuntien kukkasrahastoa. Ensimmäisen numeron kannessa oli Olavi Krogeruksen laatima pääsiäisaiheinen hartauskirjoitus sekä Krogeruksen artikkeli Pielisensuun kirkon rakennusprojektista, Tarvaisen kirjoitus seurakuntalehden tarkoituksesta ja Joensuun seurakunnan entisen kirkkoherran Anselm Pärnäsen artikkeli Joensuun historiasta.²⁶

Ensimmäinen numero sisälsi lisäksi artikkeleja, joissa esiteltiin seurakuntien toimintamuotoja, kuten kertomukset kirkkokuoron matkalta ja nuorten toiminnasta. Yksi kirjoitus esitteli kasteen sakramenttia. Lehdessä oli kolme seurakuntalaisia koskevaa uutista: ensimmäinen koski muuttokirja-asioita, toinen kirkollisveron siirtymistä ennakkoperintään ja kolmas oppikoulujen rippikoulujen muuttamista kesäkouluiksi. Näiden lisäksi lehdessä oli yksi yleisönosastomainen kirjoitus, tiedot seurakuntien väkilukumuutoksista ja taulukko kirkon verorahojen käytöstä. Lehden toimituskunnasta mainittiin vain päätoimittaja Olavi Tarvainen.²⁷

Vuonna 1962 Joensuun ja Pielisensuun seurakuntien kirkkoneuvostot asettivat Kirkkotietä varten ensimmäisen toimituskunnan. Siihen kuuluivat Olavi Tarvainen päätoimittajana, tarkastaja Erkki Rouhiainen sihteerinä sekä muina jäseninä Pielisensuun kirkkoherra Olavi Krogerus ja opettaja Jorma Reijonen. Varsinaiseen toimitustyöhön Tarvaisen avuksi tuli ensin Alpo Huuskonen ja vuonna 1965 Elina Jantunen.²⁸

Vuoden 1965 toisesta numerosta lähtien Kirkkotien viimeisellä sivulla annettiin tietoja lehden toimituskunnasta. Tällä toimituskunnalla, erotuksena edelliseen, tarkoitettiin lehden sisällön tuottamisesta konkreettisesti vastuussa olleita henkilöitä. Päätoimittajana oli edelleen Joensuun kirkkoherra Olavi Tarvainen, mutta hänen lisäkseen mainittiin samana vuonna toimitussihteerinä aloittanut Elina Jantunen. Jantunen oli ammattitoimittaja ja innokas seurakuntalehden kehittäjä. Hän jakoi Kirkkotie-lehden polkupyörällä liikkuen Niinivaaran syrjäseuduille, minne lehtitalon jakoalue ei yltänyt. Matkaa hänelle kertyi 43 kilometriä yhtä jakelukierrosta

²⁶ Kt 1/1958.

²⁷ Kt 1/1958.

²⁸ JSA Jknptk 30.3. 1962 §4; Kinnunen 2000, 203, 204.

kohti. Kantakaupungin alueella lehden jako tapahtui vaivattomasti painovuorossa olevan lehtitalon toimesta.²⁹

b) Rahavaikeudet esteenä ilmestymistiheyden kasvulle

Kirkkotie-lehden oli tarkoitus ilmestyä perustamisestaan, vuodesta 1958 lähtien, säännöllisesti neljä kertaa vuodessa. Tähän tavoitteeseen ei päästy vielä moneen vuoteen. Kirkkotie ilmestyi kolmena ensimmäisenä vuotenaan vain yhden numeron vuositahtia. Vuonna 1961 lehteä julkaistiin kahdesti ja vuonna 1962 kolmesti, kunnes tahti viimein vuosina 1963–1965 kiihtyi neljään numeroon vuodessa. Alkuperäisen suunnitelman mukaiseen neljän numeron vuosivauhtiin päästiin siis vasta viiden vuoden kuluttua lehden perustamisesta. Hitaaseen kehitykseen vaikutti ainakin määrärahan pienuus. Aluksi Kirkkotien budjetti oli noin 2 700 euroa (120 000 markkaa) vuodessa. Vuonna 1963 vuosibudjetti nousi 3 800 euroon (2 000 markkaa), mikä mahdollisti numeromäärän nostamisen neljään.³⁰

Vuonna 1965 Joensuun ja Pielisensuun kirkkoneuvostot ehdottivat kirkkohallintokunnalle, että Kirkkotie muutettaisiin viikoittain ilmestyväksi seurakuntalehdeksi. Silloin lehden tiedotusfunktio toteutuisi, kun seurakuntalaiset saisivat ilmoitustiedot tuoreeltaan omasta seurakuntalehdestä. Kirkkoneuvostot arvioivat, että muutoksen jälkeen Kirkkotien budjetti nousisi 66 000 euroon (40 000 markkaa) vuodessa. Verrattuna vuoden 1965 budjettiin, joka oli 4 100 euroa (2 500 markkaa), määräraha olisi noussut moninkertaiseksi. Kirkkohallintokunta piti ehdotusta liian kalliina. Se päätti ehdottaa kirkkovaltuustolle 13 200 euron (8 000 markkaa) määrärahaa, jolla lehteä julkaistaisiin kymmenen kertaa vuodessa.³¹

Kirkkoneuvostot halusivat laajentaa lehteä viikoittaiseksi tiedotuslehdiksi, mutta kirkkohallintokunta oli eri mieltä. Erityisesti Pielisensuun seurakunnan pastori Samuli Ranta ajoi lehden laajentamista. Hän oli tutkinut asiaa ja tehnyt tutkimustensa pohjalta kustannusarvion. Kirkkovaltuusto päätti lopulta, että Kirkkotietä julkaistaisiin kahdeksasta kymmeneen numeroa vuodessa ja lehti jaettaisiin vastedes postin välityksellä kaikkiin koteihin. Kirkkovaltuusto toivoi tässä

²⁹ Kt 2/1965; Kinnunen 2000, 204.

³⁰ JSA II Cd 8 khkptk talousarvio vuodelta 1962; II Cd 9 khkptk talousarvio vuodelta 1963.

³¹ JSA II Cd 12 khkptk 2.11. 1965.

vaiheessa lehteen myös ulkopuolisten ilmoituksia ja mainoksia, joista Kirkkotie pystyisi saamaan lisätuloja.³²

Päätöksestä huolimatta kirkkoneuvostojen tavoitteena oli kehittää Kirkkotietä tulevaisuudessa niin, että tiedotusfunktio korostuisi. Kirkkoneuvostot esittivät vuoden 1965 lopulla, että vastedes Kirkkotien ilmestymispäivä olisi aina lauantai, jolloin kirkollisia ilmoituksia ei julkaistaisi muissa paikallislehdissä. Neuvostojen mukaan Kirkkotietä pystyttäisiin näin asteittain kehittämään osaksi seurakunnan tiedotusjärjestelmää.³³

c) Seurakuntien sisäiset uutiset pääosassa

Kirkkotie-lehden sisällön voi karkeasti jakaa kolmeen ryhmään: seurakuntien ilmoitukset, hengelliset kirjoitukset ja kertomukset seurakuntien toiminnasta. Ensimmäisessä numerossa oli yksi pääsisäinen hartauskirjoitus³⁴. Seurakunnalliset ilmoitukset koostuivat aluksi tiedotteista, kuten seurakuntien väkilukujen muutoksista, uusia työntekijöitä koskevista tiedoista tai kirkkoherranviraston aukioloajoista. Varsinaisia ilmoitussivuja, joissa kerrottaisiin seurakuntien toimintatapahtumista, ei vielä ollut. Tämä johtui siitä, että lehti ilmestyi aluksi vain kerran vuodessa, joten aikataulut ilmoitettiin joensuulaisissa päivälehdissä Karjalaisessa ja Karjalan maassa kerran viikossa lauantaisin³⁵.

Aluksi Kirkkotiessä julkaistiin usein esimerkkikertomuksia seurakuntien toiminnasta. Ensimmäisessä numerossa oli esimerkiksi kertomukset kirkkokuoron matkalta ja nuorten toiminnasta. Näiden artikkelien tarkoituksena oli houkutella eri kohderyhmiä mukaan seurakunnan toimintaan. Ensimmäisinä vuosina Kirkkotiessä näkyi myös jonkin verran paikallisuutisia tai artikkeleja, jotka eivät mitenkään liittyneet seurakuntien toimintaan. Ensimmäisessä numerossa kerrottiin ”Muistoja vanhasta Joensuusta”³⁶.

Aluksi Kirkkotiessä ei ollut lainkaan varsinaista pääkirjoituspalstaa. Päätoimittaja Tarvainen tai kirkkoherra Krogerus kirjoitti pääkirjoituksenomaisen tekstin lehteen, mutta sitä ei nostettu esille muiden artikkelien joukosta. Joissakin

³² JSA II Cd 12 khkptk selostus vuoden 1966 talousarvioon; II C:c 7 kvptk 1.10. 1965; kvptk 9.12. 1965.

³³ JSA II C:c 4 kvptk 9.12. 1965.

³⁴ Kt 1/1958 Hän elää (Krogerus).

³⁵ Karjalainen 16.8. 1958; Karjalan maa 23.8. 1958.

³⁶ Kt 1/1958 Muistoja vanhasta Joensuusta (Pärnänen).

lehden numeroissa pääkirjoitusta ei pysty erottamaan hartaustekstistä. Tällaisia pääkirjoituksen ja hartaustekstin välimuotoja kirjoittivat 1960-luvulla välillä myös muut papit: Joensuun seminaarin uskonnon lehtori Erkki Kaikkonen, Joensuun seurakunnan vt. kappalainen Samuli Ranta sekä Polvijärven ylimääräinen pappi ja Polvijärven keskikoulun uskonnonopettaja Jouko Pesonen, joka oli Joensuun seurakunnan entisen kirkkoherran Anselm Pärnäsen vävy.³⁷

Kirkkoherrojen lisäksi lehteen laativat kirjoituksia muut henkilöt, joista osa oli seurakunnan työntekijöitä ja osa aktiivisia seurakuntalaisia. Erkki Rouhiainen, Risto Ruskomaa ja Erkki Kaikkonen nousivat selkeimmin esille vuosien 1958 – 1965 välisenä aikana. Tarkastaja Erkki Rouhiainen oli yhteisen kirkkohallintokunnan puheenjohtaja ja kuului sihteerinä vuonna 1962 perustettuun Kirkkotien ensimmäiseen toimituskuntaan³⁸. Risto Ruskomaa toimi Joensuun seurakunnan nuorisopappina vuodesta 1960 lähtien. Pastori ja filosofian lisensiaatti Erkki Kaikkonen oli Joensuun seminaarin uskonnon ja historian lehtori. Hän oli toiminut 1950-luvulla Herättäjä-lehden toimittajana ja Kirjekyyhkynen-lehden päätoimittajana.³⁹

Kirkkotiessä julkaistiin ilmoituksia koko ajan enenevässä määrin. Ensimmäisinä vuosina ilmoittaminen koski suurehkoja muutoksia seurakunnan toiminnassa, mutta vuoden 1963 alusta lähtien jokaisessa numerossa julkaistiin yksityiskohtaiset seurakuntien viikko-ohjelmat. Jo 1960-luvun puoliväliin mennessä lehden sisällöstä 1-2 sivua oli seurakunnallisia ilmoituksia. Kirkkotiestä pyrittiin siis tekemään seurakuntien ilmoituskanava, mutta harvan julkaisutahdin vuoksi pääpaino ilmoittamisessa oli koko ajan paikallisissa päivälehdissä.

Kirkkotiessä käsiteltiin monia ajankohtaisia asioita ja uutisia, mutta ne kaikki liittyivät kirkon piiriin. Paikallisia asioita koskevia artikkeleja oli 1960-luvun puoliväliin mennessä vain kaksi. Ne käsitelivät Joensuun historiaa sekä kaupungin kasvua ja tulevaisuudennäkymiä. Valtakunnallisia uutisia lehdessä ei julkaistu lainkaan. Seurakuntien ja kirkon uutisia julkaistiin joka numerossa runsaasti. Lehti raportoi seurakuntien rakennusprojektien etenemisestä, uusista työntekijöistä ja kirkon tapahtumista. Kirjoittajat ottivat kantaa julkisuudessa olleisiin keskustelunavauksiin,

³⁷ Kt 1/1963 Järjellinen jumalanpalvelus (Kaikkonen); Kt 3/1965 Isän seurassa (Ranta); Kt 4/1965 Näkyväiset ja näkymättömät (Pesonen); Suomen kirkon matrikkeli 1963, 322.

³⁸ Kinnunen 2000, 31, 203, 204.

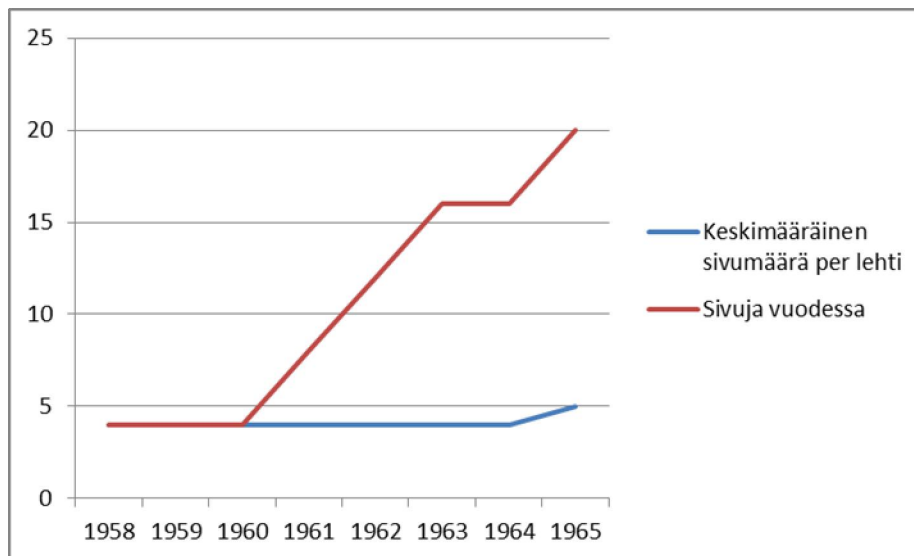
³⁹ Suomen kirkon matrikkeli 1963, 167, 355; Kinnunen 2000, 36, 52.

jotka liittyivät kirkkoon. Lehdessä käsiteltiin ajankohtaisia asioita kuten kirkkokritiikkiä ja maallistumiskehitystä.

Kirkkotie julkaisi hartauskirjoituksia lähes joka numerossa, mutta yleensä vain yhden kerrallaan. Välillä hengellisiä aiheita käsiteltiin kahdessa tai kolmessa kirjoituksessa. Yleensä kirjoituksen aihe pohjautui kirkkovuoteen ja ajanjakson raamatuntekstiin. Hartauskirjoituksia laativat kirkkoherrat Tarvainen ja Krogerus, mutta myös muut papit, joista osa oli muissa tehtävissä kuin seurakunnassa. Myös piispa Eino Sormunen oli hartaustekstien kirjoittajien joukossa⁴⁰. Hartaustekstejä Kirkkotiehen vuosina 1958 – 1965 kirjoittivat kirkkoherrat Tarvainen ja Krogerus, Joensuun seurakunnasta kappalainen Elis Manninen ja apulainen Eino Orpana, Pielisensuun seurakunnasta apulaiset Samuli Ranta ja Olavi Rimpiläinen, Joensuun seminaarin uskonnon lehtori Erkki Kaikkonen sekä lähetyssaarnaaja Eero Hatakka, joka oli myös Kotimaa-lehden toimittaja.

Kirkkotie-lehti säilyi vuoden 1965 loppuun saakka nelisivuisena eli kasvua ei tapahtunut. Vain yksi numero oli kahdeksansivuinen vuonna 1965. Ilmestymistiheys kuitenkin kasvoi, joten vuosittainen sivumäärä kasvoi ja lehti laajeni.

Kuvio 1. Kirkkotien sivumäärän kehitys vuosina 1958–1965

Kuviosta 1 näkyy, että Kirkkotien sivumäärä lehteä kohti ei kasvanut, mutta sivumäärä vuotta kohti kasvoi runsaasti vuodesta 1960 lähtien.

⁴⁰ Kt 1/1960 Kaupunki virran varrella (Sormunen); Kt 2/1963 Käskyjen sanomaa: Ensimmäinen käsky (Sormunen).

2. Maallistumiskehitys etenee Joensuussa

a) Kirkkotie korostaa kirkossa käynnin ja pyhäpäivän merkitystä

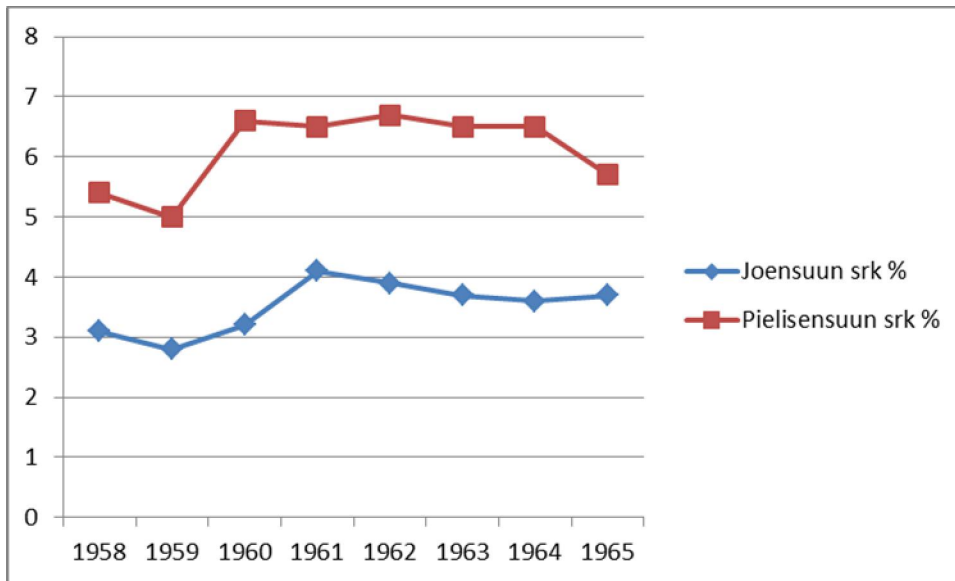
Joensuulaiset osallistuivat jumalanpalveluksiin innokkaasti 1950-luvun lopussa ja 1960-luvun alussa. Esimerkiksi vuonna 1958 Pielisensuun seurakunnan jumalanpalveluksissa kävi viikoittain 5,4 prosenttia seurakunnan väkiluvusta. Tämä oli noin kaksi kertaa enemmän kuin koko maassa keskimäärin. Joensuun seurakunnassa kävijöitä oli jonkin verran vähemmän. Korkeimmillaan kirkossakäyntiaktiivisuus oli kaupungissa 1960-luvun alkupuoliskolla, jolloin 4,8 prosenttia seurakuntalaisista kävi viikoittain jumalanpalveluksissa. Pielisensuun uuden kirkon valmistuminen vuonna 1960 vilkastutti kirkossa käymistä entisestään. Huippuvuodeksi Pielisensuun seurakunnassa osoittautui vuosi 1962, kun viikoittain jumalanpalveluksissa kävi peräti 6,7 prosenttia seurakuntalaisista.⁴¹

Kirkossakävijöiden määrä kääntyi 1960-luvun puolivälissä selvään laskuun Joensuussa, kuten koko maassa. Kiinnostuksen väheneminen jumalanpalveluselämää kohtaan heijasteli 1960-luvun yleistä yhteiskunnallista murrosta. Tähän kuului niin kirkkoon kohdistunut kritiikki ja muu yhteiskunnallinen kuohunta kuin voimakas rakennemuutos ja muuttoliike maalta kaupunkiin. Pielisensuun seurakunnassa lasku oli voimakkaampaa kuin Joensuussa, koska alentavina tekijöinä vaikuttivat myös väestön voimakas liikkuvuus ja seurakunnan työntekijöiden vaihtuvuus.⁴²

⁴¹ Kinnunen 2000, 118, 119.

⁴² Kinnunen 2000, 119, 120.

Kuvio 2. Päiväjumalanpalveluksiin viikoittain osallistuneiden osuus väkiluvusta Joensuun seurakunnissa vuosina 1958 – 1965

Lähde: Kinnunen 2000, 294, liitetaulu 2.

Kuviosta 2 nähdään, että päiväjumalanpalveluksiin osallistuneiden osuus kasvoi 1960-luvulle tultaessa ja pysytteli melko korkeana vuosikymmenen alkuvuodet. Huippuvuodet olivat 1961 ja 1962, jolloin keskimäärin 5 % joensuulaisista osallistui viikoittain päiväjumalanpalveluksiin. Pielisensuun seurakunnassa kirkossakäyntiaktiivisuus oli huomattavasti korkeampi kuin Joensuun seurakunnassa. Esimerkiksi vuonna 1962 Pielisensuussa päiväjumalanpalveluksiin osallistui viikoittain 6,7 prosenttia seurakuntalaisista, kun taas Joensuun seurakunnassa osuus oli 3,9 prosenttia.

Jo ensimmäisessä Kirkkotiessä vuonna 1958 käsiteltiin kysymystä tapakristillisyydestä. Nimimerkki T. Pla totesi, että tapakristillisyyttä ei pitänyt pelätä, koska hyviä tottumuksia väheksyttiin turhaan. Hänen mukaansa erityisesti uskonnolliset tavat olivat hyväksi, mihin Jeesuskin oli ihmisiä kannustanut. Nimimerkki T. Pla oli sitä mieltä, että ihmiset kannatti opettaa jo nuorena aktiiviseen seurakuntayhteyteen, koska silloin he kävivät kirkossa myös vanhana.⁴³ Seuraavan kerran asia nousi esille vuonna 1961, kun Toivo Matilainen kutsui ihmisiä jumalanpalveluksiin. Kirjoituksessaan hän vetosi seurakuntalaisiin ja toivoi, ettei

⁴³ Kt 1/1958 Varjele tapaa (T. Pla).

kirkkotietä päästettäisi nurmettumaan.⁴⁴ Kummatkin kirjoitukset olivat yleisönosastokirjoituksen omaisia ja luultavasti maallikoiden kirjoittamia.

Pielisensuun kirkkoherra Olavi Krogerus tarttui pyhäpäivä-temaan kirjoituksessaan vuonna 1962. Hän ei kirjoittanut kirkossa käymisestä, mutta korosti pyhäpäivän merkitystä lepopäivänä. Krogeruksen mukaan ihmiset eivät osanneet erottaa pyhäpäivää muista päivistä, mistä seurasi se, että rauhoittavat lääkkeet, unilääkkeet, nautintoaineet ja huvitukset kasvattivat suosiotaan ja tekivät ihmisten sieluista tyhjiä. Pyhäpäivän merkityksen häviäminen teki Krogeruksen mielestä elämästä pinnallista ja hävitti syvemvät elämänarvot.⁴⁵

Seuraavana vuonna Kirkkotie palasi aiheeseen jälleen. Tarkastaja ja yhteisen kirkkohallintokunnan puheenjohtaja Erkki Rouhiainen kirjoitti kirkonkellojen soitosta ja muistutti lukijoita siitä, että lauantai-iltaisina ne merkitsivät työviikon päättymistä ja pyhäajan aloitusta. Sunnuntaiamuisin kirkonkellot kutsuivat ihmisiä kirkkoon ja kertoivat heille pyhäpäivän alkaneen.⁴⁶

Myös piispa Eino Sormunen muistutti Kirkkotiessä pyhäpäivän merkityksestä vuonna 1963. Hänen mukaansa pyhätyö oli hylättävä, koska se oli ilmaus yhteiskunnan maallistumisesta ja pyhän kunnioituksen katoamisesta.⁴⁷ Jo seuraavassa numerossa aiheeseen palattiin taas, kun lehdessä julkaistiin ote Suomen kirkon sisälähetysseuran julkaisemasta Walther Luthin kirjasta Kuolemmeko kiireeseen. Tekstin julkaisemalla Kirkkotie halusi tuoda jälleen kerran esille pyhäpäivän tärkeyden kristityn elämässä.⁴⁸

b) Kirkkotie kirjoittaa kirkosta eroamisesta

Maallistumiskehityksen myötä kirkosta eroaminen kiihtyi Joensuussa 1950-luvun lopulle tultaessa⁴⁹. Kirkkotie kirjoitti kirkosta eroamisesta ensimmäisen kerran jo toisessa numerossaan vuonna 1959. Silloin päätoimittaja Tarvainen pohti kirkosta eroamisen syitä ja sitä, miksi ihmiset kokivat, ettei kirkko antanut heille mitään. Tarvaisen mukaan kirkko oli opettanut ihmiset lukemaan ja luonut pohjan suomalaiselle sivistykselle, mutta sen tärkein tehtävä oli kuitenkin hengellisellä alalla.

⁴⁴ Kt 1/1961 Älkäämme jättäkö kirkkotietä nurmettumaan (Toivo Matilainen).

⁴⁵ Kt 2/1962 Joka toinen pyhä leipomus ja joka toinen pyhä pyykki (Olavi Krogerus).

⁴⁶ Kt 1/1963 Kellot kaikuu, kellot tempelin (Erkki Rouhiainen).

⁴⁷ Kt 3/1963 Käskyjen sanomaa: kolmas käsky (Eino Sormunen).

⁴⁸ Kt 4/1963 ”Isä meidän” metsässä.

⁴⁹ KK 1960 Parvio, 35; Kinnunen 2000, 208.

Kirkkoa tarvittiin auttamaan ihmistä hänen hädässään ja tuomaan vapauttava sanoma hädän keskelle. Tarvainen totesi, että seurakunnan monipuolinen arkinen toiminta oli palvelemissa kirkon päätehtävää, ja korosti kristittyjen seurakuntayhteyden tärkeyttä.⁵⁰

Kirkosta eroaminen väheni merkittävästi vuonna 1960, kun kirkollisveron kantotavan muutos toteutettiin ja perintä kytkettiin kunnallisverotuksen yhteyteen. Kirkkoon liittyneitä oli lakimuutoksen jälkeen lähes yhtä paljon kuin kirkosta eronneita. 1960-luvulla monet erosivat kirkosta uskonnollisista syistä ja siirsivät kirjansa muihin uskonnollisiin yhteisöihin. Eniten eronneet liittyivät mormonikirkkoon ja toiseksi eniten helluntaiseurakuntaan.⁵¹

Taulukko 1. Kirkosta eronneet ja kirkkoon liittyneet Joensuussa vuosina 1954 – 1965

Vuosi	Eronneita % keskiväkiluvusta vuotta kohti	Liittyneitä % keskiväkiluvusta vuotta kohti	Eronneiden enemmyys (lukumäärä)
1958	6,9	0,5	152
1959	4,9	0,7	103
1960	2,6	1,5	27
1961	2,9	1,6	31
1962	1,2	1,6	-11
1963	1,1	1,3	-6
1964	1,1	1,2	-3
1965	0,8	1,6	-23

Lähde: Kinnunen 2000, 296, liitetäulu 4.

Taulukosta 1 nähdään, että kirkollisveron kantotavan muutos vuonna 1960 näkyi selvästi eroamisinnokkuudessa. Kirkosta erottiin huomattavasti vähemmän kuin ennen muutosta. 1960-luvun edetessä eroaminen väheni edelleen ja vuosina 1962 – 1965 kirkkoon liittyneitä oli enemmän kuin eronneita.

Vuonna 1960 Olavi Krogerus uutisoi Kirkkotiessä kirkollisverotuksen kantotavan muutoksesta. Hänen mukaansa päätöksen lykkääntyminen aiheutti vahinkoa seurakunnille kirkosta eroamisen muodossa. Krogerus ennusti kirjoituksessaan, että eroamisliikkeen kielteiset vaikutukset tulisivat olemaan

⁵⁰ Kt 1/1959 Minä uskon pyhän yhteisen seurakunnan, pyhän yhteyden... (Tarvainen).

⁵¹ Kinnunen 2000, 208.

syvemmat ja pitkäaikaisemmat kuin ihmiset uskoivatkaan. Hän totesi, että lakimuutos oli seurakunnille mieluisa.⁵²

Seuraavassa numerossa vuonna 1961 Kirkkotie julkaisi keskustelun herättämiseksi otteen Suomen kirkon sisälähetysseuran kustantamasta kirjasta *Käy keskustelemaan kirkosta*. Tekstissä otettiin kantaa ajankohtaiseen aiheeseen siitä, oliko kirkko liian vanhanaikainen. Tekstissä myönnettiin, että kirkossa oli paljon kankeutta ja vanhanaikaisia mielipiteitä, mutta kirjoituksen sävy oli kuitenkin kirkkoa puolustava ja sen hyviä puolia esille nostava. Kirkon uudet, nykyaikaiset kirkkorakennukset, vanhainkodit, kesäkodit ja laitokset nostettiin esille, samoin kuin kasvava lehti-, filmi-, radio- ja televisiotoiminta.⁵³

Seuraavana vuonna Tarvainen nosti yhteiskunnan maallistumisen jälleen esille. Tarvainen kannusti seurakuntalaisia taistelemaan Jumalan sanan eteenpäin viemiseksi. Hänen mukaansa ihmiset eivät kaivanneet kirkkoa silloin kun ajat olivat hyvät. Tarvainen toi esille, että yhteiskunnassa oli enemmän hyvinvointia kuin koskaan aiemmin, kun työttömyys oli alhaista, palkkataso kohoamassa ja uusia asuntoja rakennettiin. Hänen mielestään hyvät ajat olivat kuitenkin uskon kannalta vaarallisia aikoja, koska korkeasta elintasosta saattoi tulla epäjumala. Hän teki kysymyksen, mitä olisi tehtävä, jotta kirkon sanoma saataisiin vietyä kaikille.⁵⁴

Kirkosta eroaminen siis hiipui 1960-luvulla kirkollisveron kantotavan muutoksen vuoksi, mutta kirkkokritiikki voimistui edelleen. Vuonna 1962 Tarvainen kirjoitti Kirkkotiehen etusivun jutun, jossa hän nosti esille, että kirkosta eroaminen oli vaihtumassa kirkkoon paluuseen. Tarvainen kirjoitti eroamisliikkeestä historian näkökulmasta uskonnonvapauslaista lähtien. Hän toi esille lakimuutoksen tuoman merkittävän muutoksen kirkostaeroamisluvuihin taulukon avulla ja totesi, että kirkosta eronneiden lukumäärä oli vuoden 1960 jälkeen laskenut romahdusmaisesti. Tarvainen pohti syitä kirkosta eroamiseen. Hänen mukaansa yleisin ilmoitettu eron syy oli halu välttyä kirkollisverojen maksamiselta, mutta osa erosi protestina yhteiskuntaa vastaan tai pappien politikoimisen takia. Tarvainen pohti myös, miksi jotkut liittyivät takaisin kirkon jäseniksi. Hänen mukaansa kirkosta eroamista pidettiin usein ajattelemattomana tekona, ”hölmön tölmäyksenä”. Tarvaisen mukaan kirkkoon palanneet kertoivat, että omatunto oli soimannut heitä. Entinen Jehovan todistaja

⁵² Kt 1/1960 Kirkollisverotukseen uusi järjestely (Krogerus).

⁵³ Kt 1/1961 Kirkko on vanhanaikainen.

⁵⁴ Kt 1/1962 Taisteleva seurakunta (Tarvainen).

kertoi tulleen petetyksi uudessa seurakunnassaan ja halunneensa siksi palata luterilaiseen kirkkoon. Kirjoituksen lopussa Tarvainen vielä muistutti, että kirkko iloitsi kaikista palanneista jäsenistä, mutta pelkkä kirkkoon kuuluminen ei riittänyt. Piti olla elävä ja toimiva jäsen seurakunnassa.⁵⁵

Seuraavana vuonna Tarvainen palasi aiheeseen hartauskirjoituksen muodossa. Hän kirjoitti Jeesuksen viinipuuvertauksen pohjalta Kristuksessa pysymisestä. Tarvainen toi esille, että kirkkoa arvosteltiin paljon eri tahoilta, mutta kristityn tehtävänä oli pysyä lujana ja varuillaan. Jos seurakunnassa oli vikoja, se oli Tarvaisen mukaan kaikkien seurakuntalaisten ongelma, ja parannuksen oli lähettävä jokaisesta itsestään.⁵⁶

Myöhemmin samana vuonna lähetysaarnaaja Eero Hatakka kirjoitti Kirkkotiehen kaupungistumisesta ja sen vaikutuksesta yhteiskunnan maallistumiseen. Hatakka vertasi maalta kaupunkiin muuttaneita siirtolaisiin, koska he joutuivat samalla tavalla irralleen kodistaan. Hänen mukaansa kaupungistuminen ja siitä seurannut yksinäisyys saattoi johtaa siihen, että elämä meni täysin raiteiltaan. Rinnan tämän ilmiön kanssa kulki maallistuminen, koska ihminen oli vieraantunut myös Jumalasta. Hatakan mukaan ongelman ydin oli, että seurakuntalaiset eivät olleet aktiivisia, vaan he ajattelivat, että vain papit muodostivat kirkon.⁵⁷

Seuraavan numeron pääkirjoituksessa vuonna 1964 päätoimittaja Tarvainen otti jälleen esille sen, ettei kirkkoon kuuluvien lukumäärä ollut laskussa, vaan Joensuun molemmissa seurakunnissa kirkkoon liittyneitä oli enemmän kuin eronneita. Hän kertoi, että vilkkaan muuttoliikkeen myötä erityisesti Joensuun seurakunnan väkiluku oli kasvanut. Tarvainen totesi kuitenkin, että jäi nähtäväksi kuinka paljon aidosti uskovien seurakunta todellisuudessa oli lisääntynyt.⁵⁸ Samassa numerossa oli kaksi nimetöntä artikkelia, jotka sivusivat tätä aihetta. Luultavasti niidenkin takana oli Tarvainen. Toisessa annettiin ohjeet siitä, kuinka toisiin ajatuksiin tullut kirkosta eronnut pystyi liittymään takaisin kirkon yhteyteen⁵⁹. Toinen koski kastetun opettamista. Kirjoituksessa haastateltiin seurakunnan työntekijää lehtori Irja Immosta, joka vastasi uudesta työmuodosta, jota kutsuttiin kehtoluokaksi. Tuoreita vanhempia opastettiin haastattelussa siihen, kuinka he pystyivät antamaan

⁵⁵ Kt 3/1962 Kirkosta eroaminen vaihtumassa kirkkoon paluuseen (Tarvainen).

⁵⁶ Kt 2/1963 Viinipuu ja oksat (Tarvainen).

⁵⁷ Kt 4/1963 Irtolaisuudesta (Hatakka).

⁵⁸ Kt 1/1964 Rakentumisen ja rakentamisen ajat (Tarvainen).

⁵⁹ Kt 1/1964 Miten pääsisin takaisin kirkon jäseneksi.

lapselleen kristillisen kasvatuksen. Kirkkotien mukaan työmuoto oli tarpeellinen, koska maallistumisesta ja kristillisestä elämäntyylistä vieraantumisen oli tullut yhä ilmeisempää.⁶⁰

Myöhemmin samana vuonna Tarvainen nosti keskustelun kirkon asemasta nyky-yhteiskunnassa jälleen etusivun jutuksi. Hän toi esille vallalla olleita kriittisiä äänenpainoja kirkon merkityksettömyydestä ja taantumuksellisuudesta. Kirjoituksessaan Tarvainen kuitenkin muistutti, että seurakunta ei ollut ihmisten perustama yhdistys, joka harjoittaisi toimintaansa niin kauan kuin sai kannatusta.⁶¹

Olavi Tarvainen kirjoitti vuoden 1965 Kirkkotiehen artikkelin ”Ajankohtainen Luther”, jossa hän korosti Lutherin ja luterilaisuuden merkitystä ajankohtana, ”jolloin monenlaiset hengen tuulet puhaltavat ja vievät mukanaan vakaitakin vaeltajia”. Hän kirjoitti uusista uskonnollisista yrittäjistä, jotka yrittivät viedä jäseniä luterilaisesta kirkosta. He eivät Tarvaisen mukaan olleet tie oikeaan ja hyvään kristillisyyteen. Jälleen Tarvainen korosti, että ihmisten tulisi muistaa kirkon paras anti ja Lutherin perintö: Jumalan sana ja armo.⁶²

Kirkostaeroamiskehitys ja yhteiskunnan kirkkokritiikkiin vastaaminen nousivat jatkuvasti esille Kirkkotiessä 1960-luvun alkupuolella. Tämä oli luonnollista, sillä kirkkoa ja myös kirkollista lehdistöä arvosteltiin kovasti tuona aikana. Arvostelua kuului myös kirkon sisältä, niin sanottujen nuorten vasemmistoradikaalien taholta. Vasemmistoradikaalien kritiikissä kirkko näyttäytyi epädemokraattisena ja vanhentuneita moraalikäsitteitä edustavana instituutiona. Kirkon nuori radikaalisiipi tunnusti yhteiskunnasta kuuluneen kritiikin kirkon vanhanaikaisuudesta ja vaati osaltaan muutoksia. Toisessa ääripäässä taas olivat evankelioivaa herätyskristillisyyttä edustavat tahot, jotka arvostelivat kirkkoa maallistumisesta.⁶³

Kirkkotie asettui tässä keskustelussa selkeästi kirkon perinteiseen laitaan. Herätyskristillinen päätoimittaja Tarvainen ei ollut kirjoituksissaan kovin kärkeä, mutta toi lehdessä toistuvasti esille oman näkemyksensä kirkon maallistumisesta. Samoilla linjoilla oli lehden toinen merkittävä taustavaikuttaja Pielisensuun kirkkoherra Olavi Krogerus. Pääkirjoituksessa vuonna 1964 Krogerus otti esille kirkon tehtävän nyky-yhteiskunnassa. Hän koki, että kirkolle asetettiin kohtuuttomia vaatimuksia. Välillä sitä pidettiin liian vanhanaikaisena, välillä liian

⁶⁰ Kt 1/1964 Kuka vastaa kastetun opettamisesta?

⁶¹ Kt 3/1964 Minä uskon pyhän yhteisen seurakunnan (Tarvainen).

⁶² Kt 3/1965 Ajankohtainen Luther (Tarvainen).

⁶³ Malkavaara 2000, 202; Sumiala-Seppänen 2005, 28.

uudenaikaisena. Kirkon olisi tullut ottaa vastuuta sosiaalisista ongelmista yli omien voimavarojensa. Krogerus muistutti, ettei kirkon tehtäviin kuulunut osallistuminen poliittiseen toimintaan vaan evankeliumin julistaminen.⁶⁴ Kirkkotie oli tässä asiassa vahvasti Tarvaisen ja Krogeruksen näköinen. Kriittisiä äänenpainoja lehdessä ei julkaistu.

3. Kirkkotie moraalinvartijana

a) Kirkkotie korostaa kristillistä avioliittoihannetta

Kirkkotie edusti perinteistä kristillistä avioliittoihannetta. Vuodesta 1961 lähtien lehdessä julkaistiin Kodin palsta -nimistä artikkelisarjaa, jota kirjoitti Pielisensuun kirkkoherra Olavi Krogerus. Ensimmäisessä osassa Krogerus kirjoitti kihlauksesta. Hän antoi ohjeita nuorille, jotka etsivät kumppania tai suunnittelivat kihlausta. Krogerus painotti, että rakkaus oli avioliiton perusta, mutta sitä opittiin hiljalleen seurustelun, kihlauksen ja avioliiton edetessä. Elokuviissa nähty lemmenkiikko oli erotettava todellisesta rakkaudesta. Krogeruksen mukaan aviopuolisoa valitessa piti muistaa, että puolisoilla tuli olla suunnilleen sama ikä, sama henkinen taso, sama kansallisuus, sama elämäntavot ja uskonnollinen näkemys. Ennen kihlausta tuli käydä kummankin vanhempien kotona kuulemassa heidän elämäkokemuksensa perustuneet arvostelut. Krogerus painotti, että kihlaus tuli purkaa, jos sulhanen vaati avioelämää jo kihlauksen aikana tai juopotteli. Hänen mukaansa kihlauksen purkaminen oli parempi vaihtoehto kuin alkujaan huono avioliitto.⁶⁵

Kodin palstan seuraavassa osassa kirkkoherra Krogerus kertoi kuulutuksista. Hänen mukaansa kihlusaika vaihteli, mutta sen venyminen vuosikausiksi ei ollut suotavaa. Artikkelissa Krogerus kertoi, mitä kihlausta seuranneessa avioliittokuulutuksessa tuli ottaa huomioon. Kuulutusten saamisen ehtona oli rippikoulun läpäisy, koska sieltä sai ohjeita elämää varten ja aviopari pystyi kasvattamaan lapsensa kristilliseen uskoon. Kirjoituksen lopussa Krogerus muistutti, että aviokuulutusta täytyi tulla kuulemaan kirkkoon yhdessä ja yhtyä sydämestä seurakunnan esirukoukseen.⁶⁶

⁶⁴ Kt 2/1964 Kirkon tehtävä nyky-yhteiskunnassa (Krogerus).

⁶⁵ Kt 1/1961 Kodin palsta: kihlaus (Krogerus).

⁶⁶ Kt 2/1961 Kodin palsta: kuulutus (Krogerus).

Elämänrytmin kiihtyminen, elintason nousu, lisääntynyt vapaa-aika ja naisten siirtyminen työelämään aiheuttivat suomalaisessa yhteiskunnassa suuren murroksen 1950-luvulta lähtien. Perheet joutuivat koville myös Joensuussa ja yhä useammat avioliitot ajautuivat vaikeuksiin. 1960-luvulla avioerojen määrä pysyi kuitenkin vielä melko vähäisenä. Kirkon perheneuvonta oli Joensuussa 1950-luvun lopussa ja 1960-luvun alussa hyvin rajallista. Keskusteleminen eroa harkitsevan parin kanssa jäi pitkään pappien ja muiden virkailijoiden tehtäväksi eikä neuvonnalla ollut minkäänlaista keskusorganisaatiota. Asumuserosovittelusta kirkkoherrat totesivat samaan aikaan, että se oli ”toivotonta puuhaa”.⁶⁷

Taulukko 2. Avioliitot ja -erot Joensuussa vuosina 1954 – 1964

Vuodet	Kirkolliset vihkimiset	Siviilivihkimiset	Avioerot
1954 – 1959	1 374	111	177
1960 – 1964	1 164	87	167

Lähde: Kinnunen 2000, 134.

Taulukosta 2 nähdään, että 1960-luvulle tultaessa avioerojen määrä ei noussut.

Olavi Krogerus nosti avioerokehityksen esille Kodin palstalla vuonna 1963. Hän totesi, että avioliittolakia oli viime vuosikymmeninä liberalisoitu ja osaksi sen vuoksi avioerojen määrä oli kasvanut. Hän muistutti, että yhteiselämään sopeutuminen vaati puolisoilta mukautumishalua. Krogerus antoi myös ohjeita sopuisaan avioliittoon. Hänen mukaansa ikivanhat neuvot toimivat parhaiten. Avioliitossa tuli antaa välillä periksi ja toisen toiveet tuli huomioida. Krogerus huomautti, että väkijuomien käyttö ja nalkuttaminen olivat myrkyä parisuhteelle. Hän muistutti avioliittolaista, joka velvoitti sovitteluun ennen avioeroa. Useimmiten sovitteluun tultiin vasta silloin, kun tilanne oli edennyt liian pahaksi. Krogeruksen mukaan avioliitto oli yhteiskunnan perussolu ja koti yhteiskunnan sydän. Jumalan tarkoituksena oli, että kerran annettu rakkauden ja uskollisuuden lupaus säilyisi loppuun saakka hyvinä ja pahoina päivinä.⁶⁸

Kysymys eronneiden vihkimisestä oli aiheuttanut keskustelua kirkossa sotien jälkeisestä ajasta lähtien. Vuonna 1958 kirkolliskokous hyväksyi erillisen

⁶⁷ Kinnunen 2000, 133, 134.

⁶⁸ Kt 2/1963 Kodin palsta: sopu ja sovittelu (Krogerus).

eronneiden vihkimiseen tarkoitettuna vihkikaavan. Kirkko päätyi tiukkojen keskustelujen jälkeen ratkaisuun, jossa yksittäiselle papille ei myönnetty oikeutta pidättäytyä tältä osin virantoimituksesta omantunnon syihin vedoten.⁶⁹ Kirkkoherra Krogerus kirjoitti eronneiden vihkimisestä Kodin palstan kolmannessa osassa, joka käsitteli häitä. Eronneiden vihkiminen oli Krogeruksen mukaan ongelma kirkolle, ja sen vuoksi eronneille suositeltiin siviilivihkimistä kirkollisen vihkimisen sijaan. Krogerus totesi, että kaikki vihkiäiset eivät olleet onnellisia. Eronneiden vihkiminen oli jo pitkään ollut ongelma kirkossa ja monet papit olivat omantunnonsyistä jättäneet virkansa ja siirtyneet esimerkiksi opettajiksi. Krogeruksen mukaan siviiliavioliitto oli eronneille suositeltavin avioliiton solmimismuoto. Tämän ei kuitenkaan tarvinnut merkitä sitä, että tällaisessa tilanteessa kirkosta olisi pitänyt erota ja jättää lapset kastamatta.⁷⁰

b) Kristityn raittiusvastuu ja nuorison pahat tavat

Nuorisokulttuuri koki Suomessa muutoksen 1960-luvun alusta lähtien. Yhteiskunnan rakennemuutos, kaupungistuminen ja television yleistyminen muuttivat nuorison arvopohjaa. Vuosikymmen oli nuorison ja muutoksen aikaa hyvässä ja pahassa. Nuorisoa oli 1960-luvulla myös enemmän kuin koskaan aiemmin. Nuorisokuuhunta näkyi rockina, teinikuntina ja ylioppilaspolitiikkana. Urbaaniin nuorisoon liitettiin vahvasti päihteiden käytön lisääntyminen.⁷¹

Kirkkotie kantoi huolta nuorista ja sen vapaa-ajan toimista. Nimimerkki ”Vaari” eli Joensuun seurakunnan poikatyönohjaaja Leo Piipponen kirjoitti lehteen vuonna 1963 poikien hyvistä ja huonoista harrastuksista. Hän antoi nuorille neuvon välttää huonoja harrastuksia ja etsiä tilalle hyvää seuraa. Piipponen muistutti, että elämä oli annettu ihmisille lahjaksi, jotta he käyttäisivät sitä oikein. Hän kannusti nuoria luonnolliseen, myönteiseen, raittiiseen ja iloiseen elämään.⁷² Seuraavana vuonna nimimerkki ”Arh.”, jonka takana oli toimittaja Artturi Hänninen, kirjoitti Kirkkotiehen ”Haukutun nuorison puolustuksen”. Hänen mukaansa nuorisoa moitittiin kovanaamaiseksi ja turmeltuneeksi joukoksi. Nuoriso joi, teki pahaa paljon ja hyvää vähän. Nuoriso oli huonompaa kuin heidän vanhempansa olivat olleet

⁶⁹ Malkavaara 2000, 207.

⁷⁰ Kt 1/1962 Kodin palsta: häät (Krogerus).

⁷¹ Malkavaara 2000, 202; Haapala 2003, 71 – 73; Kaarninen 2003, 431.

⁷² Kt 1/1963 Miehuuden kynnyksellä (”Vaari”).

nuorena. Kirjoittaja totesi, että oli muistettava, että kyseessä oli eri ajan nuoriso. ”Millainen puu, sellainen lastu.” Vanhemmat olivat kirjoittajan mukaan osaltaan vastuussa kasvatuksesta eli nuorisoa moittiessaan moittivat samalla itseään.⁷³

Kaupungistuminen, joukkotiedotuksen lisääntyminen ja nuorisokulttuurin nousu loivat uusia arvoja ja elämäntapoja, minkä johdosta naisten tupakointi lisääntyi huomattavasti 1950-luvun lopulta lähtien. Nimimerkki Justus Joonas varoitteli Kirkkotien lukijoita tupakoinnin vaaroista vuonna 1964. Hänen mukaansa kaikki painavat ja järkevät syyt velvoittivat taisteluun tupakanpoltoa vastaan. Kirjoittajan mukaan elämäniloa oli etsittävä terveistä ja puhtaista lähteistä.⁷⁴

Julkisuudessa puhutti 1960-luvulla alkoholilainsäädännön uudistaminen. Lehdistö vaati lainsäädännön liberalisointia ja vetosi usein kansalaisten tasa-arvoisuuteen, ihmisten muuttuneisiin tarpeisiin ja julkisen vallan holhouksen haitallisiin vaikutuksiin. Se syytti raittiusliikettä ja poliittisia päätöksentekijöitä tunneperäisestä nykyaikaan sopimattomasta asennoitumisesta. Alkoholimainonnan uudet ohjeet valmistuivat 1960. Lainsäädännön uudistamisen vastustajat pelkäsivät, että suomalaisten juomatavat kehittyisivät mietojen kautta väkeviin. Raittiusliikkeen piirissä pelättiin, että mietojen juomien näennäinen vaarattomuus levittäisi juomatapaa myös nuorison keskuuteen.⁷⁵

Kirkkotie kertoi vuonna 1963 alkoholikomitean mietinnöstä etusivullaan. Uskonnon lehtori Erkki Kaikkonen kirjoitti, että alkoholikomitean mietintö oli sovitteluratkaisu Alkon ja raittiusliikkeen välillä. Sen pohjalta hallitus pystyi antamaan lakiesityksen eduskunnalle. Hänen mukaansa eniten keskustelua herätti päätös, että kaupungeista ja kauppaloista etäällä sijaitseviin asutuskeskuksiin voitiin vastedes avata väkijuomamyymälöitä. Kaikkosen mukaan päätös oli huono, koska kokemus ja tutkimus olivat osoittaneet, että mitä vaivattomammaksi väkijuomien hankkiminen muodostui, sitä enemmän niitä kulutettiin ja sitä enemmän myös haittavaikutuksia ilmeni. Kaikkonen painotti, että varmin keino välttyä alkoholin haittavaikutuksilta oli pysyä raittiina. Hänen mukaansa kristittyjen piti näyttää muille esimerkkiä tässä asiassa. Kaikkonen muistutti lukijoita, että

⁷³ Kt 4/1964 Mikä on elämän tarkoitus? (Arh.)

⁷⁴ Kt 2/1964 Pakinaa tupakoinnista (Justus Joonas); Kortti 2003, 183.

⁷⁵ Soikkeli 2003, 158, 162.

seurakunnan tavoitteena oli raitis, terve ja vastuuntuntoinen yhteiselämä. Raittius ei ollut vain pelkkä kielteinen asennoitumistapa, vaan elämäkatsomus.⁷⁶

Lehtori Kaikkonen palasi aiheeseen Kirkkotiessä seuraavana vuonna. Hän kirjoitti kristityn raittiusvastuusta ja kertoi Joensuun raittiusyhdistyksen toiminnasta. Kaikkonen totesi, että vaikka Raamattu ei suoraan tuominnut viinin nautiskelua kohtuullisessa määrässä, alkoholin käyttö oli vakava asia yhteiskunnassa. Ne, jotka käyttivät alkoholia kohtuullisesti, ylläpitivät esimerkkiä, jota seuraten monet heikommat sortuivat alkoholisteiksi. Kaikkosen mukaan väkijuomilla ei ollut mitään sijaa terveiden ihmisten elämässä. Hän korosti, että kristittyjen tuli olla esimerkkinä muille raittiista elämäntyylistä.⁷⁷

⁷⁶ Kt 3/1963 Alkoholikomitean mietintö (E.K.).

⁷⁷ 4/1964 Kristityn raittiusvastuu (Erkki Kaikkonen).

III KIRKKOTIEN KEHITTÄMISPYRKIMYKSET EIVÄT TUOTA TULOSTA 1966–1973

1. Muutokset lehden rakenteessa ja toimituksessa

a) Kirkkotien laajentaminen epäonnistuu

Kirkkotie-lehden ilmestymistiheyttä pyrittiin lisäämään vuodesta 1966 lähtien. Joensuun ja Pielisensuun seurakuntien yhteinen kirkkovaltuusto hyväksyi vuoden 1965 lopussa seurakuntalehdelle 13 200 euron (8 000 markkaa) budjetin, joka oli lähes 10 000 euroa (5 500 markkaa) enemmän kuin edellisvuonna. Uudella budjetilla lehteä oli tarkoitus julkaista kahdeksasta kymmeneen numeroa vuodessa. Lisäksi kirkkovaltuusto hyväksyi ehdotuksen, jonka mukaan lehden sivu- tai numerolukua voitaisiin lisätä ilmoituksista saatavilla tuloilla. Samassa yhteydessä keskusteltiin myös kirkkoneuvostojen esityksestä Kirkkotie-lehden muuttamiseksi viikoittaiseksi tiedotus- ja seurakuntalehdeksi. Asiaa harkittiin vakavasti, mutta kirkkohallintokunnan arvion mukaan tämä olisi vaatinut noin 66 000 euron (40 000 markan) vuotuista määrärahaa. Se katsoi, ettei seurakunnilla ollut tähän mahdollisuutta.⁷⁸ Todellisuudessa lehden ilmestymistiheys nousi vähemmän kuin kirkkovaltuusto oli suunnitellut.

Taulukko 3. Kirkkotie-lehden vuosittaiset ilmestymiskerrat

1966	6
1967	7
1968	7
1969	5
1970	4
1971	4
1972	4
1973	4

⁷⁸ JSA II Cd 12 khkptk 2.11. 1965; II C:c 4 kvptk 9.12.1965; kvptk 9.12.1965 Liite 2 selostus vuoden 1966 talousarvioon.

Vuonna 1966 Kirkkotie ilmestyi kuusi kertaa ja kahtena seuraavana vuonna seitsemän kertaa, mutta tästä eteenpäin jälleen harvemmin. Kirkkotie ilmestyi 1969 viisi kertaa ja vuoteen 1973 saakka neljä kertaa vuodessa. Kirkkovaltuuston asettamaa 8 – 10 numeron vuosittaista tavoitetta ei saavutettu, vaan ilmestymistiheys hiipui 1960-luvun alkupuolen tasolle.

Kirkkotien ilmestymistiheys laski vuonna 1970 jälleen vain neljään numeroon vuodessa, mutta kirkkohallintokunta nosti budjettia edelleen. Vuonna 1970 määrärahaan tehtiin 660 euron (500 markkaa) lisäys ja sitä seuraavana vuonna jälleen lähes kahden tuhannen euron (1 500 markkaa) lisäys. Vuonna 1973 budjettia kasvatettiin edelleen kahdella tuhannella eurolla (2 000 markkaa). Määrärahojen nostoilla lehteen käytettävät varat eivät todellisuudessa juuri kohonneet, koska inflaatio söi rahan arvoa. Vuonna 1973 Kirkkotien määräraha oli lähes sama kuin vuonna 1966: 12 500 euroa.⁷⁹ 1970-luvulla lehtien sivumäärä nousi pysyvästi neljästä sivusta kahdeksaan sivuun, mutta vuosittainen sivumäärä laski, koska ilmestymistiheys laski.

Kirkkotien toimitussihteeri Elina Jantunen oli sitä mieltä, että lehti ei vastannut siihen panostettuja voimavaroja. Huhtikuussa 1968 hän lähetti kirkkohallintokunnalle kirjelmän, jossa toivoi asiaa tutkittavan paremman lopputuloksen aikaansaamiseksi. Jantunen esitti erilaisia vaihtoehtoja lehden julkaisemiseksi ja tilanteen parantamiseksi, mutta niitä ei ilmeisesti otettu ainakaan laajassa mitassa käytäntöön.⁸⁰ Kirkkotie vei siis paljon varoja, mutta panostus ei näkynyt tarpeeksi lehden sisällössä.

Jokaisessa Kirkkotien numerossa oli tiedotuksia ajankohtaisista tapahtumista seurakunnissa, mutta lehden ilmestymistiheys ei ollut riittävä, joten muitakin tiedotuskanavia tarvittiin. Seurakuntien tiedotustoiminnan määrärahasta oli lohkaistu, Kirkkotien toimittamisen lisäksi, osa myös sanomalehti-ilmoituksille. Vuonna 1965 kirkkovaltuusto teki päätöksen, että Kirkkotien ilmestymispäivä olisi lauantai, jolloin kirkollisia ilmoituksia ei julkaistaisi muissa lehdissä. Seurakunnat julkaisivat ilmoituksia useissa Joensuun sanomalehdissä, joista Karjalan Heili otettiin ilmoittamisen piiriin vuonna 1972.⁸¹

⁷⁹ JSA II Cd 16 khkptk talousarvioehdotus vuodelle 1970; II Cd 17 khkptk talousarvioehdotus vuodelle 1971; II Cd 19 khkptk talousarvioehdotus vuodelle 1973; ttI ttptk 24.5. 1972; ttptk 26.11. 1972.

⁸⁰ JSA II Cd 15 khkptk 26.4. 1968 §10.

⁸¹ JSA II C:c 4 kvptk 9.12. 1965; II Cd 15 khkptk 12.11. 1968; tt1 ttptk 5.5. 1972.

Kirkkohallintokunnassa keskusteltiin vuoden 1968 lopulla sanomalehtien ilmoitusmenojen kasvusta. Silloinen budjetti, 15 200 euroa (11 000 markkaa), oli ylitetty jo marraskuun alussa. Keskustelussa ehdotettiin ilmoitusmenojen supistamista, koska varat eivät riittäneet.⁸² Sanomalehtiä pidettiin tärkeimpänä tiedotuskanavana, koska niiden määrärahakin oli seurakuntalehteä suurempi. Seurakunnat ilmoittivat toiminnastaan joka viikko lauantaisin kolmessa paikallisessa sanomalehdessä Karjalaisessa, Karjalan maassa ja Pohjois-Karjalassa⁸³.

Laajentuminen ei onnistunut, joten lehti ei pystynyt vahvistamaan funktiotaan seurakuntien tiedotuskanavana. Tiedottamisessa jouduttiin edelleen nojaamaan hyvin vahvasti paikallisissa sanomalehdissä julkaistuihin ilmoituksiin. Kirkkotien painos oli vuonna 1972 14 000 kappaletta.

Pielisensuun kirkkoherra rovasti Olavi Krogerus kuoli vuonna 1967 vaikean sairauden murtamana vain 54-vuotiaana. Krogeruksen sairausloman aikana Pielisensuun vt. kirkkoherrana toimi ensin Joensuun toinen kappalainen Olavi Lähdesmäki ja hänen jälkeensä Pielisensuun kappalainen Samuli Ranta, josta tuli Krogeruksen seuraaja kirkkoherrana vuonna 1969. Ranta oli syntynyt Lapualla vuonna 1930 ja vihitty papiksi 1957. Hän oli toiminut pappina Varkaudessa ja Pielisensuussa sekä Partaharjun kansanopiston johtajana vuosina 1960 – 1964. Lisäksi Ranta oli toiminut pappisvirkansa ohella uskonnonopettajana Varkaudessa, Pieksämäellä ja Joensuussa. Hän kuului herännäispappeihin.⁸⁴

Krogeruksen kuolemasta kerrottiin myös Kirkkotiessä. Toimitussihteeri Elina Jantunen totesi muistokirjoituksessaan, että Krogerus oli ollut ahkera kirjoittaja ja pakinoitsija eri lehdissä. Kirkkotiehen hän oli kirjoittanut nimimerkillä Totinen toveri.⁸⁵ Pielisensuun uusi kirkkoherra Samuli Ranta otti jonkin verran vastuuta myös Kirkkotie-lehdestä. Hän kirjoitti lehteen joitakin pääkirjoituksenomaisia tekstejä ja muita artikkeleja.

Vuosina 1966–1973 Kirkkotiehen kirjoittivat kuitenkin ylivoimaisesti eniten päätoimittaja Olavi Tarvainen sekä Joensuun seurakunnan ensimmäinen kappalainen Risto Ruskomaa. Muita ahkeria kirjoittajia olivat toimitussihteeri Elina Jantunen, Pielisensuun seurakunnan ensimmäinen kappalainen, sittemmin kirkkoherra Samuli Ranta ja Joensuun seurakunnan nuorisopastori Alpo Valkeavaara, josta tuli

⁸² JSA II C:c 4 kvptk 9.12. 1965; II Cd 15 khkptk 12.11. 1968.

⁸³ Karjalainen 30.1. 1965; Pohjois-Karjala 20.2. 1965; Karjalan maa 20.3. 1965.

⁸⁴ Suomen teologit 1982, 447; Kinnunen 2000, 57.

⁸⁵ Kt 8/1967 Rovasti Olavi Krogerus on poissa (E. J.).

vuonna 1970 ensimmäinen virallinen apulainen. Ahkerimmat kirjoittajat olivat kaikki seurakuntien työntekijöitä.

Vuoden 1973 lopussa Kirkkotien toimitus koki merkittävän muutoksen, kun sekä päätoimittaja Olavi Tarvainen että toimitussihteeri Elina Jantunen lopettivat tehtävissään. Joensuun seurakunnan kirkkoherra Tarvainen jäi eläkkeelle joulukuussa 1973. Hänen seuraajakseen valittiin suurella ääntenemmistöllä Joensuun seurakunnan ensimmäinen kappalainen Risto Ruskomaa, joka aloitti kirkkoherran virassa vuoden 1974 alussa. Ruskomaa oli syntynyt pappisperheeseen Paavolassa vuonna 1930. Hänet oli vihitty papiksi vuonna 1960, jolloin hän oli aloittanut Joensuun seurakunnan nuorisopastorina ja siirtynyt kahdeksan vuotta myöhemmin ensimmäiseksi kappalaiseksi. Ruskomaa oli erityisesti kiinnostunut ekumeniasta sekä katu- ja vankilälähetystyöstä.⁸⁶

Kirkkotien toimitussihteeri Elina Jantunen vetäytyi oma-aloitteisesti muihin tehtäviin vuoden 1973 lopussa. Jo edellisen vuoden tammikuussa Kirkkotien viralliseksi tiedotussihteeriksi oli valittu Joensuun seurakuntien yhteinen lehtori Leena Rautavuori. He kummatkin ottivat vastuuta Kirkkotien toimittamisesta. Rautavuori oli syntynyt vuonna 1948 Loimaalla. Hän oli aloittanut Joensuun ja Pielisensuun seurakuntien ylimääräisenä lehtorina vuonna 1972, minkä viran ohessa hän toimi Kirkkotien toimitussihteerinä. Vuoden 1973 viimeisessä numerossa Jantunen kertoi vetäytymisestään ja totesi Kirkkotien toimittamisen siirtyneen Rautavuoren tehtäväksi. Hänen mukaansa oli hyvä, että lehden toimitus välillä vaihtui. Muutoksen myötä Kirkkotiekin muuttuisi ja piristyi.⁸⁷

b) Tiedotustoimikunta perustetaan tiedottamisen kehittämiseksi

Joensuun seurakunnan kirkkoneuvoston kokouksessa maaliskuussa 1972 kappalainen Seppo Kaarna esitti, että seurakunnat perustaisivat yhteisen tiedotustoimikunnan tiedottamisen kehittämiseksi. Hän toi esille tiedotustoimikunnan perustamisen lisäksi myös ajatuksen päätoimisen seurakuntasihteerin virasta. Tiedotustoimikunnan perustamista oli ehdottanut aiemmin myös Kirkkotie-lehden toimitussihteeri Elina Jantunen. Lisäksi kirkon tiedotuskeskus oli laatinut tiedotustoimikunnan

⁸⁶ Suomen teologit 1982, 470; Kinnunen 2000, 52, 53.

⁸⁷ JSA II Cd 20 Pknptk 25.9. 1973; Kt 2/1973 Toimitussihteerin palsta; Leena Hurskaisen haastattelu 5.9. 2012; Suomen teologit 1982, 136.

malliohjesäännön, jossa edellytettiin, että jokaisessa kaupungissa seurakunnilla olisi oma tiedotustoimikunta. Uusi toimikunta toimisi samalla Kirkkotie-lehden toimitusneuvostona.⁸⁸

Toimikunnan perustamishanke eteni nopeasti. Jo kahden viikon kuluttua Joensuun seurakunnan kirkkoneuvosto päätti ehdottaa yhteiselle kirkkovaltuustolle tiedotustoimikunnan perustamista ja sen malliohjesäännön hyväksymistä. Pielisensuun seurakunnan kirkkoneuvosto hyväksyi ehdotuksen, mutta toivoi malliohjesääntöön muutamia muutoksia. Se halusi, että tiedotustoimintaa ohjaisi kirkkovaltuuston valitsema toimikunta, johon kuuluisi puheenjohtaja, viisi jäsentä sekä toimitussihteeri. Tiedotussihteerin virkaa ei vielä ollut, mutta sellainen tulisi kirkkoneuvoston mielestä tässä yhteydessä perustaa. Kirkkoneuvoston mukaan päätoiminen tiedotussihteeri tarvittiin hoitamaan tiedottamiseen liittyviä käytännön asioita. Myös yhteinen kirkkovaltuusto toivoi, että virka perustettaisiin. Tiedotussihteerin viran perustamisasia ei suunnitelmista huolimatta edennyt.⁸⁹

Yhteinen kirkkovaltuusto perusti tiedotustoimikunnan virallisesti huhtikuussa 1972. Joensuun kirkkoneuvosto ehdotti, että toimikuntaan valittaisiin kolme jäsentä Joensuun ja kaksi jäsentä Pielisensuun seurakunnasta sekä tiedotussihteeri. Pielisensuun kirkkoneuvosto esitti muuten samaa, mutta toivoi Joensuun seurakunnasta toimikuntaan neljää jäsentä. Johtosääntöön kirjattiin, että tiedotustoimikuntaan valittaisiin puheenjohtajan lisäksi viisi jäsentä sekä toimitussihteeri itseoikeutettuna jäsenenä aina neljäksi vuodeksi kerrallaan. Jäseniksi tuli valita mahdollisuuksien mukaan henkilöitä, jotka olivat tiedotusvälineiden edustajia tai muuten perehtyneet tiedottamiseen.⁹⁰

Joensuun ja Pielisensuun tiedotustoiminnan ohjesääntö hyväksyttiin yhteisen kirkkovaltuuston kokouksessa huhtikuussa 1972. Ohjesäännön ensimmäisessä pykälässä todettiin, että tiedotustoiminnan tehtävänä oli edistää kristillisen sanoman leviämistä sekä palvella seurakuntia ja tiedotusvälineitä kirkollista elämää koskevissa kysymyksissä. Seurakunnat sitoutuivat tiedotustoiminnassaan muun muassa avustamaan lehtiä, radiota ja televisiota tarjoamalla niille artikkeleita ja muuta aineistoa, joka koski kirkkoa, sekä seuraamaan

⁸⁸ JSA II Cd 19 Jknptk 2.3. 1972 §3; Jknptk 14.3. 1972 §5.

⁸⁹ JSA II Cd 19 Jknptk 14.3. 1972 §5; Pknptk 16.3. 1972 §36; II C:c 8 kvptk 20.4. 1972 §1 §2 §5.

⁹⁰ JSA II C:c 8 kvptk 20.4. 1972 §3 §4.

mediaa kirkkoa koskevien asioiden käsittelyssä. Ne sitoutuivat julkisuudessa esiintyvien virheellisten tietojen korjaamiseen ja oikeiden tietojen levittämiseen.⁹¹

Tiedotustoimintaa johtamaan ja valvomaan kirkkovaltuusto valitsi tiedotustoimikunnan. Ensimmäisen toimikunnan puheenjohtajaksi kirkkovaltuusto valitsi Karjalaisen toimittajan Artturi Hännisen, joka kuului heränneisiin.⁹² Jäseniksi valittiin levikkipäällikkö Antti Kaasinen, ylihoitaja Edit Kuikka, Joensuun lyseon uskonnon vanhempi lehtori Olavi Rimpiläinen, koulutoimentarkastaja ja tunnettu sosiaalidemokraatti O. I. Laine⁹³, maisteri Eeva Katavisto sekä lukiolaiset Pekka Hyttinen ja Kaija Suomalainen. Toimikunnan jäseniä oli siis lopulta seitsemän. Lisäksi sihteerinä toimi toimitussihteeriksi Elina Jantunen. Joensuun ja Pielisensuun kirkkoherroilla Olavi Tarvaisella ja Samuli Rannalla oli kokouksissa puheoikeus, mutta ei äänivaltaa. Toimikunnan jäsenet edustivat siis hyvin erilaisia taustaryhmiä. Yksikään jäsenistä ei toiminut sillä hetkellä seurakunnan työntekijänä. Jäsenet tekivät työtään vapaaehtoisina.⁹⁴

Jo ensimmäisessä kokouksessa tiedotustoimikunta päätti perustaa työvaliokunnan valmistelemaan toimikunnan tulevia asioita. Valiokuntaan valittiin puheenjohtajat ja sihteeri sekä todettiin, että sillä oli tarvittaessa oikeus pyytää lisäksi asiantuntija-apua. Ensimmäiseen tiedotustoiminnan työvaliokuntaan kuuluivat puheenjohtaja Artturi Hänninen, varapuheenjohtaja Antti Kaasinen ja sihteeri.⁹⁵

Tiedotustoimikunnan työvaliokunta ja tiedotustoimikunta keskustelivat vuonna 1972 päätoimisen tiedotussihteerin viran perustamisesta. Niiden mukaan se ei ollut välttämätöntä ennen vuotta 1982, koska vasta silloin seurakuntien arvioitu väkiluku kohoaisi yli 50 000 hengen. Työvaliokunta totesi, että tiedotussihteerin tehtävät voitaisiin yhdistää kirkkoherran sihteerin tehtäviin edellyttäen, että toimi täytettäisiin tiedotuskoulutuksen saaneella henkilöllä. Tiedotustoimikunta ehdotti lopulta kirkkoneuvostoille, että toisen perustettavan naislehtorin virkaan sisällytettäisiin myös tiedotussihteerin tehtävät ja kolmannes hänen palkastaan maksettaisiin tiedotuksen määrärahoista. Asiassa kuultiin myös lehtori Leena

⁹¹ JSA II C:c 8 kvptk 20.4. 1972 liite 1 tiedotustoiminnan ohjesääntö.

⁹² Yliräisänen 2010, 34.

⁹³ Soranta 2012, 104, 105. O. I. Laine oli sosiaalidemokraattien eduskuntaehdokas vuoden 1966 vaaleissa.

⁹⁴ JSA II C:c 8 kvptk 20.4. 1972; tI ttptk vuosikertomus 1972, 16.4. 1973.

⁹⁵ JSA tI ttptk 5.5. 1972 §5.

Rautavuorta, joka suostui hoitamaan muiden töidensä ohella tärkeimpiä tiedottajan tehtäviä, kunnes asiaan saataisiin pysyvämpi ratkaisu.⁹⁶

Tiedotustoimikunta kokoontui ensimmäisenä vuonna yhteensä kolme kertaa. Kokoukset pidettiin pääosin yksityisasunnoissa, yleensä toimitussihteerin kotona. Varsinaisia tiedotustoiminnan toimitiloja ei ollut, mikä aiheutti keskustelua. Toimitilat, varasto ja monistuskone pyrittiin saamaan vuonna 1973 valmistuvan keskusseurakuntatalon tiloihin. Toimikunnan toiminta oli alussa siis varsin kehittymätöntä. Toimikunta käsitteli ensimmäisenä vuonnaan muun muassa seurakuntien pitkän tähtäimen suunnitelmaa ja seurakuntien menoarvioita tiedotuksen osalta sekä toimitti Joensuun kirkon esittelylehtisen. Lisäksi toimitussihteerä Elina Jantunen toimitti seurakuntalehteä yhteistyössä päätoimittaja Olavi Tarvaisen kanssa.⁹⁷

c) Sisällön muutokset

Kirkkotien sisällössä ei tapahtunut suuria muutoksia vuosien kuluessa. Lehden perustamisesta lähtien sisällön pääpaino oli ollut seurakunnan sisäisissä uutisissa ja kirkkoon liittyvissä artikkeleissa. Seurakunnat esittelivät Kirkkotiessä toimintaansa ja työalojaan sekä uusia työntekijöitä. Kirkkotie laajeni lehden ilmestymistiheyden kasvaessa ja sivumäärän noustessa vuonna 1968 neljästä kuuteen. Tämä mahdollisti sen, että lehden funktio seurakunnan toiminnan tiedottajana vahvistui. Lähes joka numerossa oli ilmoituksia tulevista seurakunnallisista tapahtumista yhdestä kolmeen sivua. Tämän lisäksi Joensuun seurakunnat ilmoittivat toiminnastaan yhä viikoittain paikallisissa päivälehdissä Karjalaisessa, Karjalan maassa ja Pohjois-Karjalassa⁹⁸.

Sivumäärän noustessa myös hartauskirjoitusten määrä nousi. 1970-luvulle tultaessa hartauskirjoituksia, virren sanoituksia ja raamatun kohtia oli usein neljä tai viisi kappaletta yhdessä lehdessä. Useimmiten hartauksien laatiminen kuului Joensuun ja Pielisensuun seurakuntien papeille. Pääkirjoituspalstaa tai yleisönosastopalstaa ei Kirkkotiessä ollut, vaikka vuoden 1966 ensimmäisessä numerossa toimitussihteerä erikseen toivoi vinkkejä ja tekstejä lukijoilta. Pääkirjoituksenomainen teksti sisältyi jokaiseen numeroon, mutta se ei ollut yleensä

⁹⁶ JSA tti ttvptk 9.5. 1972 §1; ttptk 24.5. 1972 liite1 Ehdotus pitkän aikavälin suunnitelmaksi.

⁹⁷ JSA tti ttptk 24.5. 1972 §4; Ehdotus pitkän aikavälin suunnitelmaksi; ttptk vuosikertomus vuodelta 1972 16.4. 1973.

⁹⁸ Karjalainen 30.1. 1965; Pohjois-Karjala 20.2. 1965; Karjalan maa 20.3. 1965.

selkeästi tunnistettavissa pääkirjoitukseksi. Näitä tekstejä laati selvästi eniten Kirkkotien päätoimittaja Olavi Tarvainen. Lisäksi aktiivisia pääkirjoituksenomaisten tekstien kirjoittamisessa olivat kirkkoherrat Olavi Krogerus, hänen seuraajansa Samuli Ranta sekä Joensuun seurakunnan kappalainen Risto Ruskomaa. Pääkirjoituksissa oli aina ajankohtainen ote. Usein ne muistuttivat hartaustekstejä ja käsittelivät ajankohtaista kirkkovuoden juhlaa. Toisinaan niissä käsiteltiin ajankohtaisia yhteiskunnallisia kysymyksiä kuten kirkkokritiikkiä. Yleensä pääkirjoitukset sisälsivät menneen seurakuntakauden muistelua ja tulevan esittelyä.

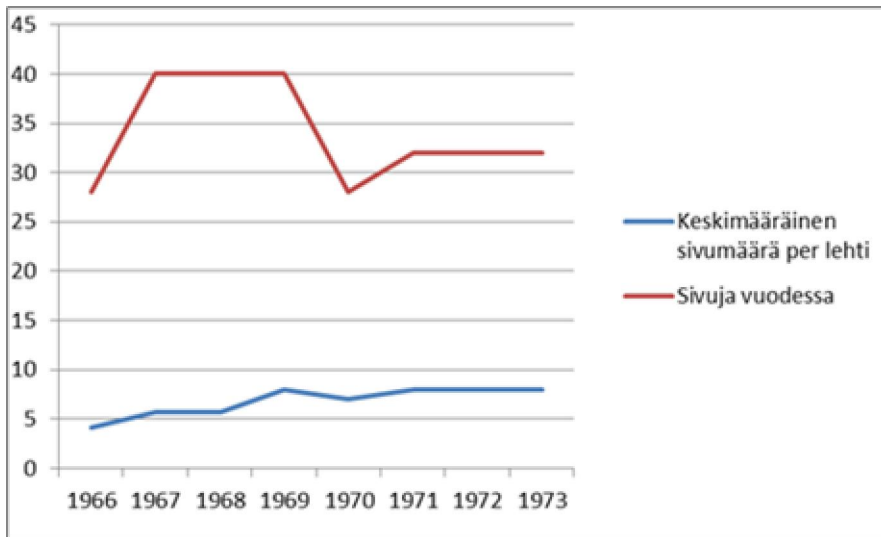
Kirkkotiessä ei julkaistu lainkaan valtakunnallisia uutisia ja paikallisuutisiakin hyvin vähän. Vuosien 1966 ja 1973 välisenä aikana Kirkkotiessä oli vain neljä tekstiä, jotka eivät liittyneet seurakunnan toimintaan. Lehdessä seurattiin tarkkaan seurakuntien Vuokra-Louhela -taloyhtiön rakentamisprojektia. Rakentamisen ollessa kiivaimmillaan se mainittiin lähes jokaisessa Kirkkotien numerossa.

Uusi asia Kirkkotiessä oli vuonna 1966 mukaan tulleet mainokset. Yleensä mainoksia oli muutamia joka numerossa, välillä niitä ei ollut lainkaan. Vuoden 1970 ensimmäinen numero oli poikkeus, koska se sisälsi 34 mainosta. Kirkkotie sai mainoksista kaivattuja lisätuloja lehden julkaisemiseen. Tiedotustoimikunta päätti, että tulot käytettiin lisävärien kustantamiseen eli panostettiin entistä enemmän lehden ulkoasuun⁹⁹.

Vuoden 1966 ensimmäinen Kirkkotie oli vielä täysin mustavalkoinen. Kuvia oli koko lehdessä vain kolme, joista yhdessä oli kuvattuna puun oksa. Kaksi muuta olivat seurakunnan toiminnasta – toinen kirkkokuoron harjoituksista ja toinen Pielisensuun seurakunnan poikien kesäretkeltä. Jo saman vuoden lopussa ilmestyneissä numeroissa oli huomattavasti enemmän kuvia. Värit pääsivät Kirkkotiehen ensimmäistä kertaa vuonna 1967, kun lehden kansisivun ja takakannen tekstit ja kuvat oli painettu violetilla värillä. Myöhemmin samana vuonna värillisiä tekstejä alettiin käyttää, budjetin niin salliessa, tehosteena etusivun ja takakannen otsikoissa. Suurin osa lehden numeroista oli edelleen täysin mustavalkoisia.

⁹⁹ JSA tI ttptk 24.5. 1972 §6.

Kuvio 3. Kirkkotien sivumäärän kehitys vuosina 1966–1973

Kuviosta 3 nähdään, että Kirkkotie-lehti oli vuonna 1966 nelisivuinen, mutta sivumäärä numeroa kohden nousi 1960-luvun lopussa kahdeksaan. Samalla vuosittainen sivumäärä kuitenkin laski. Vuosittainen sivumäärä oli korkeimmillaan vuosina 1967 – 1969.

2. Kirkosta eroaminen kiihtyy jälleen

a) Kirkkotie kirjoittaa kirkosta vieraantumisesta

Kirkosta eroaminen väheni huomattavasti 1960-luvulla verrattuna 1950-lukuun. Tähän vaikutti etenkin 1950-luvun lopussa toteutettu kirkollisveron kantotavan muutos ja perinnän kytkeminen kunnallisverotuksen yhteyteen. Joensuussa 1960-luvun lopussa eronneita oli vuosittain vain noin kymmenen henkeä enemmän kuin kirkkoon liittyneitä. Joensuun ja Pielisensuun seurakunnista 1960-luvulla eronneista 41 prosenttia siirsi kirjansa muihin uskonnollisiin yhteisöihin, kuten mormonikirkkoon, helluntaiseurakuntaan tai vapaaseurakuntaan.¹⁰⁰

Kirkosta eroaminen yleistyi uudelleen 1970-luvun alussa huomattavasti. Samanaikaisesti kirkkoon liittyjien määrä väheni jonkin verran. Aiempaan verrattuna uutta oli, että 90 prosenttia joensuulaisista eronneista ei liittynyt muihin uskonnollisiin yhteisöihin vaan jäi siviilirekisterin piiriin. 1960-luvun loppupuolelta jatkunut

¹⁰⁰ SELK 1962 – 1966, 182; Kinnunen 2000, 207, 208.

kirkkokriittisyys ja yhteiskunnallisen radikalismien nousu lisäsivät kirkosta eroamista koko maassa. Lisäksi eroamismenettelyä helpotettiin vuoden 1969 lainmuutoksella. Uuden lain mukaan kirkosta eroaminen saattoi tapahtua myös siten, että asianomainen teki asiasta ilmoituksen sen yhdyskunnan väestörekisterin pitäjälle, johon aikoi siirtyä.¹⁰¹

Taulukko 4. Kirkosta eronneet ja kirkkoon liittyneet Joensuussa vuosina 1966–1973

Vuosi	Eronneet	Liittyneet	Eronneiden enemmisyys
1966	21	43	-22
1967	45	31	14
1968	44	38	6
1969	100	40	60
1970	78	37	41
1971	107	33	74
1972	121	42	79
1973	162	21	141

Lähde: Kinnunen 2000, 296.

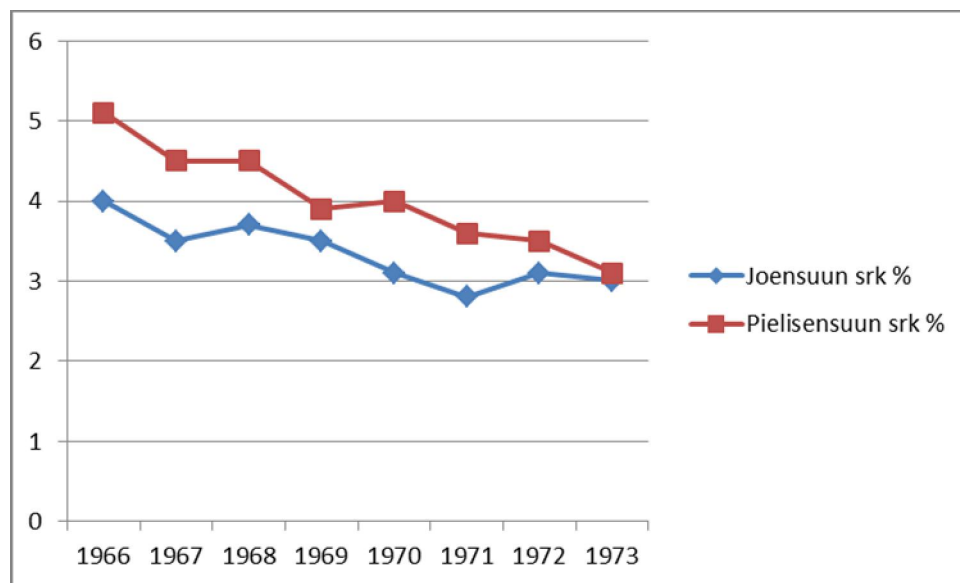
Taulukosta 4 nähdään, että 1960-luvun loppupuolella kirkosta eroaminen oli vielä hyvin maltillista. Vuonna 1966 kirkkoon liittyneitä oli jopa huomattavasti enemmän kuin eronneita. Edellä mainittu lainmuutos vuodelta 1969 vaikutti kuitenkin erolukuihin selvästi. Kyseisenä vuonna kirkosta eronneita oli kaksi kertaa niin paljon kuin vuotta aiemmin. Sama kehitys jatkui 1970-luvulle tultaessa, ja vuonna 1973 eronneiden määrä oli kohonnut jo lähes nelinkertaiseksi verrattuna lainmuutosta edeltäneeseen vuoteen.

Myös kirkossa kävijöiden määrä kääntyi selvään laskuun Joensuussa 1960-luvun puolivälistä lähtien. Voimakkainta lasku oli Pielisensuun seurakunnassa, jossa kävijämäärä laski yli kolmanneksen 1960-luvun lopussa ja 1970-luvun alussa. Pielisensuussa alentavina tekijöinä vaikuttivat väestön voimakas liikkuvuus ja seurakunnan työntekijöiden suuri vaihtuvuus.¹⁰²

¹⁰¹ KK 1971; Kinnunen 2000, 209, 210.

¹⁰² Kinnunen 2000, 119, 120.

Kuvio 4. Päiväjumalanpalveluksiin osallistuneet Joensuun seurakunnissa vuosina 1966–1973

Lähde: Kinnunen 2000, 294, liitetäulu 2.

Kuviosta 4 nähdään, että päiväjumalanpalveluksiin osallistuminen heikkeni merkittävästi koko tarkastelujakson ajan. Vielä vuonna 1966 päiväjumalanpalveluksiin osallistui Pielisensuun seurakunnassa viikoittain 5,1 prosenttia ja Joensuun seurakunnassa 4 prosenttia seurakuntalaisista. Vuoteen 1973 mennessä osallistujamäärä oli laskenut kummassakin seurakunnassa lähes kolmeen prosenttiin. Pielisensuu oli aiemmin näyttäytynyt Joensuun seurakuntaa huomattavasti aktiivisempänä kirkossakäynnin suhteen, mutta vuoteen 1973 mennessä tilanne oli tasaantunut.

Kirkkotie-lehdessä kirjoitettiin 1960-luvun loppupuolella maallistumisesta varsin paljon. Yleinen ilmapiiri oli kirkkokriittinen, joten kirjoitukset olivat enimmäkseen kirkkoa puolustavia. Eräässä pääkirjoituksenomaisessa tekstissä vuodelta 1966 Pielisensuun kirkkoherra Olavi Krogerus kertoi vuoden kulusta seurakuntaelämässä. Hänen mukaansa jo vuosia oli ennustettu, että radio ja televisio vähentäisivät kirkossa kävijöiden määrää, mutta ennusteet jumalanpalveluksien suosion vähenemisestä eivät olleet toteutuneet. Krogeruksen mukaan pelot siitä, että television ja radion yleistymisen vähentäisi kirkossa kävijöiden määrää, olivat olleet turhia. Kirjoituksen lopussa hän silti huomautti: ”Jos joku lukija ei kuluneena vuotena ole käynyt kertaakaan seurakuntansa kirkossa, voin vakuuttaa, että sinua on hartaasti

odotettu. Varsinkin kirkon etupenkeissä on tilaa.”¹⁰³ Saman vuoden marraskuussa päätoimittaja Tarvainen kertoi, että vaikka seurakunnan työntekijät olivat iloinneet kirkossa kävijöiden runsaudesta, oli myös niitä jotka tuskin koskaan tulivat jumalanpalveluksiin. Hän toivotti kirjoituksessaan myös kirkosta eronneet tervetulleiksi kirkkoon.¹⁰⁴

Kirkkotie noteerasi yhteiskunnan maallistumiskehityksen myös kuvien välityksellä. Vuonna 1966 lehdessä oli iso kuva miehestä seisomassa Joensuun kirkon edessä sekä teksti ”Menisinkö?”.¹⁰⁵ Muuttunut yhteiskunnallinen tilanne tiedostettiin ja vieraantuneisiin seurakunnan jäseniin pyrittiin vetoamaan kuvin ja kirjoituksin. Samana vuonna rippikouluaiheisessa tekstissä nimimerkki ”Opettajasi” vetosi nuoriin, jotta he tulisivat rippikouluun riippumatta siitä, millainen heidän kotitaustansa oli. Hänen mukaansa nuoret ja heidän perheensä olivat etääntyneet kirkon toiminnasta ja siksi osallistuminen saattoi tuntua vaikealta. Kaipaus kirkon yhteyteen ei ollut kirjoittajan mukaan hävinnyt minnekään.¹⁰⁶

Heinäkuussa vuonna 1968 Toivo Matilainen toi esille, että hänen mukaansa pohjimmaisena syynä ihmisten vieraantumiseen kirkosta oli yhteiskunnan hyvinvointi. Kun ihmisillä oli ulkonaisesti asiat hyvin, kirkkoa ei kaivattu. Matilaisen mukaan jumalankaipuu seurasi silloin, kun asiat alkoivat mennä huonosti.¹⁰⁷

Vaikka 1970-luvun alussa kirkosta eroaminen kiihtyi huomattavasti Joensuussa, se ei näkynyt Kirkkotiessä kirkosta eroamiseen liittyvien artikkeleiden määrässä. 1970-luvun alkupuolella ei aiheesta kirjoitettu lähes ollenkaan. Vain yksi kirjoitus, jossa neuvottiin kirkosta eronnutta liittymään takaisin kirkon yhteyteen, kuvasti senhetkistä yhteiskunnallista tilannetta. Kirjoituksessa kuvattiin varsinkin syksyisin esiintyvää kirkostaeroamispropagandaa ja kerrottiin, että kirkosta eroaminen oli ollut vilkkainta 1950-luvulla, mutta 1960-luvulla suunta oli muuttunut.¹⁰⁸

Yleisesti ottaen Kirkkotie nosti aktiivisesti esille yhteiskunnan maallistumiskehitystä ja uskonnonvastaisen kritiikin voimistumista 1960-luvun loppupuolella. Kirjoitusten sävy oli, kuten kristillisessä lehdessä voi olettaa, kirkkoa puolusteleva ja seurakuntalaisiin vetoava. Yhteiskunnan maallistuminen ja kirkosta

¹⁰³ Kt 1/1966 Välähdyksiä seurakuntaelämästä (Olavi Krogerus).

¹⁰⁴ Kt 5/1966 Avoimien ovien kirkko (Olavi Tarvainen).

¹⁰⁵ Kt 3/1966.

¹⁰⁶ Kt 4/1966 Tuletko rippikouluun? (Opettajasi).

¹⁰⁷ Kt 7/1968 Anokaa niin teille annetaan (Toivo Matilainen).

¹⁰⁸ Kt 3/1970 Miten päästä takaisin seurakunnan jäseneksi?

eroaminen nähtiin surullisena kehityskulkuna. Oma seurakuntalehti oli hyvä kanava tuoda esille seurakunnan työntekijöiden ja aktiivisten seurakuntalaisten mielipiteitä.

b) Puolustuspuheita kirkon arvostelijoita vastaan

Uusvasemmistolaisuutena tunnettu radikaali auktoriteetikritiikki sai keskeisen sijan tiedotusvälineissä 1960-luvun puolivälissä. Radikaalit katsoivat kirkon sitoutuneen perinteiseen porvarilliseen arvomaailmaan ja vaativat sen etuoikeutetun aseman lakkauttamista. Mielipidejohtajina toimivat nuoren sivistyneistön edustajat. Uusvasemmistolaisuus sai kannatusta myös kirkon sisällä erityisesti kristillisessä ylioppilasliikkeessä. Jotkut papit ryhtyivät kansandemokraattien eli Skdl:n riveihin. Ennen vallinnut uskontopoliittinen rauha ja vanha kansankirkollinen idylli olivat järkkymässä.¹⁰⁹

Nimimerkki Totinen toveri otti vuonna 1966 kärkkäästi kantaa nuorisoradikalismien nousuun. Hänen mukaansa nuoret radikaalit olivat hyökänneet kirkkoa vastaan ja ”estottomasti lyövät kirkkoa, sen siveellisyyskäsityksiä ja uskon perustotuksia kuin vierasta sikaa”. Tämä oli kirjoittajan mukaan seurausta vapaan kasvatuksen periaatteista. Hän totesi, että radikaaleihin oli liittynyt myös osa seurakunnan työntekijöistä, joiden tulisi perehtyä paremmin kirkon alkuperäiseen oppiin. Kirjoittaja kehotti heitä etsimään katekismuksensa ja selvittämään mikä oli kirkon suhde sotaan ja esiaviollisiin sukupuolisuhteisiin.¹¹⁰ Nimimerkin Totinen toveri takana oli todellisuudessa Pielisensuun seurakunnan kirkkoherra Olavi Krogerus.

Myös vuonna 1967 Kirkkotie nosti esille yhteiskunnan uskonnonvastaiset virtaukset. Päätoimittaja Olavi Tarvainen otti kantaa vetoomukseen, jonka mukaan tunnustuksellinen uskonnonopetus piti poistaa kouluista. Hänen mukaansa maailmassa olivat vallalla vääränlaiset arvot ja niitä edustava joukko oli erittäin äänekkäs.¹¹¹ Samassa numerossa Eetu Eräheimo pohti myös vallalla olevaa kirkon kritiikkiä. Hän toivoi, että seurakunnat miettivät tarkemmin toimintaansa, jotta vieraantuneet seurakuntalaiset löytäisivät tien takaisin

¹⁰⁹ Malkavaara 2000, 202, 231.

¹¹⁰ Kt 6/1966 Hyökkäysten vuosi (Totinen toveri).

¹¹¹ Kt 2–3/1967 Jumalan armo kasvattaa (Olavi Tarvainen).

kirkon yhteyteen. Eräheimon mukaan muita uskonnollisia tilaisuuksia oli niin paljon, että jäsenkato muihin uskonnollisiin yhteisöihin oli uhka.¹¹²

Syyskuussa 1967 Yleisradion johtokunta esitti hallintoneuvostolle, että radion ja television hartausohjelmat sekä jumalanpalvelusten saarnat alistettaisiin Yleisradion virkamiesten suorittamaan ennakkotarkastukseen. Suomen kristilliset kirkot olivat julistuksen sisältöä kohdanneesta hyökkäyksestä huolissaan ja esittivät jyrkän vastalauseen. Kirkkojen protesti osoittautui tarpeeksi voimakkaaksi eikä sensuuri edennyt suunnitellulla tavalla.¹¹³

Myöhemmin samana vuonna nimimerkki Totinen toveri eli Pielisensuun kirkkoherra Olavi Krogerus kirjoitti Kirkkotiehen kärkkään tekstin vastalauseeksi saarnasensuurijupakalle. Hänen mukaansa nuorisoa oli kehoitettu osallistumaan enemmän poliittiseen toimintaan, minkä seuraukset eivät olleet positiivisia. Krogerus syytti radion johtoa ja toimittajakuntaa häikäilemättömyydestä, pyrkyryydestä ja röyhkeydestä. Hän totesi, että heidän persoonallisuutensa kehittyminen oli jäänyt puolitiehen. Sen vuoksi kyseiset nuoret miehet ja naiset olivat omaksuneet irvokkaan ja arvostelevan asenteen uskonnollisiin ja moraalisiin arvoihin. Krogeruksen mukaan isänmaallisuus, kohteliaisuus, sukupuolisiveellisyys, uskonnolliset elämänarvot ja kirkko olivat joutuneet tämän uuden kulttuurin kohteeksi.¹¹⁴

Olavi Krogerus kirjoitti Kirkkotiehen useaan eri otteeseen samasta aiheesta. Kirjoituksillaan hän pyrki torjumaan radikalismia, joka oli nostanut päätään suomalaisessa yhteiskunnassa ja kirkon sisällä. Krogerus edusti perinteistä kristillistä ja vahvasti isänmaallista näkemystä, jota oikeistolaiset arvot värjivät.

Eräässä yleisökirjoituksessa vuodelta 1967 nimimerkki Scolastica kirjoitti, että kirkkoa syytettiin aina kahdesta asiasta: että kirkot olivat tyhjinä ja papit uhkailivat kirkkovieraita helvetin tulella. Kirjoittajan mukaan kirkot olivat kuitenkin lähes aina täynnä eikä helvetillä uhkailtu. Samasta aiheesta kirjoitti seuraavana vuonna Kirkkotie-lehden toimitussihteeri Elina Jantunen. Hän oli ollut seuraamassa kirkonvastaista keskustelua vapaaopistolla ja ihmetteli kirjoituksessaan ihmisten tietämättömyyttä kirkon organisaatiosta, menettelytavoista ja elämästä. Jantunen totesi, ettei ollut vaikea huomata etteivät arvostelijat olleet käyneetkään kirkossa,

¹¹² Kt 2–3/1967 Mitä odotan kirkoltani ja kotiseurakunnaltani (Eetu Eräheimo).

¹¹³ Malkavaara 2000, 233.

¹¹⁴ Kt 7/1967 Mitta on täysi (Totinen toveri).

koska heidän mukaansa kirkot olivat tyhjillään ja papit arvostelivat jumalanpalvelusvieraita.¹¹⁵

Vuonna 1969 uusvasemmistolaiset alkoivat vaatia äänekkäästi kirkon erottamista valtiosta. Vuoden 1970 eduskuntavaalien alla kuitenkin vain Skdl ja Tpsl ilmoittivat kannattavansa kirkon ja valtion eroa. Seuraavana vuonna sosiaalidemokraattien asettama toimikunta jätti sitä koskevan esityksensä. Toimikunta esitti valtion ylläpitämän sotilas- ja vankilasielunhoidon poistamista, uskonnonopetuksen muuttamista uskontotiedon opetuksiksi, väestörekisterin ja hautausmaiden yhteiskunnallistamista sekä muiden kirkon ja valtion siteiden katkaisemista.¹¹⁶

Uusi aatteellinen liikehdintä vaikutti lehtien kirjoitteluun kirkosta myös Joensuussa. Kriittinen sävy lisääntyi erityisesti vasemmistolehdistössä. Sosiaalidemokraattisessa Pohjois Karjala –lehdessä kirkkoa kritisoivat kirjoitukset lisääntyivät vuonna 1969. Lehti oli sosiaalidemokraattien äänenkannattaja ja tuki puoluetta maltillisesti. Pohjois-Karjala ei lehtenä tukenut selvästi kirkkokriittisiä puheenvuoroja, mutta peräsi keskustelua aiheesta. Kirkkotien toimitussihteeri Elina Jantunen vastasi erääseen kriittiseen kirjoitukseen. Hänen mukaansa papiston tehtävänä ei ollut politikoida vaan julistaa evankeliumia.¹¹⁷ Jantunen seurasi siis kirkkoa koskevaa keskustelua paikallisessa lehdistössä ja osallistui siihen.

Vuonna 1969 päätoimittaja Olavi Tarvainen kirjoitti Kirkkotien etusivulla jälleen radikaaleista. Hän totesi, että nykyaika oli täynnä monenlaisia protesti-ihmisiä ja kiivailijoita, mutta heistä jäi sellainen kuva, että intoa oli enemmän kuin taitoa. Tarvaisen mukaan monet kristityt olivat huolissaan ja miettivät mitä tilanteessa oli tehtävä. Tarvainen kehotti jokaista katsomaan omaan sydämeensä ja yhtymään rukousrintamaan. Hänen mukaansa vihaisten tuulten puhaltaessa oli koottava voimat yhteisen seurakunnan rakentamiseen.¹¹⁸

Myöhemmin samana vuonna Kirkkotiessä oli aukeaman laajuinen juttu siitä, miksi ihmiset halusivat olla kirkon jäseniä. Tekstissä mainittiin, että kirkon kritiikki oli jatkunut koko vuoden ajan, mutta sen aiheet olivat hieman muuttuneet. Kirkkotien mukaan kirkon kritiikki saattoi johtua siitä, että arvostelijat halusivat

¹¹⁵ Kt 7/1967 Kahta asiaa aina välillä kummastelen (Scolastica); Kt 1/1968 Onko kirkko romutettava (Elina Jantunen).

¹¹⁶ Malkavaara 2000, 231.

¹¹⁷ Joensuu 2009, 22, 23.

¹¹⁸ Kt 3/1969 Uskon uudistaja (Tarvainen).

osallistua kirkon toimintaan itsekin, mutta eivät osanneet. Ulkoisen kritiikin lisäksi oli myös sisäistä kritiikkiä, jonka tehtävänä oli tarkkailla suuntaa ja muuttaa sitä tarvittaessa. Joidenkuiden mielestä kritiikin tarkoituksena oli romuttaa koko kirkko. Kirkkotie totesi, että kirkon oli vaikea olla mieliksi kaikille. Lehdessä haastateltiin muutamia seurakunnan jäseniä siitä, miten he toivoisivat kirkon muuttuvan.¹¹⁹

3. Huoli nuorisosta

a) Kirkkotie kantaa huolta nuorten sukupuolimoraalista

Nuorisokulttuuri koki radikaalin muutoksen Suomessa 1960-luvulla yhteiskunnallisen rakennemuutoksen ja kaupungistumisen johdosta. Nuorison jengiytyminen aiheutti yleistä pelkoa ulkopuolisissa. Uusvasemmistolaisuus nousi laajaan suosioon vapaamielisine ja suvaitsevaisine aatteineen. Urbaaniin nuorisoon liitettiin hillitön seksuaalisuus ja päihteiden käyttö. Keskustelu seksuaalikäytännöistä oli kiivasta niin lehdistössä kuin opiskelijamaailmassa. Seksuaalisuus alkoi vapautua ja myös kirkon sisällä, erityisesti kristillisessä ylioppilasliikkeessä, uudet liberaalit virtaukset alkoivat saada sijaa. Kirkko koki, että julkiset tiedotusvälineet, televisio, radio ja lehdistö, levittivät ohjelmaa, joka rohkaisi hillittömään elämäntapaan ja sukupuolisiveettömyyteen.¹²⁰

Kirkkotie osallistui keskusteluun ja julkaisi lukuisia artikkeleita, jotka koskivat nuorten sukupuolimoraalin löystymistä. Lehtori Erkki Kaikkonen tarttui aiheeseen vuonna 1966. Hän toi esille sukupuolielämään liittyvät Raamatun ohjeet, kuten kuudennen käskyn kiellon huorintekemisestä. Kaikkonen muistutti, että Raamatun mukaan Jumala tuomitsee aviorikkoajat. Hän totesi myös, ettei kirkko asennoitunut kuitenkaan kielteisesti seksuaalielämään, mutta se rajoitti tämän avioliiton sisälle. Näin se halusi turvata lasten aseman. Kaikkonen toi kirjoituksessaan esille ristiriidan sukukypsyden ja 18 vuoden laillisen avioitumisiän välillä. Hänen mielestään keskustelu avioliittoiän alarajan alentamisesta oli tarpeellista. Hän korosti, että lämpimät seurustelusuhteet tyttöjen ja poikien välillä olivat luonnollisia, mutta niiden tuli säilyä mahdollisimman pitkään toverillisina. Tätä edisti Kaikkosen mukaan se, ettei nuori liian varhaisessa vaiheessa uskoutunut vain yhdelle henkilölle, vaan

¹¹⁹ Kt 6/1969 Miksi olen kirkon jäsen ja mitä siltä toivoisin.

¹²⁰ SELK 1962 – 1966, 170; Malkavaara 2000, 202; Haapala 2003, 71 – 73; Kaarninen 2003, 431.

seurusteli monien kanssa. Hän esitti, että sopiva vakavamman seurustelusuhteen aloitusikä olisi 20 vuotta.¹²¹

Jo seuraavassa numerossa aihetta käsiteltiin lisää. Kirkkotie totesi, että vapaus ennen avioliittoa oli turmiollista, ja muistutti, että kirkko piti kaikkia irrallisia suhteita avioliiton ulkopuolella syntinä. Myös arkkipiispa Martti Simojoki lähetti nuorille lehden välityksellä terveisensä: nuoret, älkää menettäkö itsekunnioitustanne.¹²²

Vuoden 1966 lopussa Kirkkotiessä palattiin jälleen ”aikanamme tavattomasti puheena olleeseen” sukupuolikysymykseen. Kirkkotie julkaisi otteen piispojen laatimasta yhteisestä kannanotosta *Ajankohtainen asia*. Kirkkotien mukaan kirjan sanoma oli harvinaisen epäsovinnainen ja rohkea, koska se korosti jokaisen yksilön vastuuta itsestään. Lehteen nostetussa siteerauksessa piispat totesivat, että nuoret kohtasivat enemmän haasteita ja kiusauksia kuin ennen, koska yhteiskunta oli muuttunut. Nuoria ympäröivä ilmapiiri oli muuttunut sukupuolisuuden kyllästäväksi ja ehkäisyvälineet olivat kaikkien saatavilla. Kristillinen kirkko opetti, että irrallisiin sukupuolisuhteisiin antautuva ihminen rikkoi itseään ja lähimmäistään vastaan. Vapaan rakkauden edustajat olivat piispojen mukaan erehtyneet julistuksessaan.¹²³

Kirkkotie koki aiheen niin tärkeäksi, että se jatkoi *Ajankohtaisen asian* siteeraamista seuraavana vuonna. Kirjoituksessa muistutettiin, että ”LUONNOLLINEN ja terve nuorten seurustelu tähtää avioliittoon”.¹²⁴ Samassa numerossa oli perhekasvatuspäiviltä juttu, jossa siteerattiin kävijöiden avioliitto- ja seurusteluneuvoja. Tohtori Koistinen muun muassa totesi, että sukupuoliyhteyden osasi mikä eläin tahansa, mutta rakastamiseen voi kypsyä vain ihminen. Pastori Ahonen muistutti, että vastuuntunnon leikkittely saattoi johtaa avioliittoon kaksi ihmistä, jotka eivät ollenkaan sopineet toisilleen. Ahosen mukaan vallalla oli myytti, jonka mukaan onnellista elämää oli se, että sai jo nuoresta alkaen olla vapaissa sukupuolisuhteissa.¹²⁵

Kirkkotie toi useasti esille, että niin sanotun vapaan rakkauden puolesta puhujat olivat väärässä ja vapaa sukupuolielämä oli turmiollista. Lehti korosti kristillistä avioliittoihannetta ja viattoman seurustelun ihannetta.

¹²¹ Kt 2/1966 Luterilainen kirkko ja sukupuolimoraali (Olavi Kaikkonen).

¹²² Kt 3/1966 ”Vapaus” ennen avioliittoa on turmiollista; Arkkipiispan sana nuorille.

¹²³ Kt 4/1966 Ajankohtainen asia.

¹²⁴ Kt 2–3/1967 Ajankohtainen asia, piispojen paimenkirjeestä nuorille, II luku.

¹²⁵ Kt 2–3/1967 Poimittua puhetta perhekasvatuspäiviltä.

b) Vapaan kasvatuksen kirous

Nuoria ja nuoria aikuisia oli Suomessa 1960-luvulla enemmän kuin koskaan aikaisemmin. 15 – 24 –vuotiaiden määrä oli 1900-luvulla korkeimmillaan vuonna 1968. 1960-luvun nuoret olivat vuosikymmenen lopussa ja 1970-luvun alussa nuoria aikuisia. Heidän siirtymisensä työelämään toi mukanaan työttömyyden, siirtolaisuuden ja poliittisen levottomuuden. Aikuiset olivat huolissaan nuorten pahoista tavoista.¹²⁶

Nimimerkki Scolastica kirjoitti Kirkkotiehen vuonna 1967 puolustuspuheen nuorille. Hänen mukaansa ”nykyajan nuoriso” oli kautta aikojen ollut vanhempien riesana. Mikään sukupolvi ei ollut ollut edellistä parempi tai viisaampi. Kirjoittajan mukaan 1960-luvun nuorisoa syytettiin erityisesti epärehellisyydestä, mistä hän oli eri mieltä. Hänen mukaansa nuoret olivat sisäisesti rehellisempiä kuin vanhempansa.¹²⁷

Vuonna 1968 Kirkkotiessä kerrottiin uuden perheneuvontakeskuksen perustamisesta Joensuuhun. Samassa yhteydessä Kirkkotie toi esille nuorten ongelmat. Lehden mukaan kotikasvatuksella oli lisääntyviä ongelmia ja puhuttiin ongelmanuorista ja ongelmanvanhemmista. Perhe- ja nuorisokasvatukseen liittyviä ongelmia ratkomaan oli perustettu perheneuvontakeskus.¹²⁸ Myöhemmin samana vuonna toimitussihteeri Elina Jantunen siteerasi erästä Eino Peltosta toimitussihteerin palstallaan. Peltosen mukaan nuorten tilanne oli kummallinen, koska joukossa oli kovia kasvoja. Hänen mukaansa heille tehtiin liian paljon valmiiksi, mutta heillä ei teetetty mitään. Sen vuoksi nuoret ikävystyivät, alkoivat hankkia koiruuksia ja sotkeentuivat jopa rikoksiin.¹²⁹

Kirkkotie palasi vuoden lopulla asian pariin. Joensuun seurakunnan lähetyspiirin vetäjä Eila Koistinen kirjoitti lehteen nuorten lisääntyneistä ongelmista. Koistisen mukaan uutiset olivat kertoneet otsikoissaan nuorten kasvavasta huumeongelmasta, nuorisorikollisuudesta ja lisääntyneistä sukupuolitaudeista. Hän syytti nuorten ongelmista juurettomuutta ja kotien ristiriitoja. Koistisen mukaan nuorten kuva elämästä oli television myötä vääristynyt. Viihdemaailman syöttämä kuva onnellisuudesta perustui seksiin, vapauteen ja nurinkurisiin arvoihin. Koistinen

¹²⁶ Haapala 2003, 71–73; Kaarninen 2003, 431.

¹²⁷ Kt 2–3/1967 Vanhemmista, nuorista ja rehellisyydestä (Scolastica).

¹²⁸ Kt 1/1968 Perheneuvontakeskus Joensuuhun.

¹²⁹ Kt 3/1968 Toimitussihteerin palsta.

peräänkuulutti nuorten moralisoinnin vähentämistä ja aikuisten asennemuutosta nuorisoa kohtaan. Hänen mukaansa nuori tarvitsi persoonallista kosketusta aikuiseen.¹³⁰

Samassa numerossa nimimerkki R. R. eli Joensuun seurakunnan kappalainen Risto Ruskomaa tarttui aiheeseen nuorison protestoimisesta. Ruskomaan mukaan oli muodikasta osoittaa mieltään. Joku kiihkoili rukouslauantaita, toinen uskonnonopetusta, kolmas aamuhartauksia vastaan. Hän muistutti, että auktoriteetit kuuluivat nuorten turvalliseen elämään. Kodin tuli Ruskomaan mielestä olla paikka, jossa ikkunat olivat auki kaikkiin suuntiin, mutta jossa opastettiin saapuneiden vaikutteiden seulontaan.¹³¹

Kirkkotie julkaisi vuoden 1968 lopulla kaksi otetta helsinkiläisistä päivälehdistä. Toisessa niistä käsiteltiin nuorten lisääntyntä tupakanpoltoa ja sen vaaroja. Toisessa haastateltiin kahta kuopiolaisnuorta, jotka olivat kyllästyneet nuorisoklubeihin. Kirkkotien mukaan siinä, mitä nuorille tyrkytettiin popin nimellä, ei ollut mitään sisältöä eikä päämäärää kenellekään. Samassa yhteydessä haastateltiin rehtori Samuli Tolsaa vanhempien arvomaailman siirtämisestä lapsilleen. Hänen mukaansa nuorten suorituskyky oli paras sellaisilla nuorilla, jotka olivat kasvaneet kodissa, jossa vallitsi selkeä arvomaailma ja johdonmukainen, mutta avoin kasvatus.¹³²

Joensuun perheneuvottelukeskukseen psykologi Maija-Liisa Riissanen kirjoitti Kirkkotiehen nuorten ongelmista vuonna 1970. Hänen mukaansa nuorten ongelma koettiin kaikkialla maailmanlaajuisesti, vaikeaksi erityisongelmaksi. Riissanen mukaan nuorten ongelmat pohjautuivat vieraantumiseen kokemukseen. Nuoret kärsivät ihanteettomuudesta ja kunnianhimottomuudesta. He eivät halunneet sitoutua ihmissuhteisiin, mutta kärsivät niiden puuttumisesta. Riissanen toi esille, että kritiikki ulospäin oli vahvaa, mutta nuorten omasta elämästä puuttui suunnitelmallisuus ja suunta. Omien tekojen vaikuttumia ei tunnettu. Riissanen mukaan nuorten kanssakäymiselle oli tyypillistä kokoontuminen ilman päämäärää, mikä jätti ihmissuhteet irrallisiksi. Hänen mukaansa syynä olivat yhteiskunnan nopeat muutokset, kuten kaupunkikuvan jatkuva muutos. Nuori tarvitsi aikuisen mallia,

¹³⁰ Kt 5/1968 Monen nuoren tämä päivä on vaikea ja tulevaisuus epävarma (Koistinen).

¹³¹ Kt 5/1968 Teen mitä haluan – Mikä meni pieleen? (R. R.).

¹³² Kt 7/1968 Kuunnellaanko teitä? Vastataanko teidän kysymyksiinne? Puhutaanko teille totta? Tiedättekö mikä on totta?

mutta Riissasen mukaan aikuiset eivät kyenneet sitä antamaan. Tämä taas johtui vapaan kasvatuksen periaatteiden noudattamisesta.

4. Kirkkotie puuttuu lisääntyneisiin avio-ongelmiin

Avioerojen vuotuinen määrä pysytteli melko vakiona koko 1950-luvun. Seuraavalla vuosikymmenellä alkoi tasainen nousu ja 1970-luvulle tultaessa kasvu kiihtyi selvästi.¹³³

Taulukko 5. Avioliitot ja avioerot Joensuussa vuosina 1965–1974

Vuodet	Avioliitot	Avioerot	%
1965–1969	1 898	259	13,6
1970–1974	1 867	498	26,7

Lähde: Kinnunen 2000, 134.

Joensuussa tilanne noudatti pitkälti koko maan tilannetta. Taulukosta x nähdään, että vuosina 1965–1969 vireille pantujen avioerojen määrä suhteessa samana vuonna solmittujen avioliittojen määrään oli 13,6 prosenttia. Vuosina 1970–1974 sama luku oli jo 26,7 prosenttia.

Avioerojen määrän kasvuun vaikutti erityisesti kaupungistumiskehitys ja naisten siirtyminen yhä enemmän työelämään. Tosiasialliset avioeromahdollisuudet olivat maatalousväestöllä heikommat kuin kaupungeissa asuvilla. Maaseudulla perhe oli tuotantoyksikkö, ja sen jäsenten toimeentulo riippui tilan koossapysymisestä. Lisäksi maaseudulla myös sosiaaliset normit olivat yleensä yhdenmukaisempia kuin kaupungeissa. Naisten työssäkäynti kodin ulkopuolella vaikutti myös avioerojen lisääntymiseen. Se vähensi aviovaimon taloudellista riippuvuutta miehestään ja lisäsi siten tosiasiallisia mahdollisuuksia avioeroon vaihtoehtona epätydyttäväksi käyneelle avioliitolle.¹³⁴

Kirkollinen perheneuvonta pyrki vastaamaan ajan haasteeseen, mutta perheasiain neuvottelukeskus perustettiin Joensuuhun vasta vuonna 1968. Toiminta rakentui alusta alkaen kaupungin ja seurakuntayhtymän yhteistyösopimuksen pohjalle. Perheasiain neuvottelukeskukseen johtosääntöön kirjattiin vuonna 1967, että

¹³³ Koskelo 1979, 12, 13.

¹³⁴ Koskelo 1979, 27, 37, 38.

toiminnan tarkoituksena oli ”auttaa ihmisiä heidän avioliitto- ja perheongelmissaan sekä kehitysiässä olevia nuoria heidän vaikeuksissaan sekä suorittaa perhe- ja nuorisokasvatuksellista valistustyötä Joensuun kaupungin asukkaiden keskuudessa”.¹³⁵

Kirkkotiessä ei avioerojen lisääntymisestä 1960-luvun loppupuolella kirjoitettu kovinkaan paljon. Perheneuvontakeskuksen perustamisesta kertoessaan Kirkkotie kirjoitti myös avioeroista. Uutisessa todettiin, että avioerojen lukumäärä oli edelleen nousussa ja kotikasvatuksella oli kasvavia ongelmia. Näihin ongelmiin luterilainen kirkko pyrki vastaamaan perustamalla kaupunkeihin perheasiain neuvottelukeskuksia. Kirkkotien mukaan perheasiain neuvottelukeskuksen tehtävänä oli auttaa ihmisiä heidän avioliitto- ja perheongelmissaan sekä suorittaa perhe- ja nuorisokasvatukseen liittyvää valistustyötä.¹³⁶

Toimitussihteeri Elina Jantunen palasi aiheeseen seuraavana vuonna. Hän haastatteli perheneuvontakeskuksen psykologia Maija-Liisa Riissasta avio-ongelmien ratkomisesta. Riissanen kertoi, ettei hänen tehtävänsä psykologina ollut etsiä syyllistä avio-ongelmiin, vaan saada pariskunta puhumaan toisilleen. Hänen mukaansa monessa liitossa keskusteltiin vain taloudellisista kysymyksistä ja lapsista. Riissanen totesi, että vaikka yhteiskunnassa oli vallalla ajatus kotiäitien tyytymättömyydestä elämäänsä, perheneuvontakeskuksessa oli ollut asiakkaina yhtä paljon kotiäitejä kuin työssäkäyviä naisia. Kirjoituksensa lopussa Jantunen kannusti aviopareja menemään rohkeasti selvittämään välejään perheneuvontakeskukseen.¹³⁷

Avioeroihin liittyvä uutisointi lisääntyi tuntuvasti Kirkkotie-lehdessä 1970-luvun alkuvuosina, jolloin avioerotilastoissa tapahtui merkittävä kasvu. Heikki Kirjavaisen tekstissä vuodelta 1970 siteerattiin saksalaisen sisätautilääkärin Klaus Franken ajatuksia kristillisestä avioliitosta ja ihmisen seksuaalisuudesta. Hänen mukaansa kristillinen avioliitto oli paras parisuhteen malli, koska se otti huomioon ihmisen yksinäisyyden, sillä vain pitkäaikainen aviokumppani voi tuoda turvallisuuden tunteen ja luottamuksen elämään. Nykypäivän länsimaisissa avioliitoissa oli Franken mukaan ongelmana se, ettei niissä toteutunut se, minkä ne tekivät mahdolliseksi, koska ihmiset valitsivat kumppaninsa sukupuolisten

¹³⁵ Viika 1994, 250; Kinnunen 2000, 134, 160.

¹³⁶ Kt 1/1968 Perheneuvontakeskus Joensuuhun.

¹³⁷ Kt 1/1969 Sanoitko joskus näin? (E. J.).

ominaisuuksien mukaan. Samalla Franke korosti seksuaalisuutta: ”Tuskin mikään voi sillä tavalla lujittaa ystävyyttä kuin seksuaalisuus”.¹³⁸

Vuonna 1971 Kirkkotie palasi aiheeseen, kun perheneuvontakeskuksen psykologi Maija-Liisa Riissanen pohti uuden tutkimuksen tulosta, jonka mukaan vain 10 prosenttia avioliitoista oli onnellisia. Riissanen mukaan oli liikaa sellaisia liittoja, joissa elettiin ennemminkin miehen ja naisen roolien varassa kuin puolisoiden keskinäisen ihmissuhteen varassa. Tämä tarkoitti sellaista tilannetta, jossa oli ikään kuin sovittu, että mies oli hoitanut osuutensa huolehtimalla perheen elättämisestä ja vaimo taas huolehtimalla kodista ja lapsista. Tällaisessa tilanteessa piti etsiä sinnikkäästi ratkaisua ja hakea ulkopuolista apua. Riissanen mukaan monet luovuttivat liian helposti ja päätyivät avioeroon.¹³⁹

Riissanen palasi aiheeseen seuraavana vuonna ja kirjoitti hyvän avioliiton salaisuudesta. Hän peräänkuulutti aviopuolisoiden keskinäisen tiedonvälityksen avoimuutta ja rehellisyyttä. Riissanen mukaan epärehellisyys oli ehkä suurin syy avioliittojen kaatumiseen, mutta muissakaan tapauksissa ”onnelliseen suhteeseen ei ole mitään vaivatonta tietä, ei oikopolkuja eikä pikakeinoja”. Hän totesi, että joskus puoliset olivat keskenään niin erilaisia ja yhteensopimattomia, että perusteellinenkaan keskinäinen tuntemus ei taannut riittävää pohjaa yhteiselämän rakentamiseksi.¹⁴⁰ Kirkkotiessä kirjoitettiin avioeroista varsinkin 1970-luvun alussa lähinnä varoittavaan ja neuvovaan sävyyn. Lehdessä tiedostettiin avioerojen yleistymisen ja pyrittiin antamaan ohjeita kestävän liiton salaisuuden löytämiseksi.

Avioero-ongelmia sivuttiin vielä vuonna 1973 kun Kirkkotiessä oli ilmoitus, jossa kerrottiin, että perheneuvontakeskukseen haettiin toista työntekijää. Tekstistä kävi ilmi, että perheneuvontakeskuksen asiakkaat joutuvat odottamaan apua viikkoja. Työntekijäksi haettiin miestä, koska avioliiton vaikeuksien ratkaisemisessa myös miesnäkökulma oli tarpeen.¹⁴¹

¹³⁸ Kt 1/1970 Yksinäisyys ja seksi (Heikki Kirjavainen).

¹³⁹ Kt 1/1971 Ei onni tule etsien vaan eläen (Maija-Liisa Riissanen).

¹⁴⁰ Kt 2/1972 Rehellisyys ja aitous aviopuolisoiden kesken (Maija-Liisa Riissanen).

¹⁴¹ Kt 3/1973 Toista yritetään toistamiseen.

IV TOIMITUKSEN VAIHTUMINEN EI POISTA LEHDEN ONGELMIA 1974 – 1979

1. Muutokset lehden rakenteessa ja toimituksessa

a) Päävastuu Kirkkotiestä Risto Ruskomaalle

Joensuun seurakunnan kirkkoherran Olavi Tarvaisen jäätyä eläkkeelle vuoden 1973 lopussa hänen seuraajakseen valittiin Joensuun seurakunnan ensimmäinen kappalainen Risto Ruskomaa. Eläkkeelle siirtymisensä yhteydessä Tarvainen luopui myös Kirkkotien päätoimittajuudesta. Tiedotustoimikunnan työvaliokunta ehdotti tammikuussa 1974, että päätoimittajaksi valittaisiin Risto Ruskomaa, koska Pielisensuun kirkkoherra Samuli Ranta oli kieltäytynyt tehtävästä.¹⁴²

Tammikuussa 1974 seurakuntien yhteinen tiedotustoimikunta päätti perustaa Kirkkotie-lehteä varten toimitusneuvoston. Siihen valittiin jäseniksi seurakuntien tiedottamisen pitkäaikainen aktiivi, toimittaja Artturi Hänninen, toimitussihteeri Paula Sainio ja Joensuun seurakunnan kirkkoherra ja Kirkkotie-lehden päätoimittaja Risto Ruskomaa sekä Pielisensuun seurakunnan kirkkoherra Samuli Ranta.¹⁴³

Jo seuraavana vuonna Kirkkotie-lehden toimituskunta vaihtui. Päätoimittajaksi tuli nyt Pielisensuun kirkkoherra Samuli Ranta ja Risto Ruskomaa siirtyi toiseksi toimittajaksi. Pielisensuun seurakunnan uusi lehtori Martta Korhonen tuli toimitussihteeriksi ja Artturi Hänninen jatkoi toimituskunnassa. Lehtorit Leena Rautavuori ja Paula Sainio olivat jäseniä vuorovuosin, samoin kuin Joensuun seurakunnan ensimmäinen kappalainen Pertti Sistonen ja kolmas kappalainen Martti Miettinen. Artturi Hänninen vastasi myös Kirkkotie-lehden taitosta.¹⁴⁴ Jokaisen Kirkkotien numeron lopussa mainittiin toimituskunta, jonka kokoonpano muuttui jatkuvasti vuosien saatossa. Ainoastaan toimittaja Artturi Hänninen ja Joensuun seurakunnan kirkkoherra Risto Ruskomaa osallistuivat jokaisen Kirkkotien numeron toimittamiseen. Päätoimittajuus vaihteli Ruskomaan ja Rannan välillä tiheästi. Arviolta joka toisessa numerossa päätoimittajana oli Ruskomaa, muulloin Ranta. Vuosi 1978 teki poikkeuksen, kun päätoimittajana oli koko ajan Ruskomaa. Samuli

¹⁴² JSA tI ttvptk 2.1. 1974 §3; Kinnunen 2000, 53.

¹⁴³ JSA tI ttptk 31.1. 1974 §5.

¹⁴⁴ JSA tI ttptk 13.2. 1975 §5; 9.9.1975 §3.

Ranta astui Ruskomaan saappaisiin seuraavan kerran vasta vuoden 1979 viimeisessä numerossa, jossa Ruskomaa ei ollut enää lainkaan mukana.

Vuosina 1974 – 1979 Kirkkotiehen kirjoittivat tekstejä selkeästi eniten Joensuun seurakunnan kirkkoherra Risto Ruskomaa sekä Joensuun seurakunnan lehtori Leena Rautavuori. Tästä voi päätellä, että he ottivat lehdestä paljon vastuuta silloinkin kun eivät olleet virallisesti päätoimittajan tai toimitussihteerin tehtävissä. Sitä vastoin joka toinen vuosi päätoimittajana ollut Pielisensuun kirkkoherra Samuli Ranta kirjoitti Kirkkotiehen artikkeleita harvoin. Muita lehteen paljon kirjoittaneita henkilöitä olivat entinen toimitussihteerin Elina Jantunen sekä toimituskunnan jäsenet toimittaja Artturi Hänninen, toimitussihteerin Raimo Kalevi ja Joensuun seurakunnan kolmas kappalainen Martti Miettinen¹⁴⁵. Valtiotieteiden kandidaatti Raimo Kalevi valittiin Joensuun seurakuntien päätoimiseksi tiedotussihteeriksi vuonna 1977¹⁴⁶. Lisäksi lehteen kirjoitti paljon Joensuun seurakunnan diakoniatyöntekijä Aune Tahvanainen¹⁴⁷. Pääosin vastuu seurakuntalehteen tulevista kirjoituksista oli siis edelleen seurakuntien työntekijöillä.

Tiedotustoimikunta päätti perustaa tiedotuksen tehostamista varten oman työryhmänsä, joka kokoontui ensimmäisen kerran lokakuussa 1975. Työryhmään kuuluivat Joensuun kirkkoherra Risto Ruskomaa, Joensuun seurakunnan lehtori Leena Rautavuori, toimittaja Toivo Sivonen ja nuorisotyöntekijä Pentti Tanninen. He esittivät kolme mallia, joilla seurakunnat pystyivät ratkaisemaan ulospäin suuntautuvan tiedottamisen ongelmat. Kaikkiin esitettyihin ratkaisumalleihin sisältyi Kirkkotie-lehden lopettaminen ja kirkollisten ilmoitusten lisääminen muissa sanomalehdissä. Työryhmä perusteli esitystään sillä, että verrattuna oman seurakuntalehden julkaisemiseen Karjalan Heilin tai Karjalan maan viikoittainen seurakuntasivu olisi tehokkaampi vaihtoehto laajemman jakelun vuoksi. Lisäksi seurakuntasivut muissa lehdissä tulisivat edullisemmiksi kuin oman seurakuntalehden toimittaminen.¹⁴⁸

Lopulta tiedotustoimikunnan asettama työryhmä tuli kuitenkin siihen tulokseen, että oman seurakuntalehden julkaisemista jatkettiin. Työryhmä päätti, että vuonna 1976 Kirkkotietä julkaistaisiin typistetty määrä, kaksi numeroa. Lisäksi

¹⁴⁵ Kinnunen 2000, 61.

¹⁴⁶ Kinnunen 2000, 70.

¹⁴⁷ Kinnunen 2000, 68.

¹⁴⁸ JSA tI ttrptk 13.10. 1975 §4.

kirkollisia ilmoituksia julkaistaisiin edelleen kaupungissa ilmestyvässä kolmessa päivälehdessä: Karjalaisessa, Karjalan maassa ja Pohjois-Karjalassa.¹⁴⁹

Taulukko 6. Kirkkotien vuosittaiset ilmestymiskerrat

1974	5
1975	3
1976	2
1977	4
1978	4
1979	3

Taulukosta 6 nähdään, että Kirkkotie ilmestyi 1970-luvun lopulla kahdesta viiteen kertaan vuodessa.

Kirkkotien budjetti säilyi koko tarkastelujakson lähes samansuuruisena. Merkittävin korotus budjettiin tehtiin vuonna 1975, jolloin se nousi 12 500 markasta lähes 15 000 markkaan. Kuitenkin jo kahden vuoden kuluttua inflaation vaikutuksesta budjetti palasi vuoden 1974 tasolle.¹⁵⁰ Kirkkotien painos kasvoi koko ajan ja oli vuonna 1977 17 850 kappaletta. Viisi vuotta aiemmin painos oli ollut 14 000 eli kasvua oli tapahtunut lähes 25 %.¹⁵¹

b) Tiedotussihteerin viran luonne haittaa toimittamista

Elina Jantunen erosi lopullisesti toimitussihteerin tehtävistä vuoden 1973 lopussa. Jo edellisen vuoden tammikuussa Joensuun seurakuntien yhteinen lehtori Leena Rautavuori oli ottanut päävastuun Kirkkotie-lehden toimitussihteerin tehtävistä. Vuonna 1974 Kirkkotien toimitussihteerin tehtävät yhdistettiin Pielisensuun lehtoraattiin ja Leena Rautavuori siirtyi Joensuun seurakunnan ylimääräiseksi lehtoriksi. Rautavuori ei ollut enää virallisesti Kirkkotien toimitussihteeriksi, mutta oli

¹⁴⁹ JSA tI ttrptk 24.10. 1975 §2 §6.

¹⁵⁰ JSA II Cd 20 talousarvio vuodelle 1974 liite 13; II Cd 21 talousarvio vuodelle 1975 liite 65; talousarvio vuodelle 1976 liite 45; II Cd 23 talousarvio vuodelle 1977 liite 81.

¹⁵¹ JSA tI ttrptk 13.1. 1977 §19 §20.

edelleen mukana lehden toimittamisessa.¹⁵² Toimitussihteeriksi valittiin Pielisensuun tuore lehtori Paula Sainio, jonka virka koostui kahdelta kolmasosalta lehtoraatista ja yhdeltä kolmasosalta Kirkkotien toimitussihteerin tehtävistä. Sainio oli syntynyt vuonna 1946 Helsingissä ja toiminut uskonnonopettajana Puolangalla ja Polvijärvellä, kunnes hänet valittiin Pielisensuun ylimääräiseksi lehtoriksi.¹⁵³

Pielisensuun lehtorina ja Kirkkotien toimitussihteerinä aloitti syyskuussa 1975 Pirkko Notko, joka hoiti tehtävänsä seuraavan vuoden loppuun saakka. Notko oli syntynyt vuonna 1949 Loimaan maalaiskunnassa. Hän valmistui teologian maisteriksi 1975 ja toimi hetken aikaa uskonnonopettajana Espoon yhteislukiossa, kunnes siirtyi Pielisensuun ylimääräiseksi lehtoriksi.¹⁵⁴

Ongelmat toimitussihteerin viran täytössä ja työn käytännön toteutuksessa vaikuttivat siihen, ettei seurakuntien tiedotustoiminta ollut vuonna 1974 niin tehokasta, kuin tiedotustoimikunta olisi toivonut. Lisäongelmia aiheutti se, että tiedotustoimikuntaa oli vaikea saada päätösvaltaiseksi. Tämän vuoksi toimikunta kokoontui vuoden aikana vain kolme kertaa. Tiedotustoimikunnan työvaliokunta kokoontui lisäksi neljä kertaa. Tiedotustoimikunta arvioi omaa työskentelyään ensimmäisenä toimikautenaan etsimiseksi.¹⁵⁵

Tiedotustoimikunta koki, että Pielisensuun lehtoraatin ja tiedotussihteerin tehtävien yhdistäminen oli ongelmallista. Ongelmat johtuivat toimikunnan mukaan pääosin siitä, että tehtävään käytettävän ajan rajaaminen oli hankalaa ja työnkuva oli selkiintymätön, koska tiedotussihteerillä ei ollut omaa johtosääntöä. Johtosäännön laatiminen taas oli hankalaa, koska lehtori joutui tekemään työtä toisen viran ohessa. Lisäksi ongelmia aiheutti se, ettei tiedotussihteerillä ehtinyt osallistua kaikkiin työkokouksiin, minkä vuoksi tiedotusmateriaalin kokoaminen oli vaikeaa. Toimikunta ehdotti, että tiedotussihteerin tehtävä silloisessa muodossaan lopetettaisiin ja tilalle perustettaisiin päätoiminen virka.¹⁵⁶ Asia ei kuitenkaan edennyt toimikunnan toivomalla vauhdilla.

Tiedotustoimikunnan jäsenet kokivat vuonna 1976, että tiedotustoimintaa rajoitti eniten päätoimisen tiedotussihteerin puuttuminen. Heidän

¹⁵² JSA II Cd 22 khkptk liite 13 13.1. 1975 §102; Suomen teologit 1982, 136; Kinnunen 2000, 56; Leena Hurskaisen haastattelu 5.9. 2012.

¹⁵³ Paula Sainion haastattelu 13.9. 2012; II Cd 22 khkptk liite 13 13.1. 1975 §102; Kt 2/1973 Toimitussihteerin palsta; Suomen teologit 1982, 483; Kinnunen 2000, 56.

¹⁵⁴ Pirkko Lundgrenin haastattelu 5.9. 2012; Suomen teologit, 373, 374.

¹⁵⁵ JSA II Cd 22 khkptk liite 13 13.1. 1975 §102.

¹⁵⁶ JSA tI tptk 13.10. 1975 §1 §2.

mukaansa tiedotussihteeri olisi erittäin tarpeellinen, mutta seurakuntien taloudellinen tilanne ei antanut mahdollisuutta edetä asiassa. Vuoden lopussa asia vihdoinkin eteni, ja seuraavan vuoden alussa päätoimisena tiedotussihteerinä aloitti turkulainen valtiotieteiden kandidaatti Raimo Kalevi, joka toimi seurakunnan tutkimussihteerinä. Tiedotussihteerin viran perustamiseen saattoi vaikuttaa se, että tiedotustoimintaa koskeva malliohjesääntö oli tulossa koko kirkkoa varten. Lisäksi tiedotustoimikunta oli tehnyt kartoitusta muun Suomen tilanteesta ja havainnut, että jo 15 muulla seurakunnalla oli päätoiminen tiedotussihteerin virka.¹⁵⁷

Vuoden 1977 alussa Joensuun ja Pielisensuun seurakunnat saivat vihdoinkin päätoimisen tiedotussihteerin. Siihen asti vakinaiset viranhaltijat olivat hoitaneet tiedotustoimintaa muiden tehtäviensä ohessa. Tämä oli rajoittanut seurakuntien tiedotustoimintaa ja tehnyt siitä tehotonta. Seurakunnat toivoivat, että tiedotustoiminta viran perustamisen myötä elpyisi, mutta pääosa uuden tiedotussihteerin työajasta meni hallinnollisiin tehtäviin. Tiedotussihteeri oli lähinnä hallintosihteeri, jolle oli annettu joitakin tiedotustehtäviä. Virkanimike muutettiinkin jo seuraavana vuonna seurakuntasihteeriksi.¹⁵⁸

c) Muutokset lehden sisällössä

Aikaisempien vuosien tavoin Kirkkotie käsitteli edelleen pääasiassa Joensuun seurakuntien ajankohtaisia asioita. Lehdessä ilmoitettiin henkilökuntamuutokset, tulevan kauden ohjelmat ja muut uutiset. Lisäksi seurakunnan työntekijät ottivat kirjoituksissaan kantaa kirkkoa sivuaviin eettisiin kysymyksiin, kuten maallistumis- ja avioerokehitykseen. Kirkkollisia ilmoituksia oli joka numerossa yksi tai kaksi sivua. Lehdessä julkaistiin säännöllisesti myös hartauskirjoituksia sekä kertomuksia seurakuntien toiminnasta. Vuosina 1973 – 1979 Kirkkotien toimitus julkaisi huomattavasti aiempaa enemmän artikkeleita ja uutisia lähetystyöstä.

Vaikka Kirkkotien sisältö ei vuosien saatossa muuttunut merkittävästi, toimitus pohti aiheita etukäteen aiempaa järjestelmällisemmin. Esimerkiksi tammikuussa 1974 tiedotustoimikunnan työvaliokunta keskusteli kaikista tulevan vuoden numeroista ja sopi lehdille teemat ja ilmestymispäivät. Teemoja olivat vahdinvaihdokset, lapsi- ja nuorisotyö, lähetystyö ja joulun ja kirkkomusiikki. Lisäksi

¹⁵⁷ JSA tI tptk 3.9. 1976 §5; II Cd 23 khkptk 17.11. 1976 §400; khkptk liite 14.

¹⁵⁸ Kinnunen 2000, 70, 204.

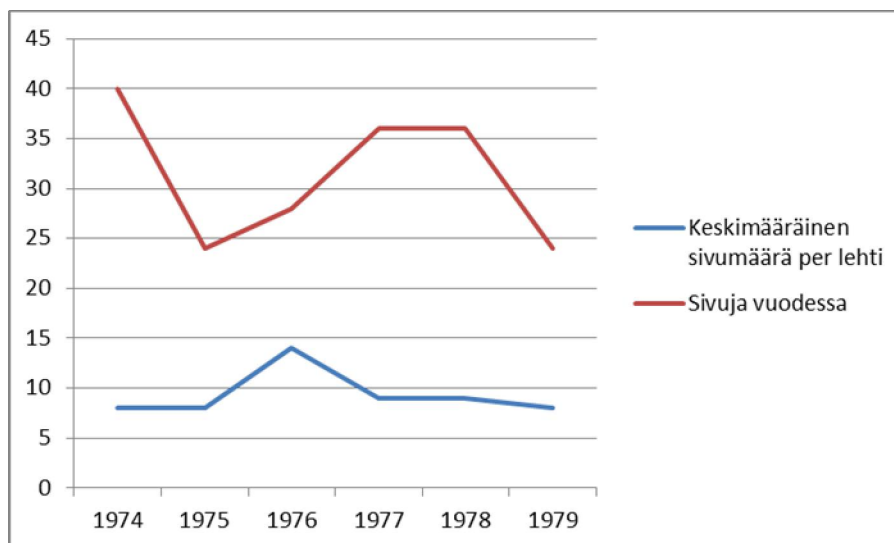
tiedotustoimikunta tarkasteli julkaistuja numeroita kokouksissaan ja mietti yhdessä parannusehdotuksia.¹⁵⁹

Päätoimittajan ja toimitussihteerin vaihtuessa vuoden 1973 lopussa Kirkkotie muuttui ulkoasultaan selkeämmäksi. Toiselle sivulle ilmestyi pääkirjoituspalsta vuonna 1974 ja viimeiselle sivulle hartauskirjoitus kaksi vuotta myöhemmin. Lasten kirkkotie –sivu oli edellisten vuosien tavoin lähes joka numerossa, mutta myöhemmin nimi muuttui Tytöt-pojat-tytöt-pojat –sivuksi. Lasten sivulla oli muun muassa ristisana- ja piirrostehtäviä sekä tarinoita. Vuoden 1976 alussa lehteen tuli Lasten kirkkotien lisäksi myös Nuorten kirkkotie –sivu, joka käsitteli nuoren seurakunnan toimintaa.

Pääkirjoituksia Kirkkotiehen kirjoitti lähes yksinomaan Joensuun seurakunnan kirkkoherra Risto Ruskomaa. Hän vastasi pääkirjoituksista usein myös silloin, kun päätoimittajaksi oli mainittu Samuli Ranta. Ilmeisesti Ruskomaa osallistui Rantaa enemmän Kirkkotien toimittamiseen.

Kirkkotie säilyi tutkimusajanjakson loppuun saakka täysin mustavalkoisena kuvien ja tekstin osalta. Kannessa ja sisäsivujen otsikoinnissa värillisyyteen kuitenkin panostettiin varoja. Toimitus kiinnitti huomiota muutenkin kannen ulkoasuun. Se muuttui muutaman vuoden välein. Esimerkiksi vuoden 1978 alussa Kirkkotien kanteen tuli lehden sisällysluettelo tärkeimpien otsikoiden osalta.

Kuvio 5. Kirkkotien sivumäärien kehittyminen vuosina 1974 – 1979

¹⁵⁹ JSA tI ttvptk 2.1. 1974 §5; ttptk 14.6. 1976 §10.

Kirkkotien sivumäärä numeroa kohden oli vuosina 1974 – 1979 yleensä kahdeksan. Välillä lehti ilmestyi jopa 16-sivuisena. Vuonna 1974 Kirkkotien vuosittainen sivumäärä kohosi 40:een, mikä kertoi siitä, että toimitus pyrki lehden laajentamiseen. Toimitus ei kuitenkaan pystynyt pitämään sivumäärää samalla tasolla pitkään, minkä vuoksi 1979 Kirkkotie oli yhä melko pieni lehti.

2. Maallistumiskehitys

a) Kirkkossakäynnin väheneminen

Kirkosta eroaminen kiihtyi Joensuussa 1970-luvun alkuvuosina, kunnes se saavutti lakipisteensä vuonna 1974. Eronneiden määrä säilyi kuitenkin suhteellisen suurena 1970-luvun loppupuolelle asti. Voimakkain radikalismien aalto oli ohi, mutta yhteiskunnallinen ilmapiiri oli edelleen kirkkokriittinen. Joensuussa myös suuri väestönkasvu ja siihen liittyneet sosiaaliset tekijät vaikuttivat erolukuihin. Joka vuosi kirjansa siirsi siviilirekisteriin tai muihin uskonnollisiin yhteisöihin keskimäärin 140 joensuulaista.¹⁶⁰

Taulukko 7. Kirkosta eronneet ja kirkkoon liittyneet Joensuussa vuosina 1974–1979

Vuosi	Eronneita % keskiväkiluvusta vuotta kohti	Liittyneitä % keskiväkiluvusta vuotta kohti	Eronneiden enemmyys (lukumäärä)
1974	5,4	0,9	166
1975	3,9	1,0	107
1976	4,2	1,0	119
1977	4,8	1,2	134
1978	4,2	0,9	127
1979	3,0	1,1	72

Lähde: Kinnunen 2000, 296, liitetäulu 4.

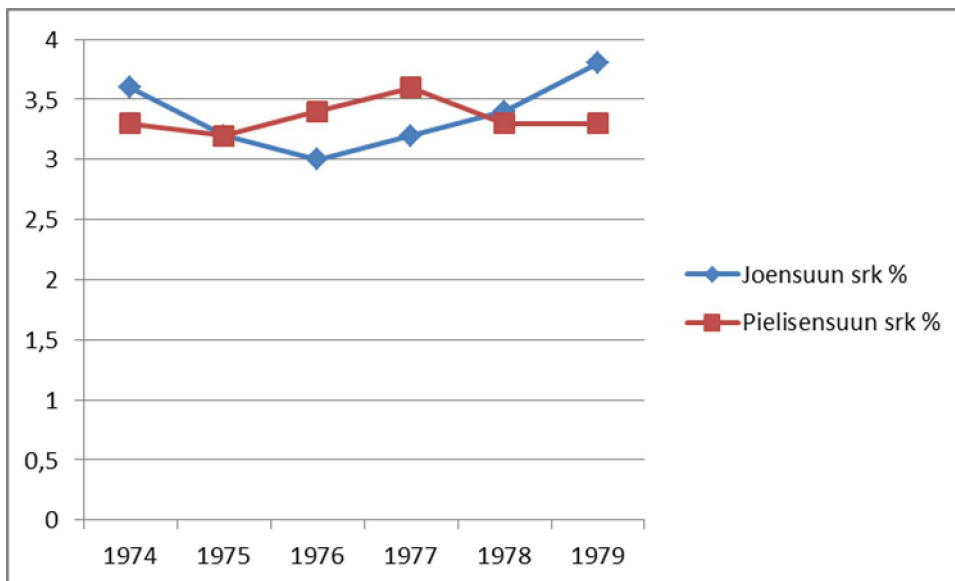
Taulukosta 7 nähdään, että kirkosta eroaminen oli vilkasta Joensuussa koko tarkastelujakson ajan. Kirkosta erosi joka vuosi huomattavasti enemmän ihmisiä kuin

¹⁶⁰ Kinnunen 2000, 209, 210.

siihen liittyi. Eroaminen oli vilkkainta vuonna 1974 ja vähäisintä vuonna 1979, joten suunta oli laskeva.

Päiväjumalanpalveluksiin osallistujien määrä jatkoi laskuaan Joensuussa 1970-luvun puoliväliin saakka. Lasku taittui vuonna 1973, minkä jälkeen seurakuntalaisten osallistuminen asettui 3,3 prosentin yleistasolle.¹⁶¹

Kuvio 6. Päiväjumalanpalveluksiin osallistujat Joensuun seurakunnissa vuosina 1974–1979

Lähde: Kinnunen 2000, 294, liitetäulu 2.

Kuviosta 6 nähdään, että päiväjumalanpalveluksiin osallistujien määrässä ei Joensuussa tapahtunut merkittäviä muutoksia vuosina 1974–1979. Alimmillaan viikoittainen osallistuminen oli Joensuun seurakunnassa vuonna 1976 ja Pielisensuun seurakunnassa vuonna 1975.

Kirkkotie kirjoitti kirkosta vieraantumisesta paljon. Jo vuoden 1974 ensimmäisessä numerossa nuorisotyön pastori Reijo Virolainen kirjoitti siitä, miten vähän jumalanpalveluksissa näkyi nuoria. Hän pohti tekstissään, miksi yhteys, joka alkuseurakunnalle oli ollut rakas, ei ollut sellainen nuorille. Virolaisen mukaan eräs keino saada nuoria mukaan jumalanpalveluksiin oli ollut nuorten omien ehtoollistilaisuuksien järjestäminen kerran kuukaudessa. Hän kuitenkin muistutti, että

¹⁶¹ Kinnunen 2000, 121.

alkuseurakunnassakin sekä nuoret että vanhat kokoontuivat yhteen. Hän toivoi, että ihmiset rukoilisivat sitä, että jumalanpalvelus tulisi heille rakkaaksi.¹⁶²

Seuraavassa numerossa kirjoittaja Raimo Muona halusi herätellä julistuskirjoituksellaan kirkosta vieraantuneita. Hänen mukaansa kristityissä oli monia, jotka katselivat kummastuneina kaduilla julistavia nuoria. Muona korosti, että julistuksella oli paikkansa, koska kaikki eivät ottaneet uskoa henkilökohtaisesti vastaan vaan siirsivät ratkaisua myöhempään. Kirjoittajan mukaan täytyi valvoa, koska kukaan ei voinut tietää, koska Jeesus tulisi.¹⁶³ Myöhemmin samana vuonna Joensuun seurakunnan ensimmäinen kappalainen Pertti Sistonen kirjoitti aiheesta Kirkkotiehen. Hänen mukaansa ihmisten ajattelua leimasi se, etteivät he enää käyneet uskon ja epäuskon kamppailua vaan yhä useammat ihmiset vain unohtivat Jumalan. Kysymys Jumalasta ei enää askarruttanut mieliä, koska kysymys oli lakannut olemasta. Sistosen mukaan kristittyjen velvollisuus oli pitää käynnissä keskustelua kirkon tehtävästä, koska vaikka Jumala tuntui ihmisistä kaukaiselta, he joutuivat kuitenkin määrittämään suhteensa seurakuntaan.¹⁶⁴

Vuoden 1975 alussa Kirkkotie julkaisi artikkelin seurakuntien varojen käytöstä. Sen mukaan ihmisiä kuohutti tai ainakin mietitytti se, minne heidän maksamansa kirkollisverot menivät. Jutussa lehti avasi tarkkaan sen, mihin Joensuun seurakunnat käyttivät verorahoja.¹⁶⁵ Seuraavana vuonna Kirkkotien toimitussihteeri Leena Rautavuori kirjoitti lehteen jumalanpalveluksesta. Hänen mukaansa jumalanpalvelusta oli uudistettava, koska vanhoillinen kieli ei puhutellut tavallista ihmistä. Rautavuori kuitenkin muistutti, ettei jumalanpalvelusuudistus ollut taikasana, joka sai kaikki innostumaan ja kirkon täyteen.¹⁶⁶

Kappalainen Pertti Sistonen kirjoitti vuoden 1976 alussa Kirkkotiehen hartauskirjoituksen, jossa kertoi pelostaan, että jonain päivänä kirkot saattaisivat olla tyhjillään eikä lapsia enää kastettaisi. Hän muistutti että ihmisten keskellä vaikutti Jumalan henki, mutta myös maailman henki, minkä takia kristittyjen tulisi tehdä työtä sanan levittämiseksi.¹⁶⁷ Seuraavaan lehteen toimittaja Artturi Hänninen kirjoitti laajan artikkelin kirkossa käynnin hiipumisesta. Hänninen kertoi, että jumalanpalveluksissa kävijöiden määrä oli vuosien saatossa tasaisesti vähentynyt. Hänen mukaansa

¹⁶² Kt 1/1974 Jumalanpalvelus rakkaaksi (Reijo Virolainen).

¹⁶³ Kt 2/1974 Mietteitä kristityistä (Raimo Muona).

¹⁶⁴ Kt 5/1974 Kirkko ghetossa (Pertti Sistonen).

¹⁶⁵ Kt 1/1975 Seurakuntien varojen käyttö.

¹⁶⁶ Kt 1/1976 Jumalanpalvelus – Seurakunnan keskeinen tapahtuma (Leena Rautavuori).

¹⁶⁷ Kt 1/1976 Huomennakin on päivä (Pertti Sistonen).

suomalaiset olivat juhlapyhäkristittyjä, jotka eivät erilaisista syistä löytäneet sunnuntain päiväjumalanpalvelukseen. Hänninen toi esille päiväjumalanpalveluksen ongelmakohtia ja ehdotti niihin muutoksia, jotka voisivat tuoda enemmän ihmisiä kirkkoon.¹⁶⁸

Vuoden 1977 ensimmäisessä numerossa Joensuun seurakunnan kolmas kappalainen Martti Miettinen kirjoitti kirkosta vieraantumisen. Hänen mukaansa ihmisten tapa ajatella oli maallistunut. Ihmiset olivat tottuneet toimimaan jokapäiväisessä elämässä ilman ajatusta Jumalan tarpeellisuudesta. Miettinen totesi, että ihmisillä oli kyllä ongelmia, mutta he eivät pitäneet ongelmiaan uskonnollisina. Hänen mukaansa kirkosta vieraantumisen perimmäinen syy oli yhteyden puuttuminen. Miettisen mukaan ihmiset etsivät näkyvää yhteyttä, mutta jos he eivät löytäneet sitä kirkosta, he vieraantuivat siitä.¹⁶⁹

Myöhemmin samana vuonna toimitussihteeri Leena Rautavuori palasi aiheeseen jumalanpalvelusten suosion vähenemisestä. Hän totesi, että jumalanpalveluksiin osallistui yhä harvempi, ja pohti tällaisen kehityksen syitä. Rautavuoren mukaan jumalanpalvelus oli löydettävä uudelleen, sillä sen asema seurakuntaelämässä oli luovuttamaton. Hän kertoi, että sen vuoden kirkkopäivät aikoivat käsitellä juuri kyseistä asiaa. Rautavuori korosti, että seurakuntalaisten aktiivisempi osallistuminen jumalanpalveluksen valmisteluun voisi auttaa asiassa. Hänen mukaansa oli annettava jumalanpalvelusherätys.¹⁷⁰

Leena Rautavuori palasi aiheeseen myöhemmin samana vuonna diakoniatyöntekijä Paula Vänskan kanssa kirjoittamallaan artikkelilla. He pohtivat kirjoituksessaan sitä, miksi työikäiset ihmiset eivät osallistuneet seurakunnan tilaisuuksiin. Heidän mukaansa suurin este osallistumiselle oli, etteivät ihmiset kokeneet olevansa tarpeeksi hyviä ja hurskaita. Vänskä ja Rautavuori muistuttivat, etteivät aktiiviset seurakuntalaiset saaneet toimia toisten arvostelijoina, vaan kaikki olivat tervetulleita. Heidän mukaansa monille työikäisille uskonnolliset asiat olivat vieraita, mutta seurakunnan toimintaan sai osallistua kuka tahansa.¹⁷¹

¹⁶⁸ Kt 2/1976 Juhlapyhä – Kristittyjen kirkonkäynti (Artturi Hänninen).

¹⁶⁹ Kt 1/1977 Kirkosta vieraantuminen (Martti Miettinen).

¹⁷⁰ Kt 1/1977 On tullut aika antaa jumalanpalvelusherätys (Leena Rautavuori).

¹⁷¹ Kt 4/1977 Oletko ennakkoluuloinen? (Paula Vänskä, Leena Rautavuori).

b) Kirkkotie puolustaa uskonnonopetuksen asemaa ja pyhäpäivän merkitystä

Uuden peruskoululain astuminen voimaan vuonna 1970 aiheutti levottomuutta kirkon piirissä. Sen mukaan uskonnon tuntimäärästä päättäminen peruskoulun kolmella ylimmällä luokalla jäi paikallisten koululautakuntien päätettäväksi. Julkisuudessa esiintyi puheenvuoroja, joiden mukaan uskonto oli yksityisasia eikä sen opettaminen ollut oppivelvollisuuskoulussa tarpeen. Kirkko joutui puolustuskannalle. Vuonna 1973 arkkipiispa Martti Simojoki ja piispa John Vikström luovuttivat opetusministeri Ulf Sundqvistille luterilaisten piispojen julkilausuman. Siinä he puolustivat koulun uskonnonopetusta. Samana keväänä kansalaisille tehdyssä mielipidemittauksessa selvisi, että enemmistö suomalaisista kannatti tunnustuksellista uskonnonopetusta ja halusi sen määrän säilyvän ennallaan.¹⁷²

Kirkkotie oli ajan hermolla, sillä vuonna 1974 uskonnonlehtori Olavi Rimpiläinen totesi, että jälleen oli tunnustuksellinen uskonnonopetus vaarassa. Hänen mukaansa opetuksen sisältö oli muuttumassa kristillisestä yleiseettiseen. Lisäksi uskonnon tuntimäärät vähenivät siirryttäessä peruskouluun ja uuteen lukiojärjestelmään. Rimpiläinen korosti, että muutoksista huolimatta yleinen kansalaismielipide oli perinteisen uskonnonopetuksen säilyttämisen kannalla. Hänen mukaansa tieto siitä, että 80 prosenttia suomalaisista kannatti perinteistä, tunnustuksellista uskonnonopetusta, jarrutti muutoksia, mutta ei pysäyttänyt niitä. Rimpiläisen mukaan muutosta ajavien taktiikkana oli, että tuntimäärien pienentyessä lehtoraatteja vähennettiin, jolloin päteviä opettajia ei olisi riittävästi ja uskontotuntien taso laskisi. Tämä johtaisi lopulta siihen, että uskonto oppiaineena syrjäytettäisiin, koska se ei tasoltaan olisi muiden aineiden rinnalla. Rimpiläinen uskoi julkisuuden parhaaksi aseeksi muutoksia vastaan. Hän toivoi kansalaiskokouksien ja julkilausumien vievän asiaa eteenpäin.¹⁷³

Myöhemmin samana vuonna Joensuun seurakunnan kappalainen Pertti Sistonen kauhisteli ihmisten muuttuneita ajatuksia kirkosta. Hänen mukaansa nuoret radikaalit olivat kutsuneet koulun antamaa uskonnonopetusta aivopesuksi. Sistonen uskoi, että ihmisten asenteisiin voitiin vaikuttaa pitämällä julkisuudessa yllä keskustelua kirkon olemuksesta ja tehtävästä.¹⁷⁴ Seuraavana vuonna aiheeseen

¹⁷² Malkavaara 2000, 240.

¹⁷³ Kt 1/1974 Uskonnonopetuksen puolesta ennen ja nyt (Olavi Rimpiläinen).

¹⁷⁴ Kt 5/1974 Kirkko ghetossa? (Pertti Sistonen).

palattiin jälleen. Kirkkotie otti osaa uskonnonopetuskeskusteluun kertomalla etusivullaan peruskoulun uskonnonopetuksesta ja opetussuunnitelman sisällöstä. Kirkkotien haastatteleman lehtori Toivo Sivosen mukaan uudistukset ja kärkevä arvostelu uskonnonopetusta kohtaan olivat tuoneet opettajille paljon paineita ja ongelmia. Uskonnonopettajat joutuivat kysymään itseltään, millä valtuutuksella he opettivat ainettaan. Sivosen mukaan vanhemmat olivat heränneet huomaamaan oikeutensa, joka koski heidän lastensa uskonnollista kasvatusta. Keskustelu tunnustuksellisuudesta ja objektiivisuudesta oli saanut uutta kantavuutta. Sivonen kannusti ihmisiä keräämään voimansa yhteen uskonnonopetuksen puolesta. Hän painotti, että päämääriin piti päästä myös arkitodellisuudessa eikä vain painetuissa ohjelmissa.¹⁷⁵

Samassa numerossa Kirkkotie uutisoi myös kirkkopäivillä käsitellyistä asioista. Yhtenä keskeisenä asiana kirkkopäivillä oli puhuttu uskonnonopetuksessa tapahtuneista muutoksista. Koulumaailman sielunhoitoa pohtineen jaoston ponnassa todettiin, että uskonnonopetuksen tuntimäärä peruskoulun kaikilla luokilla olisi palautettava kahdeksi viikkotunniksi. Toisessa ponnassa jaosto oli korostanut ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevien uskonnollista kasvatusta.¹⁷⁶

Uskonnonopetuskeskustelu kärjistyi jälleen julkisuudessa vuonna 1977 kun lukion opetussuunnitelmatoimikunta ehdotti uskonnon tuntimäärien supistamista. Kirkko piti kiinni uskonnonopetuksen säilyttämisestä ennallaan.¹⁷⁷ Risto Ruskomaa pohti lasten uskonnollisuutta pääkirjoituksessaan vuonna 1978. Hän totesi, että viimeksi kulunut vuosikymmen oli ollut uskonnollisen kasvatuksen kriisiaikaa. Ruskomaan mukaan lapsen uskonnollisen tarpeen huomioon ottaminen oli erittäin tärkeää paitsi kansallisen kulttuuriperinnön myös lapsen kokonaisvaltaisen aikuiseksi kasvamisen kannalta. Hän korosti, että lapsi tarvitsi uskon avaavaa näkökulmaa kohdatessaan olemassaolon peruskysymyksiä, jotta turvallisuudentunne säilyi. Ruskomaa iloitsi siitä, että päiväkotien uskonnolliseen kasvatukseen oli alettu kiinnittää enemmän huomiota, koska ”lapsella oli oikeus elää Jumalan lapsena”.¹⁷⁸

Keskustelu arkipyhistä oli ollut pinnalla tiedotusvälineissä jo 1970-luvun alusta asti. Arkipyhäkeskustelun taustana oli vuonna 1970 toteutettu viisipäiväinen työviikko. Työmarkkinajärjestöt olivat ehdottaneet pyhien siirtoa, jotta

¹⁷⁵ Kt 3/1975 Elämänläheisyys on tavoitteena peruskoulussa.

¹⁷⁶ Kt 3/1975 Nyt on tekojen aika, kirkkopäivien sanomaa.

¹⁷⁷ Malkavaara 2000, 240.

¹⁷⁸ Kt 2/1978 Lapsi keskellämme (Risto Ruskomaa).

lauantait voitaisiin pitää lepopäivinä. Esimerkiksi joensuulaisessa päivälehdessä Karjalaisessa keskustelu kävi vilkkaana vuonna 1971, kun se raportoi kirkolliskokouksen tekemistä muutoksista.¹⁷⁹ Kirkkotie ei kertonut tällaisista ajankohtaisista asioista, vaan keskittyi paikallisseurakuntien sisäisiin uutisiin.

Vasta vuoden 1975 Kirkkotiessä Joensuun seurakunnan kappalainen Martti Miettinen otti kantaa uusiin järjestelyihin, joissa kirkkopyhät oli siirretty arkipäivistä viikonloppuihin työmarkkinajärjestöjen toivomuksesta. Miettisen mukaan pyhäpäivistä oli tullut levottomampia kuin työpäivistä. Hänen mielestään ihmisten yleisessä elämäntyyliässä ja vapaa-ajan vietossa ilmeni rauhoittumisen tarvetta. Miettisen mukaan ongelmana olivat vuorotyöläiset, jotka myös tarvitsivat pyhäpäivänsä. Seurakuntien tuli ottaa tämä huomioon viikko-ohjelmassaan. Miettinen kehotti kaikkia miettimään pyhäpäivänviettotapojaan. Lepopäivä oli hänen mukaansa elämän suunnantarkistusta varten.¹⁸⁰

Vuonna 1977 Miettinen palasi uudelleen aiheeseen. Hänen mukaansa ihmiset olivat vieraantuneet kirkosta ja heidän ajattelutapansa oli maallistunut. Tämä näkyi muun muassa sunnuntain viettotavan muuttumisena. Miettinen totesi, että sunnuntaiaamupäivän kirkko aika oli muuttunut lenkkiajaksi, minkä vuoksi joissakin seurakunnissa oli järjestetty jopa hölkkäkirkkoja. Miettisen mielestä kirkkohölkä oli ponneton vastaus maallistumiseen, koska tempauksia järjestävä kirkollinen puuhastelu pikemminkin vältti paneutumista ihmisten kysymyksiin. Hänen mukaansa vieraantuneita olivat sekä jumalattomat että jumalaiset omilla tavoillaan.¹⁸¹ Miettisen puheenvuoroista kumpusi perinteinen kristillinen ajattelu ja muutosvastarinta.

¹⁷⁹ Malkavaara 2000, 239; Yliräisänen 2010, 60, 61.

¹⁸⁰ Kt 2/1975 Pyhät ja arkipyhät (Martti Miettinen).

¹⁸¹ Kt 1/1977 Kirkosta vieraantuminen (Martti Miettinen).

3. Kirkkotie huolissaan perheestä

a) Avio-ongelmien lisääntyminen

Avioerot pysyivät Joensuussa korkealla tasolla 1970-luvun edetessä. Lisäksi siviilivihkimisten suosio kasvoi, mikä kertoi ihmisten kirkosta vieraantumisesta. Vuonna 1973 julkaistiin avioliittokomitean mietintö, jonka kirkko näki hyökkäykseksi länsimaista avioliittoperinnettä ja kristillisiä arvoja kohtaan.¹⁸²

Kirkkotie nosti esille perhe-elämään liittyvät vaikeudet vuonna 1976. Lehdessä todettiin, että vaikeuksien kohdatessa oli hyvä turvautua ulkopuoliseen apuun, kuten perheasiain neuvottelukeskukseen. Kirkkotien mukaan oli yleinen harhaluulo, että perheasiain neuvottelukeskukseen tulevia pareja yritettiin kaikissa tapauksissa suostutella jatkamaan avioliittoa. Joskus ero oli pienempi paha tai yksinkertaisesti välttämättömyys. Keskuksen henkilökunta pyrki auttamaan niitä aviopareja, joiden liitoilla oli jatkumismahdollisuus. Kirkkotie halusi muistuttaa, että perheasiain neuvottelukeskukseen kannatti ottaa yhteyttä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, etteivät ongelmat ehtisi kasvaa liian suuriksi.¹⁸³

Joensuun seurakunnan kappalainen Pertti Sistonen palasi aiheeseen Kirkkotien seuraavassa numerossa. Sistonen totesi, että avioliitto ja perhe olivat monella tapaa vaikeassa tilanteessa. Hän oli huomannut, että perheitä hajottavat voimat tulivat esille jatkuvasti. Sistosen mukaan perheiden ongelmien selvittäminen oli vastaus ajan muihinkin ongelmiin. Kirjoituksessaan hän halusi palauttaa lukijoiden mieliin keskeisiä avioliittoon ja perhe-elämään kuuluvia asioita kuten avioliittoetiikkaa. Sistosen mukaan avioliittoa halvennettiin ja pilkattiin, koska kristillisen näkökulman mukaan se sisälsi vaatimuksen elämänikäisestä liitosta. Se taas oli ristiriidassa muutosta vaativien ”apostolien” ajatusten kanssa. Sistonen muistutti, että eroperheiden lasten ja eronneiden puolisoitten kohtaamat vaikeudet osoittivat perinteisen ajatusmaailman viisauden.¹⁸⁴

Kirkkotien päätoimittaja kirkkoherra Risto Ruskomaa pohti avioliiton ongelmia vuonna 1978. Hänen mukaansa avioliitto oli jatkuvasti yhteiskunnan ongelmien keskipisteenä. Ruskomaa kertoi, että vallalla olevan käsityksen mukaan

¹⁸² Kinnunen 2000, 134; Malkavaara 2000, 262.

¹⁸³ Kt 1/1976 Kun perheessä on vaikeuksia.

¹⁸⁴ Kt 2/1976 Pelastakaa perhe (Pertti Sistonen).

avioliittoon kohdistui väärää odotuksia. Avioliitosta oli tehty epäjumala. Hän muistutti, että avioliiton onneen ei ollut oikoteitä. Ratkaisu löytyi Ruskomaan mukaan ihmisestä itsestään, koska kestävä ihmissuhde saattoi syntyä vain jos osapuolet tunnustivat oman rajoittuneisuutensa ja syntisyytensä. Uusi suhde ei ratkaissut ongelmia, koska ihminen kantoi mukanaan oman historiansa myös uuteen avioliittoon. Ruskomaan mukaan ongelmien ratkaisuun oli vain yksi tie: elää ongelmien kanssa ja niiden läpi.¹⁸⁵

Seuraavassa Kirkkotiessä puhuttiin jälleen avioliitosta. Kirkkotie haastatteli kahta avioparia avioliiton edellytyksistä. Pariskunnat antoivat hyvin perinteisiä neuvoja lehden lukijoille. Itsensä unohtaminen toisen edestä nousi esille. Samoin epäitsekkyys, puhumisen tärkeys ja alkoholin negatiivinen vaikutus parisuhteeseen. Kirkkotien mukaan rakkaus ja uskollisuus olivat haastateltavien mielestä niin itsestään selviä asioita onnellisessa liitossa, että ne mainittiin vain ohimennen. Kirjoituksen loppuun toimittaja kiteytti avio-onnen perustekijät: uskollisuus, rakkaus ja toisen kunnioitus Jumalan sanan mukaisesti.¹⁸⁶ Samalla sivulla Kirkkotie julkaisi nimettömien vanhempien kirjeen, joka oli osoitettu heidän pojalleen. Mies oli jättämässä perhettään uuden naisen takia, minkä vuoksi vanhemmat halusivat antaa pojalleen ohjeita hänen kriisissään.¹⁸⁷ Julkaisemalla tällaisen moralisoivan kirjeen Kirkkotie halusi mitä ilmeisimmin tuoda esille sen, että avioeroja ja eronneiden uudelleen avioitumista tapahtui enenevässä määrin. Sen lisäksi kirjeen julkaiseminen paljasti Kirkkotien toimituksen perinteisen arvomaailman perhe-etiikan suhteen.

b) Huoli lapsista ja nuorista

Avioliittokomitean mietintö, joka julkaistiin vuonna 1973, oli kirkon mielestä paitsi hyökkäys länsimaista avioliittoperinnettä kohtaan myös vaarallinen näkökulma lasten asemaan. Kirkon mukaan mietintö korosti yksilön vapautta siten, että lapsen asema perheessä vaarantui. Kirkolliskokous antoikin lausunnon avioliittokomitean mietinnöstä. Sen lisäksi perheasiain ja yhteiskunnallinen toimikunta julkaisivat vuonna 1974 yhteisen muistion *Yhteiskunnan perussolu*, jossa perhepolitiikkaa

¹⁸⁵ Kt 4/1978 Avioliitto epäjumalana (Risto Ruskomaa).

¹⁸⁶ Kt 1/1979 Avioliiton onnea on hoidettava.

¹⁸⁷ Kt 1/1979 Kirje onnesta.

arvioitiin lapsen näkökulmasta. Toimikunnat nostivat muistiossa esille keskeisiä perhepoliittisia kysymyksiä, kuten perheystävällisempää verotusta, perhepäivähoidon kehittämistä ja asuntopoliittisia toimia nuorten lapsiperheiden hyväksi.¹⁸⁸

Ensimmäisessä Kirkkotien numerossa vuonna 1974 Pielisensuun seurakunnan ensimmäinen kappalainen Reino Turunen sivusi hartauskirjoituksessaan lasten asemaa yhteiskunnassa. Hänen mukaansa lisääntyvät abortit osoittivat sen, ettei suomalainen yhteiskunta ollut lapsiystävällinen, vaikka se sellaisena mielellään esittäytyi. Turusen mukaan lasten asema koko ajan yleistyvissä avoliitoissa oli turvaton, ja sen vuoksi seurakunnan tuli ottaa enemmän vastuuta lapsista.¹⁸⁹ Samassa numerossa Raimo Muona pohti prosessia, jossa kilpailuyhteiskunta tuotti ”tunneinvalidilapsia”. Heillä oli vaikeuksia, koska he saivat rakkauden sijaan vain rahaa vanhemmiltaan. Erityisesti ne nuoret, joiden vanhemmat olivat eronneet, saivat häiriöitä tunne-elämäänsä. Nämä häiriöt johtivat Muonan mukaan useimmiten epäonnistuneiden ystävyysuhteiden kautta huumeisiin ja jopa itsemurhaan. Huumeiden kautta nuori pystyi pakenemaan todellisuutta eli rakkaudetonta maailmaa. Kirjoituksensa lopussa Muona varoitti lukijoita huumeidenkäytön vaikutuksista ihmiseen.¹⁹⁰

Seuraavana vuonna toimitussihteeri Leena Rautavuoren tekemässä haastattelussa keskusteltiin perheestä ja perheiden ongelmista. Haastatellut kaksi äitiä, isä ja perheen nuori toivat esille monia perheiden keskinäisen vuorovaikutuksen parantamisehdotuksia. Tärkeimpänä pidettiin yhdessä vietettyä aikaa. Erään perheenäidin mukaan vanhemmat ostivat lapsensa, koska heillä ei ollut aikaa heille. Rahan antamisen lisäksi yhteisten ruoka-aikojen puute oli lisääntynyt. Äidin mukaan oli hyvä edes kerran viikossa kokoontua yhteisen ruokapöydän ääreen.¹⁹¹ Samassa numerossa oli myös toinen artikkeli, jossa nuoret keskustelivat kodista ja perheestä. Eräs nuori totesi, että vanhempien esimerkki vaikutti merkittävästi nuorten asenteisiin ja tottumuksiin. Hänen mukaansa perheessä koettu yhteys olisi lääke yleiseen turvattomuuteen, mikä näkyi nuorten maailmassa esimerkiksi väkivaltaisuuden lisääntymisenä.¹⁹²

¹⁸⁸ Malkavaara 2000, 262.

¹⁸⁹ Kt 1/1974 Lapsi seurakunnassa (Reino Turunen).

¹⁹⁰ Kt 1/1974 Tunteiden ilmaisun vaikeus (Raimo Muona).

¹⁹¹ Kt 2/1975 Uskalla olla avoin (Leena Rautavuori).

¹⁹² Kt 2/1975 Koti on tärkeä, nuoret keskustelevat.

Samassa numerossa Pielisensuun kappalainen Reino Turunen otti hartauskirjoituksessaan jälleen kantaa perhepoliittisiin arvoihin. Hänen mukaansa aikuiset näyttivät usein esimerkkiä nuorille sellaisesta elämästä, joka vei kadotuksen tielle. Turunen viittasi alkoholipolitiikkaan ja löyhään aborttilakiin, jotka olivat hänen mukaansa yhteiskunnan asettamia lyhytnäköisiä tienviittoja. Vanhempien tuli etsiä oikeaa tietä ja ohjata lapsiaan oikeaan suuntaan.¹⁹³

Kirkkotiessä käsiteltiin nuorten asiaa jälleen vuonna 1977. Pastori Martti Miettinen haastatteli nuoria heidän tulevaisuudennäkymistään. Hän oli huolissaan nuorten sijoittumisesta yhteiskuntaan aikana, jolloin lama ja työttömyys olivat tavallisimpia puheenaiheita. Seuraavassa numerossa Miettinen sivusi nuorten asiaa jälleen, tällä kertaa pääkirjoituksessaan. Hän pohti sitä, ketkä kaikki tahot lapsia ja nuoria kasvattivat. Miettisen mukaan koulun, kodin, seurakunnan ja erilaisten seurojen yhteydenpidon lisääminen oli toivottavaa. Erityisesti yhteydenpito oli tärkeää murrosiän kynnyksellä. Miettinen totesi, että vaikka suuri joukko nuoria oli erilaisten järjestöjen piirissä, myös iso osa jäi näiden ulkopuolelle. Järjestäytymättömään katusakkiin sopi myös hulinajengiä. Miettinen peräänkuulutti vanhempien aktiivisuutta ja vapaaehtoisuutta järjestäytymättömän nuorison saamiseksi jonkinlaisen toiminnan piiriin.¹⁹⁴

Joensuun seurakunnan kappalainen Pertti Sistonen toi esille mielipiteitään perhe-etiikasta Kirkkotiessä vuonna 1976. Hänen mukaansa äitejä innostettiin työhön kodin ulkopuolelle, vaikka lajin säilymisen kannalta oli tärkeää, että emo oli biologisesti lähellä lastaan. Sistosen mukaan myös taitavasti suunniteltu verotuspolitiikka ajoi äitejä siihen, että he toimeentulon tähden joutuivat jättämään lapsensa yhteiskunnan ylläpitämään hoitoon. Toinen asia, johon Sistonen viittasi, oli voimassa ollut aborttilaki. Hänen mukaansa abortit olivat lisääntyneet huomattavasti aineellisen hyvinvoinnin kohoamisen myötä. Yhteiskunta ei ollut onnistunut suojelemaan yksilön oikeutta elää, minkä vuoksi Sistonen vetosi kirkkoon. Kirkon tuli lakkaamatta muistuttaa siitä, että aborttilaki oli epäkristillinen.¹⁹⁵

Päätoimittaja Ruskomaa pohti lasten asemaa aikuisten maailmassa pääkirjoituksessaan vuonna 1978. Hänen mukaansa lapsi oli sivuhenkilö, jolle annettiin tekniikkaa ja maallista hyvää, mutta ei aikaa. Ruskomaa totesi, että

¹⁹³ Kt 2/1975 Valitse elämän tie (Reino Turunen).

¹⁹⁴ Kt 3/1977 Nuorison asialla (Martti Miettinen).

¹⁹⁵ Kt 2/1976 Pelastakaa perhe (Pertti Sistonen).

aineellisen hyvinvoinnin keskellä aikuisten tuli kuunnella enemmän sydämen ääntään. Siten he pystyivät oppimaan lapsilta elämästä.¹⁹⁶ Kaikista kirjoituksista nousi esille huoli lasten hyvinvoinnista muuttuvan yhteiskunnan keskellä. Kirkkotie edusti tässäkin asiassa hyvin perinteistä linjaa ja suhtautui varauksellisesti tai jopa kielteisesti yhteiskunnan perhepoliittisiin muutoksiin.

¹⁹⁶ Kt 4/1978 Lapsi keskeisimmässä (Risto Ruskomaa).

V JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää Joensuussa ilmestyvän *Kirkkotie*-lehden luonnetta seurakuntalehtenä sen perustamisesta vuodesta 1958 vuoteen 1979. Tarkastelen myös sitä, millä tavoin lehden sisällössä tapahtuneet muutokset heijastelivat yhteiskunnan muutoksia.

Joensuun seurakunnan kirkkoherra Olavi Tarvainen ilmoitti seurakuntalehden perustamisesta Joensuun maistraattiin maaliskuussa 1958. *Kirkkotie* oli Joensuun ja Pielisensuun seurakuntien yhteinen lehti, jonka päätoimittajana oli kirkkoherra Tarvainen. Hänen lisäksi lehden kantaviin voimiin kuului Pielisensuun kirkkoherra Olavi Krogerus.

Kirkkotien ensimmäinen numero ilmestyi huhtikuussa 1958. Lehden kannessa päätoimittaja Tarvainen selitti uuden seurakuntalehden tarkoitusta.

Hänen mukaansa *Kirkkotie* oli perustettu toimimaan seurakuntien ilmoitus- ja tiedotuskanavana sekä lujittamaan seurakuntalaisten yhteyttä kirkkoon ja sen sanomaan. Perustamalla oman seurakuntalehden Joensuun seurakunnat halusivat seurata niiden kaupunkien esimerkkiä, joissa edeltävinä vuosina oli perustettu oma seurakuntalehti. *Kirkkotien* numerot olivat aluksi nelisivuisia ja mustavalkoisia.

Vuonna 1962 *Kirkkotielle* asetettiin ensimmäinen toimituskunta, johon kuuluivat Olavi Tarvainen päätoimittajana, tarkastaja Erkki Rouhiainen sihteerinä sekä muina jäseninä kirkkoherra Olavi Krogerus ja opettaja Jorma Reijonen. Varsinaiseen toimitustyöhön Tarvaisen avuksi tuli ensin Alpo Huuskonen ja vuonna 1965 toimittaja Elina Jantunen.

Lehden oli tarkoitus ilmestyä perustamisestaan lähtien neljä kertaa vuodessa. Aluksi lehti ilmestyi kuitenkin vain kerran vuodessa, vuonna 1961 kahdesti ja seuraavana vuonna kolmesti. Alkuperäiseen tavoitteeseen päästiin vasta vuonna 1963, jolloin *Kirkkotien* määräraha nousi 2 700 eurosta 3 800 euroon. Vuonna 1965 Joensuun ja Pielisensuun kirkkoneuvostot ehdottivat yhteiselle kirkkohallintokunnalle, että *Kirkkotie* muutettaisiin viikoittain ilmestyväksi seurakuntalehdeksi. Erityisesti Pielisensuun seurakunnassa työskennellyt pastori Samuli Ranta ajoi lehden laajentamista. Yhteinen kirkkohallintokunta ja kirkkovaltuusto pitivät ehdotusta liian kalliina ja päättivät lopulta, että *Kirkkotietä* julkaistaisiin kahdeksasta kymmeneen numeroon vuodessa. Lehden määräraha nostettiin samalla 13 200 euroon vuodessa.

Asetettuja tavoitteita ei kuitenkaan saavutettu. *Kirkkotie* ilmestyi vuonna 1966 kuusi kertaa, seuraavina kahtena vuotena seitsemän kertaa, mutta 1970-luvulle tultaessa ilmestymistiheys laski jälleen. Lehti ilmestyi 1970-luvulla kahdesta viiteen kertaan vuodessa. Sen budjetti säilyi tästä huolimatta lähes samansuuruisena. *Kirkkotie* ei pystynyt vahvistamaan asemaansa seurakuntien tiedotuskanavana, joten seurakunnat joutuivat edelleen nojautumaan tiedottamisessaan viikoittaisiin ilmoituksiin paikallisissa päivälehdissä.

Pielisensuun kirkkoherra Olavi Krogerus kuoli vuonna 1967. Kaksi vuotta myöhemmin seurakunnan kirkkoherraksi valittiin kappalainen Samuli Ranta, joka otti jonkin verran vastuuta myös *Kirkkotie*-lehdestä. Rantaa selvästi ahkerammin lehteen kirjoittivat kuitenkin Olavi Tarvainen ja Joensuun seurakunnan kappalainen Risto Ruskomaa. Vuoden 1973 lopussa *Kirkkotien* toimitus koki merkittävän muutoksen, kun sekä päätoimittaja Tarvainen että toimitussihteeri Elina Jantunen luopuivat tehtävistään. Tarvainen jäi tuolloin eläkkeelle kirkkoherran virastaan. Hänen seuraajakseen Joensuun seurakunnan kirkkoherrana valittiin kappalainen Risto Ruskomaa, joka valittiin myös *Kirkkotien* päätoimittajaksi. Ruskomaa ja kirkkoherra Ranta vuorottelivat päätoimittajan tehtävien hoitamisessa. Lehden toimitussihteeriksi valittiin jo tammikuussa 1972 Joensuun seurakuntien yhteinen lehtori Leena Rautavuori (myöhemmin Hurskainen). Vuonna 1974 *Kirkkotien* toimitussihteerin tehtävät yhdistettiin Pielisensuun lehtoraattiin ja uuteen virkaan valittiin lehtori Paula Sainio. Rautavuori osallistui Joensuun seurakunnan ylimääräisenä lehtorina kuitenkin myöhemminkin lehden toimittamiseen. Sainion jälkeen toimitussihteeriksi valittiin syyskuussa 1975 Pirkko Notko, joka hoiti tehtävää seuraavan vuoden loppuun saakka.

Joensuun seurakuntien yhteinen kirkkovaltuusto perusti erityisen tiedotustoimikunnan tiedottamisen kehittämiseksi huhtikuussa 1972. Tiedotustoimikunta toimi samalla *Kirkkotien* toimitusneuvostona. Johtosääntöön kirjattiin, että toimikuntaan valittaisiin neljäksi vuodeksi kerrallaan puheenjohtajan lisäksi viisi jäsentä ja tiedotussihteeri itseoikeutettuna jäsenenä.

Tiedotustoimikunnan jäsenet kokivat, että tiedotustoimintaa rajoitti merkittävästi päätoimisen tiedotussihteerin puuttuminen. Seurakuntien huonon taloustilanteen vuoksi päätoimisen tiedotussihteerin virka perustettiin vasta tammikuussa 1977, vaikka asiaa oli käsitelty eri toimikunnissa jo vuosia. Seurakuntien yhteiseksi tiedotussihteeriksi valittiin valtiotieteiden kandidaatti Raimo Kalevi. Seurakunnat toivoivat, että tiedotustoiminta tehostuisi uuden viran

perustamisen myötä, mutta pääosa tiedotussihteerin ajasta kului hallinnollisten tehtävien hoitamiseen. Hän oli lähinnä hallintosihteeri, jolle oli annettu joitakin tiedotustehtäviä. Jo seuraavana vuonna virkanimike muutettiin seurakuntasihteeriksi.

Kirkkotien sisältö koostui karkeasti jaoteltuna kolmenlaisista kirjoituksista: seurakuntien ilmoituksista, hengellisistä kirjoituksista ja seurakuntien toimintaa koskevista kertomuksista. Aluksi seurakuntien ilmoitukset koostuivat tiedotteista, eivät toimintatapahtumien etukäteistiedoista, koska *Kirkkotie* ilmestyi vain kerran vuodessa. Tapahtumatiedot julkaistiin joensuulaisissa päivälehdissä *Karjalaisessa* ja *Karjalan maassa* kerran viikossa. *Kirkkotien* tiedotusfunktiota pyrittiin jatkuvasti vahvistamaan, ja vuodesta 1963 lähtien tapahtumatiedot julkaistiin päivälehtien lisäksi *Kirkkotien* jokaisessa numerossa.

Lehdessä julkaistiin ajankohtaisia kirkkoon liittyviä uutisia ja kirjoituksia. Seurakuntien toimintaan liittymättömiä paikallisasioita käsiteltiin hyvin vähän eikä valtakunnallisia uutisia julkaistu lainkaan. Paljon huomiota 1950-luvulla ja 1960-luvulla saivat osakseen kirkossa käynnin väheneminen ja kirkosta eroaminen, avioerokehitys ja nuorisokulttuurin muutos. Samat teemat nousivat pinnalle *Kirkkotiessä* myös 1970-luvulla, mutta lisäksi silloin puolustettiin ahkerasti uskonnonopetuksen asemaa. Kirjoitukset olivat luonteeltaan perinteisiä kristillisiä arvoja korostavia. Lehden sisältö ei muuttunut merkittävästi vuosien aikana. Vuodesta 1974 lähtien *Kirkkotien* ulkoasu oli kuitenkin entistä selkeämpi: pääkirjoituspalsta ilmestyi toiselle sivulle ja pari vuotta myöhemmin hengellinen kirjoitus lehden loppuosaan.

Kirkkotien avustajat olivat useimmiten seurakuntien työntekijöitä. Myös aktiiviset seurakuntalaiset laativat kirjoituksia jonkin verran. Eniten lehteen kirjoittivat entiset ja silloiset päätoimittajat ja toimitussihteerit. *Kirkkotien* painos kasvoi koko ajan ja oli vuonna 1977 lähes 18 000 kappaletta. Viisi vuotta aiemmin painos oli ollut 14 000 eli kasvua oli tapahtunut 29 %.

LYHENTEET

JSA	Joensuun seurakuntien arkisto
khkptk	kirkkohallintokunnan pöytäkirjat
KK	Kirkon kalenteri
Jknptk	Joensuun seurakunnan kirkkoneuvoston pöytäkirjat
JoKK	Itä-Suomen yliopiston Joensuun kampuskirjasto
Kt	Kirkkotie
Jkvptk	Joensuun seurakunnan kirkkovaltuuston pöytäkirjat
Pknptk	Pielisensuun seurakunnan kirkkoneuvoston pöytäkirjat
Pkvptk	Pielisensuun seurakunnan kirkkovaltuuston pöytäkirjat
SELK	Suomen evankelisluterilainen kirkko
ttptk	yhteisen tiedotustoimikunnan pöytäkirjat
tttrptk	yhteisen tiedotustoimikunnan asettaman työryhmän pöytäkirjat
ttvptk	yhteisen tiedotustoimikunnan työvaliokunnan pöytäkirjat

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Painamattomat lähteet

Joensuun seurakuntien arkisto	JSA
Joensuun seurakunnan kirkkoneuvoston pöytäkirjat	Jknptk
Pielisensuun seurakunnan kirkkoneuvoston pöytäkirjat	Pknptk
Yhteisen kirkkohallintokunnan pöytäkirjat	khkptk
1957	II Cd 6
1961	II Cd 8
1962	II Cd 9
1965	II Cd 12
1968	II Cd 15
1969	II Cd 16
1970	II Cd 17
1972	II Cd 19
1973	II Cd 20
1975	II Cd 22
1976	II Cd 23
Yhteisen kirkkovaltuuston pöytäkirjat	kvptk
1958–1965	II C:c 4
1965–1969	II C:c 7
1970–1974	II C:c 8
Yhteisen tiedotustoimikunnan pöytäkirjat	ttptk
1972–1982	ttI
Valtion viranomaisten kirjeet ja päätökset 1881-1982	II Ec 1

Painetut lähteet

KK

1960–1980 Kirkon kalenteri. Pieksämäki 1959–1979.

SELK

1962–1966 Olavi Tarvainen & Erkki Arhinmäki & Arvo Haapanen, Suomen evankelisluterilainen kirkko vuosina 1962 - 1966. Kuopio 1968.

1976 – 1979 Heikki Mäkeläinen & Harri Heino & Eero Bäckman, Suomen evankelisluterilainen kirkko vuosina 1976 – 1979. Tampere 1981.

Suomen kirkon matrikkeli

1953 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntien ja papiston matrikkeli. Helsinki.

1963 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon matrikkeli. I Henkilömatrikkeli. Pieksämäki.

Suomen teologit

1982 Suomen teologit 1982. Lahti.

Haastattelut

Leena Hurskaisen (o.s. Rautavuori) puhelinhaastattelu 5.9. 2012

Pirkko Lundgrenin (o.s. Notko) puhelinhaastattelu 5.9. 2012

Paula Sainion puhelinhaastattelu 13.9. 2012

Sanoma- ja aikakauslehdet

Kirkkotie 1958–1979

Karjalainen 1958, 1965

Karjalan maa 1958, 1965

Pohjois-Karjala 1965

Internetlähteet

www.rahamuseo.fi

Kirjallisuus

Elsinen, Pertti

1998 Joensuun historia VI 1954–1980. Jyväskylä.

Haapala, Pertti

2003 Nuoriso numeroina. – Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia. Toim. Sinikka Aapola & Mervi Kaarninen. SKS toim. 909. Jyväskylä.

Heikkilä, Markku

1990 Kirkkopoliitikka. – Jälleenrakennuksen ja kasvun kulttuuripoliitikkaa 1945–1965. Opetusministeriön historia V. Helsinki.

Huhta, Ilkka & Malkavaara, Mikko

2005 Suomen kirkon sisälähetysseuran historia. Vuodet 1940–2004. Helsinki.

Huotari, Voitto & Askola, Irja

1977 Kaupunkilaisen kirkko. Tutkimus seurakuntatyön tavoitavuudesta ja mahdollisuuksista kasvavissa kaupunkiseurakunnissa Kivenlahdessa ja Lohjalla. Kirkon tutkimuslaitos sarja A n:o 32. Tampere.

Joensuu, Jukka

2009 Kirkko ja uskonto sosiaalidemokraattien Pohjois-Karjala –lehdessä vuosina 1964 – 1982. Kirkkohistorian pro gradu. JoKK.

Kaarninen, Pekka

2003 Kurittomat sukupolvet vanhoissa suomalaisissa elokuvissa. – Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia. Toim. Sinikka Aapola & Mervi Kaarninen. SKS toim. 909. Jyväskylä.

Kesola, Jukka

2004 ”Soikoon ilovirtemme” – Joensuun herännäisyys vuosina 1957 – 1995. Kirkkohistorian pro gradu. JoKK.

Kinnunen, Erkki

2000 Joensuun seudun uskonnollinen elämä 1954 – 1999. Joensuun historia VII. Jyväskylä.

Kortti, Jukka

2003 Televisio ja tupakkamainonta. – Arkinen kumous. Suomalaisen 60-luvun toinen kuva. Toim. Matti Peltonen & Vesa Kurkela & Visa Heinonen. SKS toim. 849. Jyväskylä.

- Koskelo, Pauliine
1979 Avioerot ja niihin vaikuttaneet tekijät vuosina 1930 – 1977. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 8. Helsinki.
- Lindqvist, Martti
1973 Viestittävä seurakunta. Tutkimus tamperelaisten asennoitumisesta seurakunnalliseen tiedottamiseen talvella 1972. Kirkon tutkimuslaitos, sarja A n:o 18. Tampere.
- Malkavaara, Mikko
2000 Kirkko muuttuvassa yhteiskunnassa. Kirkko toisen maailmansodan jälkeen, 1944 – 2000. – Kristinuskon historia 2000. Kristinuskon Suomessa. Porvoo,
- Marjokorpi, Jorma
1977 Kirkollisen lehdistön levikki itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä. – Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvulla. Toim. Markku Heikkilä & Eino Murtorinne. Hämeenlinna.
- Mustakallio, Hannu
2000 Kirkko kansaa ja kansakuntaa palvelemissa. Itsenäistyvän kansakunnan kirkko, 1885 – 1944. – Kristinuskon historia 2000. Kristinuskon Suomessa. Porvoo.
- Niiranen, Pekka
2008 Martti Simojoki. Kirkon ääni. Helsinki.
- Reiman, Erja & Tolvanen, Juha
1983 Seurakuntalehden informatiivinen, kohesiivinen, viihteellinen ja normatiivinen merkitys. Selvitys Jyväskylän Kaupunkiseurakunta - lehden lukemisesta ja eräistä siihen liittyvistä tekijöistä. Kirkon tutkimuslaitos, sarja B, n:o 46. Tampere.
- Rimpiläinen, Olavi
1975 Joensuun seudun uskonnollinen elämä 1848–1953. Joensuun kaupungin historia V. Joensuu.
- Saarela, Liisa
2007 Hartauslehdestä monipuoliseksi seurakuntalehdeksi. Rauhan Tervehdys 1907 – 2007. Oulu.
- Soikkeli, Mari
2003 Olutmainonta – ”raikasta, pehmeää ja täyteläistä”. – Arkinen kumous. Suomalaisen 60-luvun toinen kuva. Toim. Matti Peltonen & Vesa Kurkela & Visa Heinonen. SKS toim. 849. Jyväskylä.
- Soranta, Pauli
2012 Komministeri Elis Manninen poliittisena vaikuttajana 1952 – 1968. Kirkkohistorian pro gradu. JoKK.

Sumiala-Seppänen, Johanna
2005 Kaksi kotimaata. Kotimaa kristillis-yhteiskunnallisena sanomalehtenä ja mediatalona 1980 – 2005. Helsinki.

Suomen lehdistön historia 5
1988 Hakuteos Aamulehti – Kotka Nyheter. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771 – 1985. Toim. Päiviö Tommila & Ulla Ekman-Salokangas & Eeva-Liisa Aalto & Raimo Salokangas. Jyväskylä.

Tommila, Päiviö & Raitio, Tuire
1979 Keski-Suomen lehdistö 1945–1978. Jyväskylä.

Yliräisänen, Ilona
2010 Karjalaisen kirkko. Kirkko ja uskonto Karjalaisessa vuosina 1966 – 1975. Kirkkohistorian pro gradu. JoKK.

Viika, Kaarle
1994 Kirkon perheneuvonnan viisi vuosikymmentä. Suomen ev.lut.kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 1994:9. Helsinki.